

הגה"צ רבי יוסף יוזל הורוויץ זצוק"ל - ה"סבא מנובהרדוק"

הרב ב. הלחמי

מסכת חייו המרתקת של הגאון הגדול רבי יוסף יוזל הורוויץ זצ"ל יסודה באישיותו הרב גוונית. נדמה כי ר' יוזל נמנה על הבודדים שאין להם קורות חיים כלל, אם ירצו לספר על דמותה של תנועה זו, ועוד יותר על מחוללה, יזדקק המספר להתפזר על פני רבות בשנים ומאות או אולי אלפי ישובים, רבבות אנשים, נשים וטף כדי לקבץ על יד פירורים דקים מן הדקים, ולשבץ אותם אחד לאחד עד שתתקבל, אולי, תמונה מלאה או מקצתה מאותה אישיות דגולה חד פעמית מפתיעה בחיים היומיומיים, אישיות בעלת יופי מוסרי שכמעט אין כדוגמתו, אישיות שהנשמה שלו הלכה תמיד לפניו ופילסה לו את הדרך, והדרך היתה דרך חיים להמוני המוני תלמידיו, ומה שראו מכריו הרבים, היתה זו נשמה מן האצילות שבעולם הנשמות בדורות האחרונים, שקרום קטן כקרום של ביצה - גשמי, עטף אותה. בקצה קצהו של משימה קדושה אותה נטל ר' יוזל על עצמו במסירות עלאית כפי שהגדירה זאת בעצמו: 'להחדיר בליבות הכל, שידע האדם מהי חובתו בעולמו...'

ר' יוזל היה כולו דשנות רעננה, הוא האיש שהוגדר כמטה תוכחה, כשבט זעם לכאורה, והוא האיש בעל ההרגש הדק, החום האציל, שהאציל מהודו על פני האנושות כולה. בימינו אנו המושג 'נובהרדוק' - נתפס כתקופת הסטוריה, אך באותם ימים 'נובהרדוק' היתה דרך, מסילת ברזל מוצקה לצורת חיים כשכל רגע מרגעי היום מנוצל עד תום, נשימתו של כל יחיד מחניכי התנועה היתה נשימה נובהרדוקאית, דיבורו היה דיבור נובהרדוקאי, וכך כל אבן מאבני כותלו זעקה נובהרדוק.

אמרו עליו על ר' יוזל שלא הניד אף תנועה ללא ריגשה פנימית מקדמת, כל ימיו התהלך לפני ה' בארצות החיים, כל עליה שעולל לשמו יתעלה - היתה ילידת זימרה פנימית עזה שפרטה על מיתרי חושיו ורחשה: גדלו לה' איתי! כל כולו זעק עשיה וגדלות. מבעד למשקפי העבר, בהסתכלות על האיש, על תכונותיו - ליתר דיוק, לא ניתן לתאר במלים מופשטות את האישיות שהקיפה את נשמתו, חום המזג, או להט המעשה, תכונת הרגש, או ביטול מקסימלי של חומר, אך משהו מעבר לכך היה הכח שהצליח לחדור לתוך ליבם של אותם מאות ואלפים שנהרו בעיניים עיוורות אחר דרכו של הסבא, היה ליבם מתכווץ, רגעים של מחשבות רוחניות כיסו את מוחם, וביטול עצמיותם היווה מרכז ברגשותם.

תיאר זאת לימים, את נפשו ורוחו של נובהרדוקאי, סופר נודע מחניכי התנועה: 'כל חייו הם פירורים של טוהר נעורים הנמצאים עדיין אצל מאות נערים שהצילם, פירורים של חדות חיי התורה שהיתה בו בכל שעה, וראו זאת כל מי שנמצא בקרבתו, אלא שהוא לא נטל אף פירור אחד לעצמו, לא היה זקוק לכך, כשם שהמעין המפכה אינו זקוק לרוות את צמאונו אלא כל כולו נוצר כדי לרוות צמאונו של אחרים, הרי ר' יוזל נולד, חי, פעל, נסע למאות מקומות, טיפל ברבבות אנשים והותיר בהם את פירורי החיים אשר לו, ודאי שבשביל עצמו לא נותר מאומה'.

נדמה הוא, כי אחת התופעות המרשימות שנוצרו בתוככי העם היהודי לדורותיו, היא הקמת תנועתו של רבי יוסף יוזל הורביץ אבי תופשי התורה והמוסר, שכונה בפי המוני מעריציו ותלמידיו 'דער אלטער', - תנועת "נובהרדוק".

רבי יוזל כולו היתה אש להבה, אש שהיה בה להצית ערים שלימות, ולהבעיר ליבותיהם של רבים ולהביא אל ליבם את אש התנועה עד כי סחפה באמתחתה אלפי נערים מאיזורים רבים ושונים שהחדירו לעצמם את דרך התנועה שהיווה מקור לחייהם בכל יום ורגע. והיה אחד מאלו שפעלו רבות ונצורות לקרב בנים לאביהם שבשמים, כך סיפר רבי ישעיהו חלמיש ז"ל תלמידו של הגרא"י מלצר זצ"ל, שפעם אמר לו רבו הגרא"י זצ"ל, כל ימי אכיר תודה, להסבא רבי יוזל זצ"ל מנובהרדוק, שהחזיר לאביהם שבשמים, אנשים שהחלו לתעות, ולסטות מדרך התורה והמצוות.

דרכו כל הימים ובכל התקופות, היתה להרגיז את יצרו הטוב על יצרו הרע, להפקיר עצמו ולבוז למהוויים חומריים כליל, והכל בדרך של פריצת גדרות וביתוק מוסכמות, עד שנעשה מלך על רמ"ח ושס"ה שלו, והיה מדכא ורודה ללא חמלה ביצרים האנושיים, לעשות מהם ריקועי מרבדים לשכינת א-ל, אשר מעונה בכל נפש טהורה - בחינת "ושכנתי בתוכם".

גולת הכותרת בפעולותיו של רבי יוזל הינו הקמת הישיבות, יחד עם בחירי תלמידיו, שם לו למטרה להפיץ תורה ויראה בקרב המחנה, ובדרכים חתכתכות הצליח במטרתו זו עד מאד.

כך סיפר רבי משה טשינגל זצ"ל חניך התנועה, על אותה אש שיקדה בליבו של הסבא. היה זה באחד הימים, החליט הסבא כי עליו להקים ישיבות אף ברוסיה המרוחקת, לשם כך הוא נטל ארבעה בחורים מליטא, ונסע עמם לרוסיה, בכדי לייסד שם ישיבה, שתהא מקום השראה להרביץ בו תורה ויראה ברבים. בהגיעו לעיר פגש באחד מבעלי הבתים הנכבדים שגר במקום, שח לו ר' יוזל את תוכניתו, השיב לו אותו בעל בית: מה עשית? לקחת ארבעה בחורים מירושלים דליטא, והבאת אותם לרוסיה, בין הגויים, מה יהיה בסופם!?

השיב לו רבי יוזל תשובה ניצחת: 'אם מביאים ברזל מלובן, לסיביר, כשיביאוהו לשם, הברזל כבר יתקרר, אבל אש בעצמו, לא מתקרר, גם בסיביר, אדרבה, זה מחמם ומבשל עבור אחרים. הבחורים האלה הם אש בעצמם, "אש התורה" ויראת שמים בוערת בהם, "הלא דברי כאש נאום ה'" [ירמיה כ"ג כ"ט], לא די שהם לא יתקררו, אלא הם עוד יחממו אחרים, האדם צריך לעשות עצמו כמו "אש" באמת, שכל נסיונות של העולם, לא יפעלו עליו להפשיר אותו מהרוחניות, רק תמיד צריך להיות בוער בו "אש התורה" לא רק בשביל עצמו, אלא גם לחמם אחרים, ולהאיר להם את הדרך האמיתי בעבודת ה' יתברך'.

זהו תמצית דמו של רבי יוזל, 'אש התורה', אש שאיש לו יוכל לה, אש שתחדור ללב כל אדם פנימה..

אותם ישיבות עליהם עמל ר' יוזל להקים, היוו בית יוצר לעיצוב דמותו של כל יחיד ויחיד, מלבד העמל והיגיעה בתורה שלא היה לה מעצור, החדיר ר' יוזל את ענין המוסר והשתית זאת כאבן יסוד בהקמת כל ישיבה, בכדי להחדיר את יסודות התורה והיראה בכל אחד עד לשד עצמותיו.

תלמידו רבי יצחק ויינשטיין זצ"ל, סיפר כי היה זה ר' יוזל ששח בעצמו מה היו המניעים שהביאו את ההחלטה להגביר את העבודה המוסרית בהיכלי הישיבות, אחד מבין אלו היה העובדה שבחורים מצוינים בני עליה, נסחפו בגל ההשכלה שפקד אותם ימים את האיזור, במיוחד, נתחדדה בו הכרה זו, כשבחור אחד מהעיר סימיאטיץ שהיה שקדן עצום, ותשוקתו לתורה תפשה את כל חושיו ולא היתה לו שאיפה אחרת מלבד לימוד התורה, פעם באחד החגים נסע אותו בחור לבית הוריו, ולאחר מכן יצא לתרבות רעה ולשערי הישיבה לא שב, 'כשראיתי מקרה זה' אמר ר' יוזל 'באתי לידי החלטה שאין כל סיכויים בזמנינו לחנך לתורה וליראת שמים בלי עבודת המוסר', מיני אז החדיר ר' יוזל את ענין המוסר שהפל לסדר יום קבוע שכלל ועדים מיוחדים, התבודדויות, והיו אף שעמלו בתורת המוסר שעות אחדות כל יום.

סדר המוסר באותם ימים לווה בצעקות רמות, שבקעו מן הקודש פנימה, ואיש לא יכל להשאר אדיש למול מראה זיו פניהם של תלמידי הישיבה באותם רגעים.. פעם, באחד מסדרי לימוד המוסר נכנס "משכיל" לבית המדרש, ומשנוכח בצעקותיהם של תלמידי הישיבה, ובקולותיהם הבוכיים, פנה אל רבי יוזל באומרו כי מחזה זה מצטייר בעיניו כעין הווי בבית משוגעים...

רבי יוזל מעולם לא דחה איש, הוא פנה והחזיר לו: - "אמת דברת, ויפה דברת! מה לאותו מקום יבואו אנשים חולי רוח ויוצאים ממנו שהם שפויים, אף לכאן באים אלה החולים במחלות הנפש, לקויים במידות, חסרים יראת שמים, ומבריאם כראוי, עד שיוצאים מפה מושלמים בכל מדה נכונה".

את שיטתו החדיר ר' יוזל בלב תלמידיו, למען ידעו את הדרך אשר ילכו בה... רבי יוזל הקיף עצמו בסגל בני עליה שחינך ועיצב, עמם דהר בסערה "להציל מן הדליקה" ולקרב נפשות לתורה, בעיקר בימים שהמהפכות הרעיוניות ברוסיה הביכו והדיחו את בני העלומים מן הדרך הישרה.

ייחודיותו של רבי יוזל היתה שלא הגה רעיון ליצור שיטה, כי אם חצב אותה מתוך נפשו המהפכנית, מתוך מלחמתו עם עצמו, רבים מחניכי התנועה שקראו את "מדרגת האדם" שנרשם מפיו ע"י תלמידו, התבטאו כי היא מדרגתו שלו, וכי הספר היא בבואה חיה של מחברו, ויש בעיונים אשר בו כדי לשקף את תבנית אישיותו הפלאית.

בדרשותיו חוצבי הלהבות הראה לאנשי השדות כי אין תחליף לדרך התורה, וכי אחת מן הדרכים היא שיחותיו חוצבי הלהבות, שנאמרו במרכזי הערים, כשסקרנים רבים ניצבים להאזין לאיש ולרצונותיו, כך באחד הפעמים הגיע ר' יוזל לאחד הערים, במרכז העיר ישבו אותה עת חבורות של נערים קלי דעת שהעבירו את זמנם לריק, עד מהרה אסף אותם ר' יוזל אל מקום אחד, והחל לדבר בפניהם: 'כל מהווי העולם הם בבואה חיצונית שנשלטת בידי היצרים', אותם נערים שהחלו לשמוע על 'דרך אחרת' על הנאה מב' העולמות.. החלו להסתקרן, ובפה כולם ניצבה השאלה שנזרקה לחלל האויר" האין הם יוכלו לעזוב עתה את דרכם הקלוקלת? המשיל להם ר' יוזל משל באומרו כי הדבר דומה לאדם שרואה מטבע בשבת שנראית לו זהב, מחד יודע הוא כי שבת היום וכי אסור לנוטלה היום, אך נוצצותו של אותו יהלום חודר אף למוחו והוא מתחיל לעלות במוחו היתרים שונים לקחתה אף בשבת, וליבו נוקף, תוך כדי התלבטות עובר במקום חלפן כספים שרואה זאת ואומר לו כי מטבע זה הינו אסימון ישן חסר ערך שרק נוצצותו מרשימה וגורמת להתבלבל בינה לבין הזהב...

כך, פנה בחום אל אותם נערים ואמר להם: 'הביטו עמוק בכל מהוויכם, תשאלו חלפנים בישיבה שטעמו טעם אמת, מהו טעם אמת? ומה נראה כנוצץ? ותיווכחו כי חייכם הם אסימון זול, וכי אתם מחליפים את חייכם היקרים בהבלי שוא במקום לדבוק באמת ישרה ונצחית, שגם תענוגה עמה.

אותם נערים מצאו עצמם בתום תקופה בצל הישיבה, והפכו עד מהרה למבקשי אמת, ובפיהם ההודיה לרבים הנערץ, שניתב בפניהם את הדרך בשבילי האמת.

אכן, תלמידים רבים היו לו לר' יוזל, אלו ששאבו מלא חופניהם מאותה נאצלות, ונטלו על עצמם לסייע באותה משימה נעלית להקים ישיבות פאר לגידלי החמד של נובהרדוק.

תיאור אודות דרך ההקמה וייסוד הישיבות פרי דרכו של רבי יוזל סיפר רבי יהושע הוטנר שליט"א שהתגורר בוורשא והיה בנו של אחד הרבנים הנודעים בוורשא, ואשר לדבריו היה עד להקמת הישיבה הגדולה בוורשא בראשותו של רבי אברהם זלמנס.

הייתה זו התקופה שבה העתיקו בני הישיבות את מקומם מרוסיה הקומוניסטית לרחבי פולין, ר' הלל ויטקינד שנשלח ע"י רבו הסבא לקבץ נערים להיכל בית המדרש המרכזי בוורשא, עשה כמצוות רבו, הוא הגיע ועמו קבוצה של שלשים בחורים, כשבליבם השאיפה לייסד ישיבה בוורשא הגדולה, היה זה שעת לילה מאוחרת ובני המקום נמים בה את שנתם, ר' הלל הגיע עמם למקום מגורי היהודים שהתרכזו בחלקם הגדול בארבע מבני חצר גדולים שבמרכזם הייתה חצר משותפת, שם התגורר הרב הוטנר שניהן כרב, הוא ביקשם להמתין לו בחצר והוא עלה לבית הרב הוטנר והחל לדפוק על פתח דלתו, לשמע דפיקות בשעת לילה כה מאוחרת יצא הרב חיש מהר את פתח ביתו ור' הלל מוציאו עמו החוצה שם מסביר לו את יוזמתו להקים ישיבת נובהרדוק בוורשא.

לאחר מכן נעמד ר' הלל בחצר והחל זועק בשאגה אדירה: "יידען יידען...!", הזעקות הבהילו את יושבי המקום שיצאו באמצע שנתם בבגדי הלילה לחצר והחלו שואלים אם התרחשה במקום שריפה ואם עליהם לעזוב את בתיהם...

ר' הלל השיב ואמר: "הרבה יותר משריפה מתרחשת פה לנגד עינינו, יהדותינו מוטלת בספק, הצוררים רוצים להשמיד את נפשותינו, הגענו הנה תלמידי נובהרדוק לייסד ישיבה בוורשא ולהציל את התורה, זוהי הגחלת היחידה שנותרה בידכם לשלוח את ילדיכם ללמוד בישיבה".

הדברים והצורה בהם הם נאמרו מלב כואב ואמיתית לחלו פנימה, ורבים אכן שלחו את בניהם להסתופף בצל הישיבה הגדולה בוורשא, וכך הוקמה ישיבת נובהרדוק במקום זה.

מעידים תלמידיו, כי בחורים רבים שהגיעו לשערי הישיבה אם אופי מסוים, שונו תוך חודשים ספורים לבלי הכר, ביישנים שכל מילה שיצאה מפייהם לוותה בתאדמות, הפכו לדברנים חוצבי להבות, ובחורים אצילים היו מסוגלים לעשות דברים משונים ונועזים ביותר, פעם שאלו את רבי יוזל מה טעם יש להליכות מוזרות שנקלטו בהווי נובהרדוק, והוא היה עונה: 'הניחו להם להשתובב קצת, ואפילו להיות קצת משוגעים.. הם ישתפו מאיליהם, כי טבעו של האדם - אומר הרמב"ם - משול לקנה כפוף צריך לכוף אותו אל הצד השני ורק אז ישוב אל הנקודה האמצעית שבין שני הקצוות שהיא דרך האמת'.

אכן, מענינות היו תשובותיו, כך סיפר לימים אחד מתלמידיו, כי נוהג היה בהיכל הישיבה למסור ועדים בדרך כלל בערב ראש חודש, במעמדו של רבי יוזל, ואשריו של הבחור שזכה לישא מדברותיו לפני המון המקשיבים, פעם אחת בועד היה ראש המדברים, בחור שהיה רחוק מדרך ארץ, תורה וחכמה לא היו כלי מלחמתו, והוא החל לדבר בהתלהבות יתירה בדבר חשיבות המידות, ומעלת התורה והיראה.. ארשת פניו של רבי יוזל הראתה כי חיוך קל נסוך על פיו, לאחר הועד הרעיוני עוז אחד התלמידים ושאל את רבו: 'מדוע דוקא בחר הרבי בתכשיט זה שישא מדבותיו לפנינו?'. ור' יוזל השיב: 'מכיר אני יפה את הבחור, ומשום כך נתתי לו לדבר, היודע אתה שבארטילריה נוהגים להעמיד חיל עם רובה על יד התותחים הכבדים, מדוע עושים את זה? כלום חוששים שמא יבוא מאן דהוא ויגנוב את התותח? לא ולא!! הכונה היא שלכל הפחות 'הסולדאט' הזה לא יגנוב במקום אחר...'

פעם הלשינו בפניו על בחור מבני הישיבה שנסע ברכבת בגילוי ראש, ור' יוזל השיב להם: 'מי שהולך בגילוי ראש עדיין איננו 'שייגעץ', אבל שייגעץ הולך בגילוי ראש...'

* * *

שיטה זו של הסתכלות נכונה בתכלית האדם, שנטע רבי יוזל בלב תלמידיו, הביאה עמה את מידת הבטחון שהושרשה בו הדק הדק, עוד מימי נעוריו ידועים מאורעות רבות בהם השליך ר' יוזל על ה' כל יהבו, ומשמים קא מסייעו ליה, את מידת הבטחון דאג אף להחדיר בליבות תלמידיו למען לא ילכו אחר ההבל וירכשו חיי נצח.

רבי זלמן דבורץ ז"ל היה מספר בכל עת, בהתפעלות, את גודל הצטיינותו של הסבא קדישא רבי יוזל זצ"ל מנובהרדוק, במידת הבטחון בהשי"ת. פעם, סיפר, הסבא זצ"ל הציע להם לייסד באסטרון ישיבה, והבטיח להם שכל אחד מהבחורים יקבל 35 רובל לשבוע, שזה היה סכום גדול בתקופה ההיא. הבחורים חשבו לתומם, שכנראה הסבא רבי יוזל זצ"ל אירגן שם איזה וועד שיתמוך בישיבה באסטרון. אולם בבואם לעיר אסטרון, נוכחו לדעת שאין שום וועד, ושום מוסד שיתמוך בהם. מיד נכנסו הבחורים לבית הכנסת, והתיישבו ללמוד תורה בשקידה, לפי הסדרים שהונהגו בישיבת נובהרדוק בתורה ומוסר, כשהגיע זמן האוכל, היו שם בעלי בתים, שהזמינו את בחורי הישיבה לבתיהם. אולם פתרון זה היה זמני, אבל הבחורים בטחו בה', שבודאי ימציא להם את הנחוץ להם, והמשיכו ללמוד בשקידה עצומה.

באחד הימים, נפטר אחד מעשירי העיר אסטרון, שהיה בא לבית הכנסת, רק בימים נוראים, ובהלווייתו השתתפו עשירים רבים, שהיו מתפללים בביהכ"נ רק בימים הנוראים, הם הביאו את ארון-הנפטר, לרחבה לפני בית הכנסת. בבואם לביהכ"נ, שדרך כלל התפללו בו רק בחגים ובימים נוראים, הופתעו לראות קיבוץ גדול של בחורים, שיושבים ושוקדים על התורה ועל העבודה. כשהוברר להם שפתחו כאן ישיבה, מיד התכנסו לאסיפה, והוחלט, שכל בחור ישיבה יקבל הקצבה בסך 35 רובל לשבוע, וזה היה בדיוק הסכום שהסבא רבי יוזל זצ"ל מנובהרדוק הבטיח להם, והיה הדבר הזה לפלא.

את כל שיכל השקיע רבי יוזל ועמו במסירות רבה חבר תלמידיו - בהקמת הישיבות, טוב ליבו ומדת החסד שתקוע היה בלבבו מעודו צעיר לימים היה ידוע בפי כל, תלמידו רבי הלל ויטקינד זצ"ל בכתביו מתאר סיפור שהתרחש בשנת תרס"ה אודותיו:

- "היה זה עת כיהן כמנהלה של הישיבה בנובהרדוק, ומהפכת המרד הפסיקה משלוח המעות ע"י הדואר, ונסתמה כל ההכנסה שהיתה מהשדרי"ם, הרעב והמחסור היה גדול, עד שהבחורים לא היה להם מה לאכול עד השעה השני' בצהרים, וכאשר נתקבל מאה רוי"כ מהגביר הצדיק ר' בער זעלדאוץ ז"ל ע"י מכתב סתום, ובביתו אין כל, אף נפט להדליק בלילה לא הי', והוא פזר הממון לחלוקת הבחורים לגמרי, ולא השאיר לעצמו אף פרוטה אחת, כי הרחמנות של אחרים עמד אצלו יותר מהרחמנות על עצמו, וכאשר הי' בבדידות שלש שנים בזאשען בפעם השני, והי' נצרך גדול להקימו על רגליו, מכר כל אשר לו ומכל ביתו ונתנו חמישים רוי"כ, והוא כי הכריע אצלו תועלת זולתו על הכל, והי' מסור להרבות תועלת רוחני הן לעצמו והן לאחרים בעד כל חללא דעלמא, ובזה הדרך התנהג כבתקופת העבודה ברבים וכתקופתו הראשונה של עבודת הבדידות, בראשית עבודתו, שלא להשגיח על עצמו וב"ב, כדי להגיע אל השלימות, בבטחון חזק ואמיץ כאחד מדורות הקדמונים". בהמשך מתאר ר' הלל בארוכה את מסכת חייו שהושקעה כולה ליגיעה והרבצת התורה, עד שלא ידע דבר זולתה.

למרות מפעליו של רבי יוזל, חשבונות רבים היו לו איך ומה צריך לעשות להקמת הישיבות, כך סיפר תלמידו רבי יצחק שינקר זצ"ל מביאליסטוק, כי בענין לנסוע בעד הרבים לצרכי תמיכה, היתה דעת הסבא רבי יוזל זצ"ל, שלא לנסוע, ואמר חשבון זה: אם הולך ליקח מעות, אין החיוב עליו, צו קלערן נאר ווי קריגט מען ארויס די געלט, נאר החיוב עליו, צו קלערן וועגן גאנצין מענשין אין רעדין וועגן דעם מיט אים. א"כ, מה צריך ללכת אליו, שספק גדול, אם אחר כל הדיבור, אוכל להרויח משהו תועלת, מוטב שאדבר באותו זמן, עם בחור צעיר, שבודאי יביא תועלת.

תיאר זאת לימים, אחד מתלמידיו של רבי יוזל, שקבע את מקום לימודו בישיבה הגדולה בסלבודקה, ונודע לו כי ישיבת נובהרדוק פתחה רשת סניפים בערי האיזור, הוא שמע כי זוהי ישיבה מוסרית, וכי שם כל בחור מקבל תפקיד מיוחד בפיתוחה של הישיבה, דבר זה נגע לליבו והוא החליט לעקור מקומו ופנה לעבר הישיבה המרכזית של נובהרדוק, עם הגיעו להיכל הישיבה היה אותה עת שעת צהריים, בני הישיבה עסקו ביבירה' שהוא התכנסות קבוצתית יומית להתעסקות בחשבון נפש וכדומה, מיד עם כניסתו לישיבה פגש בו אחד הנערים, ושאלו לשלום, ומשהשיב בחיוב, שאלו: 'יומה שלום הרוחניות שלך?!!', אותו בחור לא חשב שיפגש בשאלה מעין זו, והחל להתבלבל, לאחר אומר ודברים שבו הסביר הנער

לאורחו מהי עליה מתמדת הנדרשת מבן עליה בישיבה, החל אותו בחור לפנות החוצה לצאת ממקום רועש ומוזר זה, בדרכו פגש בו שוב נער אחר, ואף הוא שאלו לשלום, ומיד הציב אף הוא את שאלתו: 'ומה מצב היצר הרע שלך היום?!!', אותו בחור לא ידע עצמו, והחליט אומר לשוב מיד על עקבותיו ולהמשיך בלימודו בסלבדוקה, שם נראים הבחורים 'מציאותיים' יותר. אולם עם צאתו מפתח הישיבה פגש אותו בחור בר' יוזל, הרושם הראשוני מהאיש שהיה מוקף בתלמידים אוהבים היה כביר, למרות ששמעו יצא למרחק, לא העלה בדמיונו שכך נראה ראש הישיבה ומחולל התנועה הגדולה נובהרדוק, הסיפור הידוע עליו כי בנערותו התבודד באיזה יער והיה כלוא בבית קטן ארבע שנים ללא מגע עם עולם החיצון, לבד מאשה אחת יראת שמים שהביאה לו אוכל מידי יום ביומו, לא היה נראה אמיתי, ר' יוזל שנדמה היה כי גופו לבטח צנום, ופניו מטילות כבידות, היה לפתע מול עיני יהודע עליז, נפלא בהליכותיו, שכל תנועה שלו נראתה כעליצות ורעננות של נער צעיר לימים, אישיותו צדה כבחבלי קסם לב כל רואיו, ואף אני נשיתי בקסמו.

נטל אותי רבי יוזל והחל מטייל עמי ברחובה הראשי של העיר, הוא לא שאלני דבר בענייני רוחניות, לא שאל 'מה שלום היצה"ר או מה שלום רוחניותך', הוא שוחח עמי בעיני חולין, כך למשל שאלני אם יש טראמוואי במינסק, אולם בינות לשורות החדיר ר' יוזל הערות שונות דחודרות ללב, והשומע זאת לא יוכל להשתחרר מרישומן זמן רב, ראינו אותה עת קבוצת נערים ריקים שציחקו בקול, ור' יוזל פונה אלי בשאלה: 'החושב אתה כי מאושרים הם?! הרי השמחה שלהם אינה אלא אחיזת עיניים, אין בה ממש, הם מרמים את האחרים כאילו טוב ושמח להם, לא הכרתי אדם מאושר בחיי מלבד רבי ישראל סלנטר.

מכאן גלשה השיחה על דרכה של התנועה, ר' יוזל החל מסביר לי על רגל אחת את התורה כולה, הוא חזר ואמר מספר פעמים: התורה לא באה למרר את חיי האדם, או אף להכביד עליו, היא באה להפוך את האדם למאושר, אף בחיינו הגשמיים לכל פרטיהם, 'כל מי שאין לו חלק בעוה"ז' אמר 'מובטח כי אין לו חלק לעוה"ב', כי שני העולמות כרוכים גם יחד, ומה שנקרא האדם יצר הרע, לא מפני שהוא מביא אותנו לעשיית דברים רעים, כי אם מפני שהוא יצר רע, יצר שאיננו יצר, משל למה הדבר דומה, לחזן שאיננו יודע לשיר כלל, ואומרים עליו כי הוא חזן רע, מדוע? וכי עשה רע למישהו? חס ושלום! הוא רק איננו חזן!! והוא הדין לגבי היצה"ר, הוא יצר רע, שאינו משקף את הרצון האמיתי שלנו, הוא נותן ביטוי לכל מיני רצונות קטנוניים העומדים בניגוד גמור לרצון הפנימי שלנו. אופן מסירת הדברים, חדרו לליבי, ופתאום הבינותי עד כמה הדברים פשוטים ואמתיים, ר' יוזל הושיט את ידו ואיחל לי הצלחה רבה בישיבה, כשהוא מבקש ממני לדווח לו על קצב התקדמותי.. מיותר הוא לומר, כי מן אותו הרגע, הפכתי לבן בית בהיכל הישיבה דנובהרדוק, ואותו היום שבו נעשיתי חלק מבשרה של הישיבה, היה היום המאושר ביותר בחיי.

* * *

ימי מלחמת העולם היו דוגמא עילאית של חניכי התנועה במידת הבטחון, אותם ימים התהלכו ברחבי הערים כנופיות רבות שאנשיהם מצוידים בכלי נשק שונים, והללו עשו ביהודים כטוב ליבם, באחד הפעמים הגיעו אנשי הכנופיות לעיר זיטומיר וערכו טבח מזוויע בתושבי המקום, לאחר שכילו את זממם נכנסו הללו להיכל ישיבת נובהרדוק, אספו את כל התלמידים ולאחר שהלמו בהם והפליאו את מכותיהם, באכזריות רבה, ציוו עליהם להסתדר בשורות בכדי להוציאם אל מחוץ להורג ברחובה של עיר. התלמידים לא איבדו את בטחונם בבורא העולם, כל אחד לקח עמו את גמרתו ובפיהם מלמלו אותה עת פרקי תהלים, כשהם מלחשים תפילה לבוראם, בדרך התעללו בהם הרוצחים ולעגו לתפילותיהם, באמרם, הרי נותרו לכם מספר רגעים מועט לחיות ועוד רגע קט לא יוותר איש מכם, ומה מקום לתפילתכם זו, אולם התלמידים השיבו להם בשלוות נפש כי לא הם שופטיהם, וכי יש מנהיג לבירה שאם הוא לא ירצה במותם לא יוכלו ליגוע בהם לרעה, אמנם כשהגיעו לתחנה שבה אספו את היהודים, ציווה המפקד לכולאם, לאחר שישבו שם ימים אחדים החליט המפקד לשחררם ממאסרם.

כשיצאו אותם תלמידים מבית המאסר, ראו בחוש מה גדול היה ניסם, שכן ללא מעצרים זה היו הרוצחים הורגים אותם במקום, ועמידתם כאיש אחד הביאה אותם לקחתם לתחנה ובכך להציל את חייהם.

באותם ימים היה זה ר' יוזל שהסתובב כמפקד ההולך לפנייהם לנחותם הדרך, כמעט בכל שבת היה שובת בעיר אחרת, ולעתים מסעותיו אלו התארכו ואף היו לו סכנה גדולה, אך אמונתו ובטחונו בה' יתברך היו לו לעיניים, כך באחד הפעמים יצא ר' יוזל בלוויית תלמידו מקורבו רבי הלל ויטקינד זצ"ל לעבר אחד הישיבות לחזקה, ובדרך פגש בהם קצין משטרה שהבין את סיבת הליכתם, וגמר אומר להפליא בהם מכות, שאל הקצין את השניים: מי כאן הוא הרבי?? כשראה זאת ר' הלל וידע כי מכות אלו יכולים לסכן את בריאות רבו, הכריז במקום כי הוא הרבי!! ואכן, הכה אותו הקצין מכות נמרצות שימים רבים הותירו בו רישומם.

סיפורי גבורה רבים היו פרי תוצאותיו של ר' יוזל, הוא חנך את תלמידיו להתמסר עד כלות הנפש, כך מפליא הוא הסיפור שסיפר רבי קלמן גולדברג מתלמידיו של הסבא בעיר זיטומיר, היה זה באותה תקופה קשה בימי מלחמת העולם הראשונה [שנת תרע"ד-תר"פ] בעת שפרצה מלחמת האזרחים ברוסיה, בין ה"לבנים" אנשי כנופיות פטלורה, תומכי הצאר ניקולאי, לבין הבולשביקים ה"אדומים", מתנגדי הצאר ניקולאי, הפטלוריקים היו, אנטישמיים ארסיים, במיוחד, בעוד, ה"אדומים" היו אכזריים וקשוחים, אבל, ניסו בתחילה, להעמיד פנים שהם טובים, וכל מגמתם, אינה אלא להיטיב עם העניים והמדוכאים. שני המחנות נלחמו ביניהם באכזריות גדולה ועצומה, והיהודים נפלו קרבן לשני הצדדים, אלה ואלה חשדו בהם שהם ניצבים לצד השונאים שלהם, ודמם היה הפקר בין שני המחנות היריבים גם יחד, אלה חשדו ביהודים שהם תומכים בצאר, והאחרים האשימו אותם שהם תומכים בבולשביקים, והמערכה לא נפסקה גם לאחר שהצליחו הבולשביקים ללכוד את הצאר ולהורגו, שכן שני המחנות המשיכו ללחום ביניהם, וכך גם המשיכו היהודים לסבול מאלה ומאלה.

מעשי הפטלוריקים היו ברוטאליים ביותר, מנהיגי הכנופיות הללו, ברצונם לעודד את רצון המלחמה של אנשיהם, נתנו להם רשות, כל אימת שנכנסו לעיירה, לבצע הרג ביהודים, ולבזוז את רכושם, ואכן, יש גירסא, כי במסעי ההרג והטבח שלהם, בימי התוהו ובוהו שקדמו להשתלטות הקומוניסטית על רוסיה, הספיקו להרוג כרבע מיליון יהודים. בין כל הערים והעיירות שסבלו מרשעותם האכזרית של הפטרוליקים, היתה גם העיר זייטומיר, שבה התקיימה הישיבה הנובהרדוקאית.

בתחילת ימי המהומות, נכנסו לשם ה"אדומים", אבל, אח"כ הם ברחו, ובמקומם, באו בשבת קודש בבוקר, ה"לבנים", ופחד נפל על כולם, כל התושבים נעלו בתייהם, ופחדו לצאת החוצה, גם כאשר הגיעה השמועה לישיבת נוברהרדוק, נשאר כולם בישיבה ונעלו את הדלתות. רבי קלמן גולדברג זצ"ל, היה אז הבחור המבוגר ביותר בישיבה בזייטומיר, ונעשה הוא אחראי, באותה עת, לניהול הישיבה בזייטומיר. באותה שבת קודש, לאחר תפילת מנחה, נרדם לזמן מה, וראה בחלומו חלה לבנה, וכשהתעורר, לא הבין מה פשר החלום, אחרי זה, ישבו כולם ללמוד, ואכלו סעודה שלישית, עם צאת השבת, התחיל דיון בין הבחורים, מה לעשות, האם להדליק נרות, כדי שיהיה אפשרות ללמוד תורה לאורם, או להישאר בחשיכה, ולא ללמוד תורה, שכן מדובר בסכנת נפשות, כי האור עלול לחשוף את כולם, ולהסגיר אותם, בידי הפטלוריקים האכזריים, ובמיוחד, כאשר יגלו הפטלוריקים ה"לבנים", שמדובר בקבוצה של 49 בחורים, שאפשר יהיה להאשים ב"מהפכנות". הדעות נחלקו, ממש מחצה על מחצה, במצב זה, נשאר רבי קלמן גולדברג זצ"ל ראש החבורה, כמכריע, והוא הצטרף לדעת המחייבים, להדליק נרות, לשבת וללמוד תורה, והקב"ה יעזור שהכל יעבור בשלום, ובנימוק, כי בין כך כולם נמצאים בסכנה, שהרי כל יהודי שהיו ה"לבנים" מגלים, היו הורגים, ואז תיתכן רק זכות אחת, זכות לימוד התורה, שהודות לה, אולי, ה' יעזור להם, ויינצלו, הוא הביא ראיה מחזקיהו, שעליו אמרו חז"ל שבזכות לימוד התורה הם ניצלו מסנחריב. מיד הדליקו נרות, וישבו ללמוד תורה, וכך למדו בהתמדה עד חצות הלילה, אחר כך, סגרו את הגמרות, והלכו לאכול סעודת מלוה-מלכה, ובדיוק כשסגרו את הגמרות, והתחילו ליטול ידים לסעודה, שמעו דפיקות בדלת, הפטלוריקים, לא המתינו, אלא שברו את הדלת, ונכנסו פנימה, ומפקדם, הכריז מיד: הנה הם הבולשביקים, ערכו להם אסיפה, כאן, לירות בכולם!

רבי קלמן גולדברג זצ"ל זקן החבורה, נזעק מיד, ואמר להמפקד: למה אתה רוצה להרוג אותנו? אנחנו לא קומוניסטים, ולא בולשביקים, אנחנו רק תלמידים, שיושבים ולומדים, למה, איפוא, אתה רוצה להרוג אותנו? המפקד, לא שעה לדברים, אלא פתח בשאגה: אתם כולכם בולשביקים! לירות בכולם מיד! רבי קלמן גולדברג, לא נעצר, ושוב פנה למפקד: אסור לך לירות, כי אתה הורג אנשים חפים מפשע! אך המפקד, שהיה רשע מרושע, ואכזרי, מאין כמוהו, הרים את הרובה שלו, והתכוון להתחיל לירות בהם. רביקלמן, תפס בידו, ואמר, אתה יכול לירות, אבל, אם הקב"ה רוצה שלא תירה בנו, לא תוכל לירות! התמלא המפקד זעם, 'איזה שטויות אתה מדבר!' צרח לעברו, הוא הרים שוב את הרובה בכדי לירות, ושוב אמר לו ר' קלמן: לא תוכל לירות בנו, אם הקב"ה לא רוצה, כך חזר הדבר פעם נוספת, עד שלבסוף, הוריד המפקד את הרובה, ואמר, טוב, אני לא אירה בכך כאן, אלא אוציא את כולכם ליער, ושם אהרוג את כולכם. כל הבחורים, לקחו איתם את הגמרות, ושאר ספרים, ולקחו איתם גם תפילין, ניקח את הכל, אמרו הבחורים הנובהרדוקאים, ונבטח בה' שיעניק לנו את החיים. החיילים השיכורים, צחקו עליהם, במלוא הפה, מוציאים אותם ליער, כדי להרוג את כולם, לא ישאר מהם שריד, והם לוקחים איתם את הספרים שלהם... **תוך** זמן קצר, הוציאו אותם החוצה, בדרך ליער, אבל החיילים לא הכירו טוב את הדרך, ובמקום שיעלו לדרך שמוליכה ליער, הגיעו לדרך שמוליכה לקצה העיירה, מקום שהיו כמה שדות ובתים. הם המשיכו בהילוכם, עד שהגיעו לבית גדול, שבו ישב המפקד העליון שלהם, ובדיוק עמד אז במרפסת, וראה כיצד חיילים שלו מוליכים קבוצה של ארבעים ותשע בחורים מישיבת נוברהרדוק. כאשר התקרבו לעברו, עצר את התהלכה, ושאל את החיילים, מי הם האנשים שהם מובילים, והם ענו, שאלה בולשביקים, ומוציאים אותם ליער, כדי להרוג אותם.

אמר להם המפקד הבכיר: כולכם צריכים לקחת אותם כדי לירות בהם!! לכו לעשות מה שמוטל עליכם, ותשאירו אותם כאן, תכניסו אותם למרתף שלי, ואני כבר אגמור את הטיפול בהם... החיילים, ומפקדם, עשו כפי שנצטוו מהמפקד העליון שלהם, הכניסו את הבחורים למרתף, ועזבו אותם, כך נשאר במרתף כחמש שעות, ואחר כך נכנס המפקד הבכיר, ואמר להם: אני רואה שאתם אנשים דתיים, ובכלל לא בולשביקים, אם כך, לא אפריע לכם, אבל אתם לא יכולים לחזור עכשיו לעיירה, שכן יתפסו אתכם עוד הפעם, ויהרגו את כולכם, ולכן תישארו כאן, עד שהם יעזבו את העיר, הם בודאי יעשו פוגרום ויהרגו וישדדו הכל, ולאחר שהעיירה כבר תהיה חרבה, ולא יהיה להם עוד מה לעשות, אז יצאו.

כך נותרו 49 הבחורים דנובהרדוק, כמה ימים במרתף, הניחו תפילין, התפללו ולמדו בספרים שהביאו איתם, אבל בינתיים, התחיל הרעב להציק להם, ואז פתחו בתפילה, רבש"ע, עזרת לנו עד כה, עכשיו צריכים אנו לאכול, תזמן לנו איפוא את מזונותינו... לפתע, הגיע המפקד הבכיר, והכניס להם חלה לבנה גדולה. נזכר אותו רגע זקן החבורה רבי קלמן גולדברג, והבין שזהו הפתרון לחלום שחלם בשבת קודש אחר הצהריים. עברו עוד כמה ימים, והמפקד הבכיר, חזר שוב ואמר להם, עכשיו אתם יכולים ללכת, אבל יתכן שיתפסו אתכם, עוד פעם, ולכן אצייד אתכם בכרטיסים ירוקים, וכאשר תציגו כרטיסים אלה, אף אחד לא יפגע בכך לרעה, ומיד נתן לכל אחד כרטיס ירוק, והם חזרו לעיר, בריאים ושלמים. לגודל דאבונם, מצאו במקום חורבן מוחלט, והם מיד התגייסו לחבוש את הפצועים, ולקבור את המתים, עשו כל מה שיכלו לעשות, אבל להם עצמם, לא אונה כל רע, הם הסתובבו בעיר זייטומיר באורח חפשי, בלי שאף אחד יפריע להם.

לאחר שהקומוניסטים כבשו את השלטון, התחילו להראות את נחת זרועם, כצעד ראשון אסרו על כל פעילות רוחנית ודתית, לא הירשו להתפלל, ואסרו על קיום לימודים, אבל רבי קלמן גולדברג זצ"ל לא התפעל מהם בכלל. הוא נאסר כמה וכמה פעמים, עד שהחליט בסוף כי הוא מוכרח לצאת משם, הקומוניסטים החליטו גם הם שזה הפתרון הטוב ביותר, ולמרבה הפלא הסכימו לתת לו דרכון, והוא נסע לאמריקה.

כשהגיע לאמריקה, היה שם הגאון ר' אלחנן ווסרמן זצ"ל מברנוביץ', והוא שמע מרבי קלמן גולדברג את מעשה ההצלה המופלא של תלמידי ישיבת נוברהרדוק, בזייטומיר, ורבי אלחנן ווסרמן זצ"ל אמר, שמצוה לפרסם את הסיפור הזה, לקיים "שיחו בכל נפלאותיו".

באותם ימים של זעם והרג, היוותה דמותו של רבי יוזל כקרבן הצלה ומעוף לשגשוג, רבים מאלו שנמלטו מציפורני המפגעים מצאו את מנוחתם דוקא בתוככי הישיבה, כשהם מאזינים לשיחתו מליאת הבטחון חדרת האמונה של רבי יוזל, כך שח לימים רבי זלמן דבורץ זצ"ל שבילדותו צמאה נפשו לעמל התורה ויראת שמים, ומיד בעיצומה של סערת מלחמת העולם הראשונה, החל לתור אחרי ישיבה שיוכל לרוות נפשו הצמאה לתורה ויראת שמים, ועזב את בית הוריו בדווינסק, והחל בנדודיו למצוא מקום שירוה בו את צמאונו הרוחני.

בדרך נדודיו אחרי מקום תורה, נקלע לעיר הומל-גומל, והגיע לאוזניו שמועה, שמתקיימת בהומל-גומל ישיבת נוברהרדוק בראשותו של הגה"ק הסבא רבי יוזל זצ"ל מנוברהרדוק. מיד אץ לישיבה הקדושה, ובהכנסו להיכל הישיבה הקדו', ראה לפניו תמונה שהרעידה את כל ישותו, מאות בחורים, יושבים ושוקדים על לימוד התורה והמוסר, בשקידה עצומה.

בעודו מתבונן במראה הנפלא הזה, קבלו אותו בחורי הישיבה מיד בברכת "שלום עליכם" לבבית, ושאלוהו מנין הוא בא? כשאמר להם שהגיע מעיר קזן, שהיא היתה מרוחקת ביותר, מיד נשמעו קולות התפעלות, שנער צעיר יעזוב את בית הוריו, באמצע מלחמת העולם הראשונה, בעיצומה של סערת המלחמה, וינדוד בדרך לא דרך, למקום מרוחק ביותר, כאשר מכל עבר נשקפת סכנת חיים, והכל בכדי ללמוד תורה, אין גדלות יתירה מזו.

בתוך הדיבורים עם בני הישיבה, עבר על ידו גם הסבא קדישא רבי יוזל זצ"ל, ואחרי ברכת "שלום עליכם" לבבית, כששאלו מנין בא? ענהו, שהגיע מעיר קזן, מיד אמר בקול מלא התפעלות: נער צעיר כמותו, בא מעיר מרוחקת כל כך, ומתוך סכנת נפשות, ללמוד תורה, אין גדלות יותר מזה.

הוסיף ואמר רבי יוזל שאינו רוצה להפריע בשיחה שבין הבחורים לבין רבי זלמן דבורץ ז"ל, והסביר הסבא רבי יוזל זצ"ל לרבי זלמן דבורץ, "מכיון שאצלנו נהוג שהענינים מתנהלים בידי הבחורים".

זמן קצר לאחר מכן, חזר הסבא רבי יוזל זצ"ל, ושאל את רבי זלמן היכן מונחות החבילות שלו, וכשענהו רבי זלמן, שהם נמצאות בתחנת הרכבת, והוא תיכף יביאן לישיבה הקדו', ענה לו הסבא רבי יוזל זצ"ל, כי נער שמגיע תוך מסירות נפש ממקום מרוחק כל כך, בכדי ללמוד תורה, אין זה מכבודו לסחוב את החבילות. **והסבא** רבי יוזל אכן שלח בחור אחר, שיביא לו את החבילות.

אחד מגזירות האימה שליוו את בני הישיבה היתה גיוסם של תלמידי הישיבה להשתלב בכוחות ההרס והחורבן, רבים מבין תלמידי ר' יוזל תמיד היו מדגישים את דבריו של רבם הסבא רבי יוזל מנוברהרדוק, בעת לומדם בישיבתם הקדו', והימים ימי מלחמת העולם הראשונה, מחוץ תשכל חרב ומחדרים אימה, ויצא צו מאת שלטונות הצבא האדום, שכל איש מגיל שמונה עשרה, שלא יתייצב לגיוס, אחת דתו להמית, או להשלח לקווי החזית הקדמיים, שרוב באיהם לא ישובו, פקודה זו הטילה פחד גדול, על כל התושבים.

ובאותה עת, נמצאת ישיבת נוברהרדוק עם מאות בחורים במרכז העיר, יושבים ושוקדים על התורה ועל העבודה, בלי שום פחד. בתאריך יותר מאוחר, הודבקו מודעות ברחובות העיר הומל-גומל, ובהם צו, שאפילו בעלי התעודות הלבנות [זאת אומרת בעלי מום], מחוייבים ג"כ להתייצב לגיוס, ואז קמה איזו תסיסה בישיבה הקדו', רבים החלו לחשוש לגורלם, והכל סיפרו בהתלהבות, איך שהסבא קדישא רבי יוזל זצ"ל נכנס בסערה להיכל הישיבה, ובקולי קולות התחיל לזעוק: "מי זה קורא כאן מודעות?! שידביקו להם מודעות כרצונם, ואנחנו נשאר בשלנו, ומה איכפת לנו?!"

וקול התורה החל להדהד בהיכל הישיבה הקדו', ביתר תוקף, וביתר עוז, וכששאלוהו את הסבא רבי יוזל זצ"ל, הלוא זה ענין של פיקוח נפש, ואין סומכין על הנס?! כמבואר בגמ' פסחים (ס"ד ב'), השיב הסבא רבי יוזל זצ"ל, דאין סומכין על הנס, שייך רק בדבר שאין קיום העולם תלוי בו, אבל בדבר שקיום העולם תלוי בו, כגון קיום הישיבות, שעל זה נאמר "כה אמר ה', אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמת"י [ירמיה ל"ג כ"ה], בזה לא שייך לומר אין סומכין על הנס.

עוד סיפר רבי זלמן דבורץ זצ"ל, שפעם בערב, בעיצומה של מלחמת העולם הראשונה, הקיפו חיילים רוסים חמושים, את הישיבה הקדו', והקציץ בלווי כמה חיילים נכנסו להיכל הישיבה, והחלו לדרוש תעודות התייצבות, וזה היה באמצע שיעור של הגאון רבי אברהם יפהן זצ"ל חתנא דבי נשיאה הסבא רבי יוזל זצ"ל, ובחורי הישיבה עשו עצמם כלא יודעים כלום מהנעשה סביבם, ומיד החלו לשאת ולתת בהלכה ובמוסר, והישיבה געשה כמרקחה, בתורה ובמוסר. **הבחורים** שלא הגיעו לגיל ההתייצבות, ובתוכם ר' זלמן דבורץ ז"ל, נעמדו ליד הקציץ, וקול התורה נשמע בישיבה הקדו' ביתר תוקף וביתר עוז, וגם הפנסים שדלקו בישיבה החלו להכבות, ובישיבה שררה אפלולית.

הקציץ הרוסי בראותו את כל האוירה השוררת בישיבה, הפטיר בידו, וקרא ברוסית: "הלא אלו חסידים", ועזבו החיילים את היכל הישיבה.

בצאתם מהיכל הישיבה, שמעו רשרוש מהחדרים הסמוכים, מיד נכנסו החיילים, ומצאו שני בחורים שהסתתרו תחת "הסטענדרים", ומיד עצרום ולקחו למאסר, וחבריהם מבני הישיבה דאגו להם למאכל ומשתה, בשבתם בבית הסוהר. אמרו אז בנוברהרדוק, שלבחורים הללו היה חסר במידת הבטחון בהשי"ת, בזה שהתחבאו, ומשום כך נתפסו.

הקפדה יתירה הקפיד רבי יוזל על דקדוק המצוות, זאת אף השריש בלב תלמידיו, ואכן הדברים ניכרו היטב על אישיותם של תלמידיו, כך ביטא אחד מתלמידיו רבי מיכאל סורסקי זצ"ל מסימיאטיץ', חניך ישיבת "בית יוסף" נוברהרדוק בביאליסטוק, את אופיים הייחודי של חניכי תנועת המוסר דנוברהרדוק, את העמידה בנסיונות במצבים קשים, בעיצומה של

המלחמה העולמית השניה, הנ"ל, היה סמל לטוהר המידות, וזוך המעשים, ומלא הקרבה ומסירות למען הזולת, בהיותו בגיטו ווילנא, הגרמנים ימח"ש, העבידותו כחוטב עצים, לקסרקטין של הגדוד החמישי, בשובו מן העבודה הקשה, היה נושא על גבו ארגז של גגים עם מכסה נסתר, כמובן, שם נשא לחם, ותפודים, או ביצים, לעניים, ופורס להם מפיתו, כך מסרו עדי ראייה שהיו עמו, בתקופה ההיא, וביניהם רבי קלמן פרבר מתל אביב.

כל הזדמנות שהדבר עלה בידו, התחמק ר' מיכאל סורסקי, מעבודה בשבת קודש, בכל מיני אמתלאות. פעם לא בא, והגרמנים שסבלו מקור, נאלצו לצאת בעצמם לחטוב עצים ביום אידם, בשביל להסיק את התנור, בקסרקטין. ביום ב' בבוקר, הוציאוהו, והפליאו בו את מכותיהם, לאחר מכן אילצוהו לעבוד 12 שעות רצופות, תחת משמר, ללא אוכל ומים, בערב נשנו המכות, הושיבו אותו בצינוק, עד למחרת, שוב העבידותו בפרך 12 שעות, ובשובו לגיטו ווילנא, עם דמדומי חמה, קשה היה להכירו, פניו היו כחולים ותפוחים, עיניו מלאו דם, וגוו השחוח, כפף עוד יותר.

אולם, כאשר רבי קלמן פרבר, שאלו לשלומו, נצנצו עיניו, מרוב חדוה, וסח לו בקול שקט ובוטה, זמן רב לא למדתי מוסר, בעיון והתלהבות, כדרך שלמדתי בצינוק, באותו לילה, בגדוד החמישי. המשיך רבי מיכאל סורסקי ז"ל ואמר, כמה למדנו מהסבא זצ"ל, אלמלי יכלו הנובהרדוקאים, בשנים כתיקונם, לזכות ללקח כזה, האח, כמה היו משלמים עבורו! ואני, זיכני אלוקים בחינם, מדוע איפוא לא אשמח! מי מסוגל להרגיש את טעמן של מכות, על אי חילול שבת... ושמא, זהו ענין "מדושני עונג" האמור בשבת, "שבטך ומשענתך המה ינחמוני", כך נתחנכו ונתחשלו לעמוד במצבי נסיון ע"י עמל ועבודת המוסר, בפעולותיהם וקבלותיהם המוסריות בתמידות.

איש לא ישכח את הימים הנוראים של שנת תר"פ, את התרוממות הנפש שהיתה בקייב רגעים מעטים קודם כניסתו של היום הקדוש, מאות תלמידים התאספו אצל רבי יוזל ובאו לשהות עמו במחיצתו, ביום זה, פחד יום הדין התהלך על כל סביבותיו, וכך אף על תלמידיו, באותם רגעים כשהכל אומרים בדביקות את התפילה זכה, ניצב ר' יוזל בגאון במרכז בית המדרש והכריז בקול גדול: 'רבי יצאלה מפרטבורג היה אומר, כי לפני 'כל נדרי' ראוי לכל אדם שיקח ברכת פרידה מבני ביתו ומידידיו, כי מי יודע מה יתרחש עמו בשנה העתידה.. דבריו אלו קיבלו משמעות יתר לאור המצב שסבב את התלמידים, אולם הכל הרגישו את ישועת ה' בחלל, והתפילה בקעה מליבותיהם, לפני כסא הכבוד למען יחוס על עמו ישראל.

יום שמחת תורה בשנה זו היה האחרון לחייו, תיאר זאת תלמידו רבי אברהם רפפורט, "שכנים רבים שהתגוררו בקירבת מעונו של רבי יוזל והישיבה, באו להסתתר בביתו מתוך בטחון ואמונה שבזכותו לא יאונה להם כל רע, מן הרחוב הגיעו הדי היריות וזעקות מחרידות, האנשים בפנים קפא דמם בעורקיהם מרוב פחד, אולם רבי יוזל לא התרגש והורה לתלמידיו שיערכו את ההקפות כדת ושישבו בשמחת התורה כאילו לא אירע דבר, ובכדי שלא להפחיד האנשים צוה עליהם לחלוץ מנעליהם, אף הוא עצמו יצא לרקוד עם ספר התורה לזרועו, והיה מנגן בדביקות את המילים 'אם תחנה עלי מחנה.. בזאת אני בוטח', ומעיניו זלגו דמעות חמות. אח"כ עמד לקדש על היין כמצוות החג, ובאותו רגע חלפו הפורעים על פני הבית, קול השירה הגיע לאוזניהם, ולמרות כך פחדו ליכנס אל תוך הבית פנימה, והחלו יורים ברוביהם אל תוך חלל הבית. כל הנוכחים החלו להשתטח על ריצפת הבית מרוב אימה זולת רבי יוזל אשר לתדהמת הכל הוסיף להחזיק בידו את כוס הקידוש, ולא זע ממקומו, ידו לא רעדה ואפי' טיפה אחת לא נשפכה מן הכוס...

ואכן ימי המלחמה שעברו עליהם בקשיים רבים הותירו אותם חסונים ומחוזקים, כך מתאר זאת אחד מתלדי נובהרדוק בביאליסטוק, שעבר את תקופת השואה עם תקופה ממושכת בסיביר, ועמידתם בנסיונות, ויסורים, ובמצבים קשים, והוא מעיד בתיאורו המרטיט: הכל הגיע מהמקור מים חיים, שלמדנו בבאר מים חיים, בנאוורדאק, ששם היה מקור תורה, ויראת שמים טהורה, כשמתחילים להזכר את הבורסה "בירז'ע", היינו, חצי שעה כל יום, היה דיבוק חברים, ביראת שמים, ובהערות במאמרי חז"ל, איזה אוירה של הידברות, וחיזוק, היה מרחף באויר היכל הישיבה הקדו, ממש אוירה של "עולם שכולו טוב", ההתרחקות מן העולם, וההתקרבות לשכינה, אצל כל אחד ואחד. **זכורני**, איך שהצעירים בישיבה, נטפלו ליותר מבוגרים, לשמוע מהם, "דברים היוצאים מהלב", ואפשר לומר בביטחה, שהרגישו את המאמר חז"ל "דברים היוצאים מן הלב, נכנסים ללב", בפועל, ובחוש.

יידע הדור הצעיר, את הכח של ה"סייעתא דשמיא" שדרך שאדם רוצה לילך בה, מוליכין אותו (גמ' מכות י" ב'), ולכן, זה לא פלא, עם הרכוש הרוחני הזה, הגענו, מביאליסטוק, לוויילנא, לליטא, בהתחלת שנת ת"ש, [תחילת המלחמה העולמית השניה] ובזמנים הקשים ההם, הדלק הזה נדלק, ונעשה להבה, לחמם את הנשברים, "להחיות רוח שפלים, ולהחיות לב נדכאים" (ישעיה נ"ז ט"ו).

ומי שזכה לעבור את הזמנים האלו, לא רק שלא היתה לו ירידה, אלא אדרבה, עלו בדרגות גבוהות, של אמונה ובטחון, עלו בדרגות של ביטול, ופחיתות העולם, ראו, שכל העולם הזה, זה רק חלום גדול, אנשים עשירים מופלגים, חיפשו חתיכת לחם, בפחי אשפה, מלוכלכים, והם בעצמם התאוננו, ואמרו, על מה עבדנו כל החיים. **ואדרבה**, הם קינאו בנו, ואמרו, אתם, מה שרכשתם בחיים, הבאתם אתכם, לנו לא נשאר כלום.

אחד מניסי התקופה הוא דרך העברת הישיבות במעברי גבולות קשים, בהוראתו ובהכוונתו של הסבא העתיקו הישיבות את מקומותיהם לחוף מבטחים, ולעיתים מספר פעמים, אחד מיני אלו שפעלו רבות ונצורות היו ר' מנדל חזן [אדעסער], בפקודתו של הסבא קדישא רבי יוזל זצ"ל מנובהרדוק, נתמנה רבי מנחם מנדל חזן ז"ל [דער אדעסער] כאחראי ראשי, למבצע העברת הגבול מרוסיה לפולניה, בדרך בלתי ליגאלית, ואכן, ר' מנדל אדעסער ביצע את תפקידו, בנאמנות, ובחריצות מופלגת, כשהוא עצמו עובר כמה פעמים את הגבול בגניבה, הלך ושוב, לשם סידור ואירגון העניינים הנחוצים. ר' מנדל אדעסער נטל על עצמו את המשימה הבלתי אפשרית, של הברחת הגבול מרוסיה לפולין.

הורגל על דרך חינוכו של רבו הסבא רבי יוזל זצ"ל, שהמושג בלתי אפשרי, לא קיים במציאות אצלם, "אז מען קען ניט אריבער - מוז מען אריבער", ואכן, ר' מנדל חזן נרתם בכל ההתלהבות והמסירות נפש, למבצע העברת מאות תלמידי נובהרדוק ורבותיהם, מערי רוסיה, לפולניה, כאשר הוא בעצמו נמצא במקומות המסוכנים ביותר, מארגן מבצעים מסוכנים ביותר בלילות, בתנאי שדה קשים ביותר, תחת אפס של שומרי הגבול, כשמדי פעם, נאלץ לגייס את כל כוח השפעתו, ואת כל הקשרים האפשריים, לשיחרור בחורים, שנלכדו בהעברת הגבול.

רבי מנדל אדעסער היה בעל כוח דיבור, וכושר השפעה, לא רגילים, ניצל בהתלהבות את מרצו הגדול, לסייע להקמת הרבה סניפים שבסביבות הישיבות המרכזיות דנובהרדוק, לפי רוח המוסר של נובהרדוק, כשהוא מסור לחניכיו בכל נשמתו, ומטפל בכל אחד ואחד כבבן יחיד, הלך תמיד עם ציציות ארוכות עד הריצפה, תלמידיו וחניכים הרבים, שחשו את אישיותו החמה, ואת מסירותו, את עקביותו ועקשנותו, והתלהבותו בבטחונו, ומסירותו הרבה אליהם, אהבו אותו אהבת נפש, והלכו אחריו, לבשו אף הם ציציות עד הריצפה, ונקראו בפי רבים, בלשון מליצית "הקוזקים של ר' מנדל אדעסער חזן", עקב פעילותו הרבה בייסוד סניפים בסביבות, נפגש מספר פעמים, עם החפץ חיים זצ"ל ועם הגאון ר' חיים עוזר זצ"ל מווילנא, להתייעצויות בעניני פעילותו.

בשנת תרצ"ה החליט ר' מנדל [אדעסער] חזן לעלות לארץ ישראל, אחר שנתייעץ עם חבורתו בישיבות נובהרדוק עם רבינו הגה"צ רבי דוד בלאכער זצ"ל, והגה"צ רבי אברהם יפה"ן זצ"ל רו"מ דביאליסטוק.
רבי מנדל [אדעסער] חזן, נפגש לראשונה בעיר קיוב [רוסיה], באקראי עם חבורת בני ישיבה, נובהרדוקאים, והתרשם מהם עמוקות.

הסבא רבי יוזל הורוויץ זצ"ל מנובהרדוק, שנקלע למקום, הכיר מיד, כי לפניו צעיר בעל מרץ מיוחד, עם רצון כביר, ותקיף בדעתו, קירב אותו, ואכן, רבי מנדל אדעסער ז"ל שהסבא זצ"ל עשה עליו רושם כביר, נטש הכל, ונכנס מיד לעולם התורה והמוסר של תנועת נובהרדוק, ר' מנדל חזן היה דבוק לסבא רבי יוזל זצ"ל ולשיטתו, ומילא כל תפקיד בישיבה, שרבו הסבא רבי יוזל זצ"ל, הטיל עליו, והיה כחייל נאמן.

ר' מנדל אדעסער סייע לישיבות נובהרדוק, בעת השתוללה מגיפת טיפוס, ממנה נפגעו קשות רבנן ותלמידיהם, ובעיקר בעיר קיוב, רבי מנדל חזן עמד בראש פעולות ההצלה, בישיבה, בשעת חירום זו, במסירות נפש, ועוז רוח, ניצח על העבודה הקשה, לדאוג לחולים, כשהוא עובר מחולה לחולה, מאכיל, משקה, רוחץ, מעניק טיפול רפואי, ובעיקר מעודד את רוחם.

גם רבו הסבא קדישא רבי יוזל זצ"ל שכב חולה בטיפוס, ותלמידו ר' מנדל אדעסער ז"ל, הוא זה שטיפל בו, בידי נפטר, והוא אשר טיפל גם בטהרתו וקבורתו בי"ז כסליו תר"פ בעיר קיוב.

הסבא רבי יוזל זצ"ל הובא לארץ הקודש להר המנוחות בעיה"ק, בתחילת קיץ שנת תשכ"ג, הקבר האחד והיחיד בקיוב, ו-אולי בכל רוסיה-, שהקומוניסטים התירו להעבירו לארץ ישראל, אחרי השתדלויות נמרצות, ומאמצים בל יתוארו.

וזאת, כאשר נודע, כי בית הקברות בעיר קיוב, עומד להיות מפונה, לרגל פיתוח רשת כבישים, פנה רבי מנדל אדעסער ז"ל לחבריו, חניכי ותלמידי נובהרדוק הוותיקים, בדבר העלאת עצמות של הסבא קדישא רבי יוזל הורוויץ זצ"ל מנובהרדוק, אלה, ביטלו את האפשרות להוציאם מרוסיה, בטענה, שעם הקומוניסטים אין אפשרות לעשות דבר.

אולם, ר' מנדל חזן [דער אדעסער] ז"ל, לא התייאש, ולא ויתר לנסות ולהשתדל בזה, ומיד גייס את מרצו, עקשנותו, והתלהבותו, לחץ והפעיל כל גורם הנוגע בדבר, הריץ מכתבים לכל גוף אפשרי, בארץ ובחו"ל, לא נח ולא שקט, עד שהדבר יצא אל הפועל, ושלטונות ברית המועצות הסכימו לזה.

על פעילות עניפה זו עמד בראש חתנא דבי נשיאה של הסבא רבי יוזל זצ"ל הגה"צ רבי אברהם יפה"ן זצ"ל רו"מ דביאליסטוק, וכן נכדו של הסבא רבי יוזל זצ"ל -בן בתו- הגאון רבי חיים שמואלביץ זצ"ל ראש ישיבת מיר.

* * *

תולדות חייו

שורש תנועה זו בפריחתו של רבי יוסף יוזל, לידתו בשנת תר"ח בעיירה הליטאית פלונגינאן, לאביו רבי שלמה זלמן, שנודע בלמדנותו ופסקיו הרבים בעיקר כששימש תקופה ארוכה כדומ"ץ בעיירה זו.
בנם רבי יוזל כבר מילדותו התבלט כבעל נפש גדולה, היה מבורך בכשרונות פלאיים, תפיסת בוזק ושכל חריף, והצטיין בנוסף לזה באמיצות רוח. היתה ניכרת בו תסיסה מתמדת. לולא שהיה גבור לכלוא יצריו, ולתת פורקן לעודף מרצו בשקידת התורה, היה הופך בשובבותו עולם ומלואו, לעתים תכופות נעלם מן הבית, אחרי חיפושים, מצאוהו שחמק אל הייערות בסביבה, לשם התייחדות עם הבורא לבדו.

בגיל ט"ז מינהו אביו למגיד שיעור בפני הבחורים שלמדו בחסותו בבית המדרש בעיירה. כעבור שנים אחדות דיברו בו נכבדות, עם בת טובים מן העיירה שווקשנה, סמוך לתחום ארץ אשכנז, והתארסו. אביה של הכלה הרבני ר' יעקב שטיין, חנווני במשלוח ידו, הבטיח לו נדוניה חשובה, אבל עוד לפני בואם בברית הנישואין מת לפתע בהשאירו אחריו אלמנה מטופלת בשמונה ילדים. הכלה היתה הגדולה שבהם, בראותו שנטל פרנסת המשפחה הגדולה יפול כולו עליו, היסס רבי יוזל היסוס כלשהו בדבר השידוך, אולם אביו הצדיק לא נתנו לצער יתומה ותוך זמן קצר בנו ביתם בישראל.

כעבור שנה נולדה להם בתם הבכורה, ר' יוזל עסק בפרנסת הבית, ובמרצו הגדיל העסקים והרויח ממון הרבה, עליו ניכר כי עסקיו הם פרט שולי בסדר יומו שהיה מוקדש ברובו ללימוד ולמסירת שיעור גפ"ת בבית המדרש דק"ק שווקשנה בפני בעלי בתים ובני תורה. במרוצת עסקיו אלו נזדמן לעיר הסמוכה מעמל, מעבר לגבול הגרמני, שם התגורר באותם ימים רבי ישראל סלנטר.

משמים ראו את צמאונו של רבי יוזל לדבר יראה, ונפשו הצעירה חיפשה עוד ועוד, אכן זימנו לו משמיא, וכפי שתואר בכתביו של ר' הלל [אשר החל בכתבת חיבור אודות דרכו של ר' יוזל, למען הנחיל מורשתו העצומה בלב הדורות הבאים, אך לא סיפק בידו להשלים המלאכה], זימן לו ה' על הדרך 'באקראי' הגה"צ ר' אליהו קרטינגר זצ"ל, ובא עמו בדברים, וכאשר ראה ר' אליהו את תכונות נפשו של בן שיחו, וראה בכוחות נשגבים שניחון בהם, הבין כי ראוי הוא לעלות מאד במעלות הקודש, ויעצו אז, לקבל את פני הגאון רשכבה"ג אדמו"ר מרן הגר"י סלנטר זל"ה.

מהפך -

באחד מביקוריו אלו בעיר מעמל, סר רבי יוזל אל מעונו של רבי ישראל, שביקש להפליג בשיחה עמו על עניינים העומדים ברומו של עולם, אבל ברגע שנודע לו מרבי יוזל, שכבר שכר עגלה לשוב לביתו בעוד שעה קלה, האיץ בו שילך בחפזה אל בית מלונו כי אולי יחפשהו העגלון ולא ימצאהו ותיגרם לו עגמת נפש חלילה, "עם כל חשיבותם של הדיבורים בינינו אין לדבר על חשבון צער הזולת", אמר.

מעשה זה אשר חשף לעיניו את האור המיוחד שבדרך המוסר, זעזע את רבי יוזל וגרם למהפכה נפשית בקרבו, לבו הלך שבי אחר רבי ישראל, עם שובו זנח את עסקיו החזיר לחמותו את כל הכספים שברשותו, ושב לממל שם גילה לרבי ישראל שהחליט בדעתו לעזוב חיי שעה ולהתמכר כולו לחיי עולם. כפי שמתאר זאת חתנו רבי ישראל יעקב ליובצינסקי היה בכח מאורע זה להפוך את מהלך חייו בקיצוניות מירבית, ובפתאומיות רבה ביצע שינוי דרסטי בדרכו בחיים, מהלך שנבע מתוך השקפת עולם מחושבת.

רבי ישראל ניסה להניא אותו מצעד קיצוני שכזה, כי איך ינטוש משפחתו ומשפחת חמותו האלמנה ללא פת לחם, אך לא ר' יוזל הוכר כאדם שהכיר פשרות, חשש פן ישאר קרח מכאן ומכאן, ובמחשבתו החליט כי לא יוכל לעלות בדרך ה' ב'מדרגת האדם' תוך שהוא קשור בחבל-הטבור עם הוויות העולם, לכך החליט לשוב דוקא את כל האזיקים שכבלוהו לחיי המעשה בכדי שיוכל להתמסר לרוחניות בלבד.

מתאר תלמידו רבי הלל ויטקינד זצ"ל בכתביו את תשובתו של הגר"י לרבי יוזל:
- "שנים שאלו ממני עצה אם לעזוב ביתם ולגלות למקום תורה, לאחד יעצתי שילמוד בביתו ויקבע עתים לתורה, ולשני יעצתי שיסע ויגלה למקום תורה, הראשון איננו לומד כלל, והשני גדול בתורה והצליח בה הרבה".

כשמוע רבי יוזל את תשובת רבו, החליט מיד בנפשו להשיב סך שמונה מאות רז"כ שלקח עמו לצורך מסחרו ולהעתיק ביתו למקום אחר כדי שלא ישוב למקומו הראשון פן יטרידנו מתלמודו ועבודתו, וביקש מהגר"י שישורו לו על מקום מסוגל בעבורו להשגת תועלת בשלימות התורה, ובעת ההיא היה גאון אחד יושב בוורשא שהיה מופלג בדורו ומגיד חד"ת וחשקה נפשו להיות עמו, ולהסתופף בצילו, אמנם הגר"י יעצו לנוע ללמוד בכולל הפרושים בקובנא, והוא עשה כדבר רבו.

בהגיעו לכולל הפרושים אשר היה אז ב"בנאוויאזקעס-קלויז" וביחוד החבריא הק' של הגאונים הצדיקים יסודי עולם הלה המה - רבי שמחה זיסל, רבי איצליע בלאזר, רבי נפתלי אמסטרדם ורבי אברהם שיינקר שכונה ר' אברהמצ"ק תניא"ס, שידוע היה בגדלותו העצומה ונפטר באמצע שנותיו. ומראה גדול זה רכש את ליבו. היה זה חזיון לא נפרץ, אולי חד פעמי, לראות אברך בן עשרים וחמש מחולל בבת אחת שינוי כביר כזה במחשבותיו ובכל צביון חייו, מתפשט מכל הוויה גשמית, מסיח דעת מביתו ומעסקיו באופן קיצוני, ומתמכר בשקידה מופלאה לעליה בתורה ולתיקון המדות, להשיג יראת שמים טהורה, יראה בלא סיגים שהיא לבדה עומדת לעד.

מספרים, שבאותה תקופה למד רבי יוזל ט"ו שנה שמונה עשר שעות ביממה, כשרוב הזמן עומד הוא על רגליו בכדי שלא תחטפנו שינה. במשך תקופה ניכרת עסק בפלפולא דאורייתא, והיה מחדש בעמקות רבה, סברות וביאורים בסוגיות הש"ס, כי היה כוחו גדול כלמדני ליטא המובהקים ביותר - ואפס קצהו ניתן לראות מקטעי תורה שלו לענייני חושן משפט, המשובצים דרך שו"ט בספר "עין תרשיש" שחיבר גיסו רבי זליג תרשיש.

אולם לא רק בעמל התורה ועמקותה השקיע רבי יוזל באותה תקופה, בעת ובעונה אחת הקשיב למוסריו של רבי איצליה שהיה מלהיב פרחי מוסר בכולל הקובנאי, וכן ב"בית המוסר" המיוחד למטרה זו. כמו כן יצק מים על ידיו של רבי אברהם [שינקר], מאנשי השם בקרב צדיקי ליטא, שלא נהנו מעולמם אפילו באצבע קטנה.

פרט מאלף בנוגע לדרכו המיוחדת של רבי יוזל בלימוד, מסר חתנו רבי אברהם יפהן בשיחה בירושלים שנשא לרגל יום הזכרון לרבי ישראל סלנטר, בו אמר, כי בניגוד לרוב בעלי המוסר שהרחיקו את דרך ה"פלפול" משום שאין זו מוליכה לביורר האמת, הבשילה ברבי יוזל ההכרה שהפלפול עשוי לשמש גורם חזק לבקשת האמת.

"חותני" אמר "הביא סיעתא לכך מנסיונו האישי, בצעירותו החליט לכוף את יצרו ולעזוב את הפלפולים, בכדי למצא רק את דרך האמת - דהיינו בפשטות וללא גיבובי עניינים ובנין מערכות, אולם, כשביקר את עצמו חש כי יצרו פרץ מכבר את גבולות האמת ואינו אלא מטה את שכלו להטות את האמת לאמת זו שלבו חפץ בה, לאו דוקא לאמת האמתית. בראותו כך אמר לעצמו: 'מוטב לי להתיר את הפלפול בלא לחשוש, ובלבד שישאר שכלי בן חורין משבי הרע...'"

כך התחילה דרכו שמקורה ברצון כן ועמוק, חסר פשרות, שבו ביקש מרבי ישראל שיורה לו דרך בעליה רוחנית, הוא לא חשך ממנו טובו והאציל עליו רוח דעת ויראת אלוקים במדה גדושה.

דרכו של רבי יוזל בהמשך חייו היתה מאלפת, כך מאוחר יותר בשנת תרמ"ב עת נולדו לו בן ובת, ואסון גדול קרהו בלידת בתו שבמהלכה נפטרה עליו אשתו, והותירה את עולליו לבדו, חילק רבי יוזל את ילדיו לקרובים, והחל כולא עצמו בחדר קטן בדירת אחד מיהודי סלבודקה, שהתגורר בקירבת יער גדול, ומכותלי חדר זה לא יצא במשך שנה וחצי ונתעלה בתורה ויראה, כששני חורים בלבד לחדר, אחת להכנסת אוכל חלבי, והשני למאכלי בשר שקיבל מבני המשפחה.

ה"משכילים" שידעו מה טמון בכוחותיו של רבי יוזל ומכך הם חששו מאד, כינוהו בכתבי עת שהוציאו כ"בעל החוריים", והשמיצוהו רבות, כששיא הדברים הגיע לידי כך שהחזירו דרך החור בקיר שטרות מזויפים תוך שהם מלשינים למשטרה שבבית אפל זה משתמשים בזיוף שטרות, ברוב רחמיו של בוראו ניצל בנס בכך שבדיוק באותה שעה הגיעה אמו לבקרו ומשראתה זאת ביערה השטרות, והשוטרים שהגיעו למקום לא מצאו דבר, אך הורו לו לעזוב חדר זה ולא להסתגר כך יותר.

כך עבר רבי יוזל מכשולים רבים אך לא היה בכוחם להרפות את ידיהם, וגבה ליבו בדרכי ה'.

יצאתו לעם שבשדות -

התפנית השניה בחייו, שגם היה היתה מהפכה במהדורה בתרא, היתה בשנת תרנ"ה אחר ששהה שנתיים ימים במחיצתו של רבי שמחה זיסל מקלם, שם בא לשמוע מהי תכלית דרכו בחיים, שבועות וירחים שלמים הפליג עמו בשיחות נוקבות וויכוחים אודות הדרך שבה יבחר להמשיך בהמשך חייו, עד שלבסוף שוכנע על ידי רבו כי בתקופה הרת אסון כזו אין מנוס מלצאת ולהשפיע על הכלל בכדי לזכות את הרבים.

כאן בא השינוי המהותי בחייו, בהחלטה אמיצה החליט להענות לדבריו של רבו והחל להשקיע כל מרצו להפיץ תורה ויראה בקרב ישראל, אחר שחרט על דגלו את יסודות הקיום של מסגרות מיוחדות שהם יוכלו לגדל ולחזק את העם שבשדות, החל רבי יוזל בהקמתם של הישיבות הנודעות, תחילת דרכו היתה קשה, והוא לא בז לקטנויות אלו. אכן, אחר כ"ה שנות פעולה כיהן רבי יוזל שר צבאות לאלפים רבים של בני תורה ומוסר שדמותם עוצבה כצלמו בורחו "רוח נובהרדוק", כאן ראו הכל בבהירות את הפסוק "והיה ראשיתך מצער ואחריתך ישגה מאד".

ראשית דרכה של נובהרדוק -

ניצן ראשון של עסקנותו שהניבה בתוצאותיה את שרשרת מפעלי נובהרדוק, היתה בעיר לובץ, סמוך לנובהרדוק, בדמות כולל לאברכים שישד בשליחותו של רבי איצליה בלאזר, משם עבר ופרש עוד רשת שלמה של 'כוללים' כאלה, בעשרים ערים גדולות וקטנות בפולין וברחבי רוסיה.

במקדשי מעט אלו קיבץ חלק ניכר מהשכבה העילית של הדור התורני החדש, גדולים וטובים, שנעשו אח"כ מאורות זורחים בשמי עולם התורה. את השלהבת הראשונה הבעיר רבי יוזל בעצמותיהם של תלמידיו, וזאת הפיקה את האש התמיד שלא תדעך ולא תכבה בשום רוח פרצים, וששאיתם תהא לזהות תורה, לשם כך הפציר בהם ליטול כל משרה שיש בה הרבצת תורה אף על פני משרה רבנית מכובדת.

בשנת תרנ"ו יסד רבי יוזל ישיבה גדולה בעיר נובהרדוק, שהוקמה לכתחילה להתנהל בשיטת המוסר, ועד מהרה התאספו לישיבה זו "בית יוסף" כשלוש מאות בחורים, מוכשרים לגדלות, שעברו תחת שבטו החינוכי כבקרת רועה עדרו, והודות להדרכתו האישית גדלו לתפארת. שכסופר לרבי שמחה זיסל על יסוד הישיבה, קרא בהתעוררות: "ישיבה זו תניב פירות הלולים!"

רבי יוזל שימש בשני כתרים, ראש ישיבה ומחנך מוסרי, את דרכו בשיעוריו וחידושי תורתו ינק במחיצת רבי חיים מברייסק וקלט את דרכו, ומגיד שיחות מסעירות במוסר, פרי יגיעה רבת שנים במחשבה המוסרנית. בעוד הוא עצמו שוקד בעיקר לייצב את האוירה החינוכית בישיבה: אוירה של דריכות ומצב לוחמה קבוע וקיים, מלחמה כבדה ביצר הרע האורב בשער.

ענין המוסר הפך להיות הנשמה והלב של הישיבה, ובעקבותיה ליבה של התנועה כולה, לימוד המוסר ב"בית המוסר" היה מתוך סערת נפש, בשפתיים דולקות, וכל אשר היה חוזה בכך היה נסחף לאותה חוויה מרתקת.

פעם, באחד מסדרי לימוד המוסר נכנס "משכיל" לבית המדרש, ומשנוכח בצעקותיהם של תלמידי הישיבה, ובקולותיהם הבוכיים, פנה אל רבי יוזל באומרו כי מחזה זה מצטייר בעיניו כעין הווי בבית משוגעים...

רבי יוזל מעולם לא דחה איש, הוא פנה והחזיר לו: - "אמת דברת, ויפה דברת! מה לאותו מקום יבואו אנשים חולי רוח ויוצאים ממנו שהם שפויים, אף לכאן באים אלה החולים במחלות הנפש, לקויים במידות, חסרים יראת שמים, ומבריאם כראוי, עד שיוצאים מפה מושלמים בכל מדה נכונה".

רבי יוזל הקיף עצמו בסגל בני עליה שחינך ועיצב, עמם דהר בסערה "להציל מן הדליקה" ולקרב נפשות לתורה, בעיקר בימים שהמהפכות הרעיוניות ברוסיה הביכו והדיחו את בני העלומים מן הדרך הישרה. ייחודיותו של רבי יוזל היתה שלא הגה רעיון ליצור שיטה, כי אם חצב אותה מתוך נפשו המהפכנית, מתוך מלחמתו עם עצמו, רבים מחניכי התנועה שקראו את "מדרגת האדם" שנרשם מפיו ע"י תלמידו, התבטאו כי היא מדרגתו שלו, וכי הספר היא בבואה חיה של מחברו, ויש בעיונים אשר בו כדי לשקף את תבנית אישיותו הפלאית.

בדרשותיו חוצבי הלהבות הראה לאנשי השדות כי אין תחליף לדרך התורה, וכי כל מהווי העולם הם בבואה חיזונית שנשלטת בידי היצרים, כך באחד ההזדמנויות כשביקשו כמה בני נוער להבין את הדרך שיוכלו לעזוב את דרכם הקלוקלת, המשיל להם משל באומרו כי הדבר דומה לאדם שרואה מטבע בשבת שנראית לו זהב, ובמוחו מועלים היתרים שונים לקחתה, וליבו נוקף, תוך כדי התלבטות עובר במקום חלפן כספים שרואה זאת ואומר לו כי מטבע זה הינו אסימון ישן חסר ערך שרק נוצצותו מרשימה וגורמת להתבלבל בינה לבין הזהב... כך, פנה בחום אל אותם נערים, הביטו עמוק בכל מהוויכם, תשאלו חלפנים בישיבה שטעמו טעם אמת, ותיווכחו כי חייכם הם אסימון זול, וכי אתם מחליפים את חייכם בהבלי שוא במקום לדבוק באמת ישרה ונצחית, שגם תענוגה עמה.

אותם נערים מצאו עצמם בתום תקופה בצל הישיבה, מבקשי אמת, ובפיהם ההודיה לרבם הנערץ, שניתב בפניהם את הדרך בשבילי האמת.

שרשי התנועה -

אחד משרשיה העמוקים שליוו כל חניך בתנועה, הוא היבטחון, רבי יוזל חידש פירוש קיצוני למידת הבטחון, שהיא אבן שתייה בבנין נפשו של היהודי, ושלא כמעט את הצורך בהשתדלות. רבי יוזל המשיל זאת לאדם שיורד אל הים ללמוד אומנות השחיה, אך מרוב פחדו מותיר את ידו מחוץ למים, שאם יתחיל ליטבע תציל אותו ידו, והרי בדרך זו לעולם לא ילמד לשחות, ולא תואיל לה היד להצילו, אלא עליו לקפוץ בשתי הידים והרגלים למעמקי הים הסוער, כששוחה הוא כדן ובכך שומר על חייו לבל יטבע.

הוא תיאר באחד ההזדמנויות את עובדת הסתגרותו במשך שנה ומחצה בבית כלוא, תוך שהוא שואל אם הוא אכן גווע ברעב?

תלמידיו שאלוהו אם יוכל כל העולם להתקיים בצורה זו, והוא משיב כדרכו בהמשלת הדבר לסנדלר שאמר פעם: "אשרני שבחרתי במלאכת הסנדלרות! אילו הייתי נעשה ח"ו חייט, הייתי גווע ברעב, שהרי זה עשרים שנה יושב אני בחנותי, ומעולם לא בא אלי איש לבקש שאתפור לו חליפה..." תוך שהוא מבאר הנמשל: 'כולנו סנדלרים ובמקצוע זה עלינו לעשות במלאכה בע"כ, אחרת ניגווע ברעב, אבל אם היינו פיקחים די הצורך ובחרים מלכתחילה את הבטחון כ'פרנסה' שלנו, אז יוכלנו לישוב בחיבוק ידים ולחכות בשלוה עד שימטירו לנו לחם מן השמים'.

בערוב חג הפסח ובבית אין כל, היה מצב בני ביתו מדוכדך למדי, רבי יוזל פנה לתלמידו שהיה עמו באומרו: "מה יש לדאוג, הלא כזית מצה למצוה יהיה, ויין מצווים אנו לחזר על הפתחים... א"כ מה דאגה זו במקומינו". שניות ספורות לאחר מכן נכנס הדוור לביתו ובידו סכום כסף שהגיע עבורו וסיפק הדבר לכל מצרכי החג.

נדבך נוסף הוא ענין שבירת המידות, לא די לרסן, היה אומר תדיר, יש לשבור אותם עד היסוד... במסגרת זו ידעו דרכים שונות כיצד לשבור את מידותיהם, וכפי שמתואר בספרי תלמידיו, בכדי לשבור מדת התאוה התרגלו להסתייג ממאווי הגוף, בשינה על ספסל קשה, באכילת לחם צר, ונוטלים מן החיים הכרח מינימלי בלבד. לשבירת מדת הגאווה התלבשו בבגדים קרועים ומטולאים, מופיעים בצורה בזויה, ולשבירת חמדת הממון היו מפקירים כל שברשותם בבחינת "שלי שלך ושליך שלך", וכשהגיע לאחד מן התלמידים חבילה כל שהיא ממשפחתו ובה מצרכים שימושיים, היה הדבר נחלת הכלל, ורק מי שלא היה מסוגל 'התנדב' לקחת זאת. כך התרגלו רבות במדת האמיצות וביתר המידות שהיו נר לרגליהם.

נקודה שורשית פנימית נוספת בעולמם של חניכי התנועה הינה האמונה, רבי יוזל חיזק את תלמידיו בדבר האמונה, תוך שהוא מרבה לתאר בדבר גדלותה של מעלה זו.

כך באחד הפעמים ניגש לפניו אב לילד חולה במצב קשה ובכיו הלך וגבר, כשבפיו בקשה שיורה לו רבי יוזל מהי הדרך להציל את בנו, פנה אליו רבי יוזל והציע לו לקחת רופא גדול וידוע שעלותו הסתכמה במאה רוי"כ, האיש ניאות, ואז ביקשו לשכור עשרה אנשים כל אחד ב 5 רוי"כ שיאמרו אמן יהא שמייה רבה בציבור שזהו סגולה רבה לקרוע גזר דין, כדברי הגמ' בשבת קי"ט שכל העונה אמן בכל כוחו קורעין גזר דינו... אז התחיל האיש לגמגם ולומר כי לא יוכל לעמוד בשכר כה מרובה לשכור יי אנשים... פנה אליו רבי יוזל ואמר, אכן, ברופא בשר ודם הנך מאמין ומוכן אתה לשלם עבורו מאה רוי"כ, אולם בבוא העולם שהבטיח דרך ברורה לינצל, מתערעת אמונתך ואין די אמצעים לעשות זאת... חפש את חסרוך והתעלה במידת האמונה, ואז תראה כי יהא ה' בעזריך.

נוהג קבוע היה להם לאנשי שבט נובהרדוק להתכנס ולקיים אסיפות שכללו את ראשי התנועה, ההחלטות שנתקבלו הועברו לבני הישיבה ועל פיהם נהגו הכל.

האסיפה הייתה בדרך כלל חצי שנה במקום לפי הצעת רבי יוזל כשכל אגודה שלחה לפחות ציר אחד לאסיפה, באסיפות אלו חיזק הסבא את רוח תלמידיו, הוא דאג לשדר שדרים מיוחדים אותם יוכלו להעביר לאלפי תלמידיו למען יוכלו להתחזק בלימודיהם ובאורחותיהם.

סדר הלימוד נקבע באחת האסיפות והוא נקבע בצורה זו: סדר ראשון - משעה 10 עד שעה 3, ואח"כ רבע שעה מוסר ותפילת מנחה. סדר ב' - משעה 5 עד שעה 9, ואח"כ חצי שעה מוסר ותפילת ערבית, ואחר התפילה חצי שעה לדבר הנהגות היום.

בדרכו הארוכה -

אחר שהשריש את יסודות האיתן שהיו מקור השראה רב רושם לאלפי חניכי תנועתו ראה לנכון רבי יוזל שהגיע השעה לצאת ולהקים ככל שיותר ישיבות ומוסדות דת לאנשי העיירות, שניכר החשש שלולא מבצרי התורה קיים סיכון רב שהם עלולים להגיע לידי כך שישולבו במסגרתם של המשכילים ואחרים שעקרו כל זיק מן היהדות. תחילה חשש הסבא לערב את תלמידיו בתוכניותיו אלו, שכן דבר זה יוציא אותם מדי אמות של הישיבה בהם היו סגורים עד עתה. אחר שנכח בתלמידיו שהיו לאחר תקופה של עמל מפרך בצל חממת הישיבה ונראו כאש יוקדת בסנה הנובהרדוקאי, ניאות לצרפם למשימותיו. או אז פנה אל סגל תלמידיו וביקשם להצטרף עמו להקים הישיבה בהומל, וביתר הערים והעיירות, למען הרבות חיילים לתורה.

קשיים רבים ניקרו בפני תלמידיו שמסרו נפשם להקמת הישיבות, כך באחת ההזדמנויות הגיע מכתב בהול משיבת נובהרדוק בסרטוב, שהשלטונות הסובייטים פקדו לסגור את הישיבה, רבי יוזל השיב בשני מלים "אב הרחמים". המסר היה ברור הם מלאו אחר כל פרט שנאמר בתפילת האב הרחמים שעיקר מסירות נפש ללא גבול, על קדושת ה', ומאבקם נשא פרי, והשלטונות נסוגו מכוונותיהם. כאשר סיפרו לו על מודעות שניתלו ובהם מוזהרים על העובדים במחיצת בית ה' למוות בירייה, ביטל זאת רבי יוזל בשואלו - ימי אמר שצריך להביט כלל במודעות אלו, עלינו להביט רק למעלה ולבטוח בה'.

החפץ חיים היה מתבטא כל אימת שנתקל באנשי נובהרדוק: "עובדה מעניינת היא, כל מי שהעולם מלעיגין עליו סופו מצליח, המשכילים בדורו של רבי יוזל התקלסו בו - ומה נותר מהם? מאומה, אין ואפס המוחלט, ואילו רבי יוזל עשה נפשות, הקים ישיבות, ברא עולמות חדשים, והצליח - ועוד איך הצליח!".

תיאור הסבא ומפעליו שנמצאו בין כתביו של תלמידו רבי הלל ויטקינד זצ"ל:

"תולדות בית יוסף" נקראת כותרת גדולה, ואחר פונה ר' הלל בהקדמה 'אל הקוראים':
- "בטרם נתחיל לברר פרקי תולדות הישיבה הק', עלינו להקדים על דבר מייסדה, מחולל הבית הגדול הזה, אשר יצאו ממנו כמה גדולי ישראל למאות ב"ה, בכל תפוצות ישראל, הלא הוא הרה"ג הח' האדמו"ר מוהרי"י הורוויץ זצוקלה"ה, אשר ממנו יתד ממנו פינה, ואודות למסירות נפשו הכבירה על הבנין הק' הזה חפץ ה' הצליח בידו, ומצא כדי יגיעתו הרבה, והוא להבין, כי לא כן כאשר היום הי' בתחילת בניינו, רק ע"י התפתחות ותקופות שונות של הרפתקאות גדולות, משך שלשים שנה בזה אחר זה, הגיע לתקוותו לבנות עולם מיוחד, אשר משאת נפשה, לשאת דגל התורה והשלימות בגאון ובאומץ, בלתי התחשב עם כל העיכובים והמפריעים של זרם החפשיות ר"ל, וצרות הזמן אשר עברו עלי, אשר כל המתבונן יפליא וישתומם, איך יתכן שבדור הזה, שהאמונה נכרתה מבני הנעורים, ותשוקות החומר ואהבת החיים הולך וכובש לבבם ואלו בני הישיבות עומדים בתוקפן, ולא די שאינם כלים ומתנוונים, עוד הולכים ומתחזקים לעשות חיל בישראל, ומרביצים תורה ברבים בכל קהילות ישראל, להכניס נפשות תחת כנפי השכינה, ובמה כוחן גדול! ומה הוא הכח הטמיר המסבב את כל התנועה הגדולה הזאת, גדולה בכמות וגדולה באיכות?"

- אמנם האדמו"ר זצוקלה"ה הפיח רוחו הטהור והנשגב בתלמידיו, שיודעו ללחום מלחמת התורה עם העולסולתהעלה מכל הנסיונות, ולהגיע בעת הזאת דוקא אל מעלות אבותינו הקדמונים ע"ה, ולצאת בגבורת ראשונים יחידי סגולה שבכל דור, אעפ"י שמועטים המה, כמ"ש 'לא רבים יחכמו' ולעמוד על דרך השלימות האמיתית, ע"י לימוד המוסרי להגיע אל המטרה העליונה של תיקון המידות והשגת המעלות, והוא הגבר אשר הקים על, עולה של תורה ויראת שמים טהורה, על תילה הראויה לה, ובבר לבו האציל מרוחו הטהור בליבות תלמידיו הנושאים עבודתו על שכמם להגדילה ולפתחה, בכמות ובאיכות, ע"כ החובה לעמוד על דרכי האיש האלקי הזה, להבין מתוך מעשיו כוונתו הרצויה, ולהתלמד בינה ודעת על העתיד להתחזקות מעשינו לטובת היראה והמוסר בכל תפוצות ישראל אשר זה הי' מגמתו ושאיפתו כל ימיו, להגדיל תורה ולהאדירה כאשר יתבאר להלן".

בהמשך מביא ר' הלל בכתביו, את תיאור דרכו של ר' יוזל, והיא מפורטת לעיל, ובמתק לשונו מבאר את ניצני הגדלות שהתחילו עוד בשחר נעוריו, את יראתו הגדולה ובטחונו האמיתי, ומידותיו הנעלות, כך מתאר ר' הלל אחד הסיפורים אודותיו:

- "מעשה שהיה נוסע פעם אחד עם תלמידו המובהק הרה"ג ר' יואל בארונציק שליט"א עמוד היראה במדינת לטווי, לייסד ישיבה בביאליסטוק, ובאו כאור היום שם, וקראו ק"ש שעל המיטה שהי' היום מאיר ונרדמו, וכשהקיץ נפחד ר' יוזל שאיחר זמן ק"ש, הרגיעו תלמידו הנ"ל כשקראו ק"ש שעל המיטה היה עדין מאיר היום, ובז' שנים אח"כ בהיותם יחד במעוני קיץ בדובלין הזכירו, מה הוא אומר על איחור זמן ק"ש פלונית? וכן פעם שנית ו' שנה אח"כ הזכירו שוב חוששני עם הק"ש אז? מזה יש להבין גודל חרדתו לדבר ה' עד שלא מש מזכורנו י"ג שנה ספק איחור ק"ש, ולא משו מתוך ליבו לירא עליהם, וכ"ז קנה בהיותו בבדידות קנין בנפשו שמסר כל רוחו ונפשו לחיי התורה והמצוות ביראת ה' טהורה, ובמדה שאדם מודד מודדין לו, כי נשמר מן השמים להצילו מכל רעה".

את האלול האחרון בחייו תיארו תלמידיו בחוברת 'אור המוסר' שי"ל על ידס, כששה בקייב שלח מכתבים רבים להמוני תלמידיו להורות להם הדרך, לסובבים אותו אמר לא אחת 'כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך עשה', שיחותיו היו מפליאות ומרוממות הנפש, מעודדים התקוה להשיג השלימות אף בתוך זרם הנסיונות והקשיים, ניתן היה לחזות בחיל ורעדה שאחזוהו בכל אותם ימים, בימים הנוראים הגיעו כשלוש מאות מתלמידיו לשהות עמו, לפנייהם השמיע דברי כיבושין שהיו הפעם חזקים מבעבר, וניתן היה למשש את חרדת הקודש שהניחה רושם עז לדורות. בימי חג הסוכות קרבו חילות

הרוצחים ובאו לעיירה, הסתובבו בחצר ביתו, אך לא נכנסו פנימה שם שהו המוני תלמידיו, משהגיעו רבים לחזות במראה הפלאי של שמחת החג השלווה לנוכח פרעות האוייב התקבלו הללו בס"ת ובריקודים לכבודה של תורה.

סילוקו של צדיק והבאתו לקבורה -

בי"ז כסלו שנת תר"פ בשעה 3 אחה"צ, למגינת אלפי תלמידיו, נסתלק ארון הקודש, ורבי יוזל עלה בסערה השמימה, המוני תלמידיו נהרו להלוויתו ונראה היה לפי הבכי ששרר במקום כי השבר שפקד את עדת נובהרדוק גדול הוא, ימים אחדים נבצר מן המשפחה להביאו לקבר ישראל, וזאת בשל קרבות מלחמת אזרחים שהשתוללה אותה עת באוקראינה, ורק בסיועו של קולונל יהודי תלמידו בעבר של הרב ושל אנשי יחידתו הובא רבי יוזל אחר דברי הספד שנישאו עליו למנוחת עולמים, והוטמן בבית הקברות בקייב.

באחד מימי החורף שנת תשכ"ה הודיע רדיו קייב כי אושרה התוכנית לפנות את בית הקברות הישן של קייב בפרבר לוקיאנובה, ובמקום יבנה פארק ציבורי רחב ידים, עם מתקנים רבים לילדי האיזור. בכדי שלא לפגוע ברגשות המשפחה צויין שתינתן אפשרות לבני משפחות הנטמנים לקחת את עצמות יקירם ולהעבירן ליעד אחר.

אשת חיל מתושבי המקום ב. בארג שידעה על הסכנה המרחפת לקברו של ר' יוזל פנתה לגורמים שונים בכדי שיסייעו בידה להעביר את קברו לבית קברות סמוך, משביקשו את בקשת המשפחה הם הודיעו כי אם מוציאים את עצמותיו הרי שמן הראוי להעלותם לקבורה בארץ הקודש, בעזרת תלמיד ישיש של הסבא ר' אלתר בן ציון חייטמאן שהיה מהיחידים שהורשו לישא את מיטתו של הסבא והיה עד להטמנתה, שהתגורר בעיירה קאלינקעביטש, והטריח עצמו לבא לקייב ולגלות את מקום קבורתו הברור של עצמותיו, אותר קברו של הסבא שמצבתו נותרה שלימה, ועצמותיו שהוכנסו בשלימותם לארון העץ הועברו לביתה של הגב' בארג.

הרב צבי בורנשטיין מארה"ב שפעל רבות למימון וסידור הענין נתקל בקשיים רבים, ובחסידי ה' אודות לפעילותו הנשגבת הצליח לעבור את המשוכות כולן ולהעלות את עצמות הסבא למטוס איירופלוט הרוסי בדרכו לוינה שם הוטס הארון בטיסת אל-על לתל אביב, לצורך הצלחת מסע זה נדרשה שיתוף פעולה מלא של ממשלת ארה"ב, ואכן לאחר בקשה מנומקת שהוגשה למחלקת המדינה נשלחה הבקשה למשרד החוץ הסובייטי, על מסע מאלף זה תיאר לימים הבעל דבר רבי צבי בורנשטיין, וכך אמר: "פעלנו כך, ולמרבה הפתעתינו, זכינו כעבור זמן לא רב לתשובה חיובית. משרד החוץ הסובייטי הודיע לנו כי הרב יהודה ליב לויין [רב דמוסקבה] נתבקש לדאוג להעברת עצמותיו של הצדיק, וכי הוא יבחר באנשים שיחפשו את הקבר ויבצע את כל מה שדרוש בשטח. כעבור חודשים אחדים קיבלנו הודעה נוספת ממשרד החוץ הסובייטי, כי בית הקברות לוקיאנובקי ניזוק קשה במלחמת העולם השנייה, מצבות רבות הושמדו במהלך הלחימה וההפצצות, הרב לויין ואנשיו לא הצליחו לאתר את קברו של רבי יוסף יוזל הורביץ".

הודעה זו השרתה עצבות רבה בקרב בני המשפחה ותלמידיו, הללו חשבו כי התחמקות היא זו שגררה תשובה זו, ובעקבות התיעצויות שונות הוחלט כי ר' צבי בורנשטיין ייצא לבריה"מ ויארגן את חיפוש קברו של הסבא, אחר בקשת האשרת כניסה דרך השגרירות נכנס הר"צ לבית חתנו הגר"א יפהן זצ"ל לקבל את ברכתו, הלה ציין בפניו היכן לדעתו נמצא קבר חותנו, 'אחרי שתכנס דרך השער' אמר, 'תתקדם ישר מאה מטר ואח"כ תפנה ימינה', הוא גם יעץ לו להתקשר עם ר' אלטר מזירר חייטמאן שהתגורר במזור האוקראינית, שהיה תלמיד של רבי יוזל והיה עמו בעת פטירתו.

המשך הסיפור עוצר הנשימה היה כך [כפי שנרשם מפיו]: 'מיד עם הגיעי למוסקבה נפגשתי עם הרב הראשי, הרב יהודה ליב לויין, הוא חידש לי כי השלטונות הסובייטיים שוב מינו אותו על משמית העברת עצמות הצדיק, ושהוא נתבקש על ידם לפנות אל הרב ישראל שוורצבלט, רבו של ביה"כ היחיד בעיר אודיסה, לסייע בעדי. הוא מסר לי גם את פרטי החיפוש הכושל אחר קבר הצדיק, כפי שהתנהל ע"י הח"ק של ביה"כ היחיד בקייב. בעת שיחתי עם הרב לויין התרשמתי ששלטונות בריה"מ עושים ככל יכולתם לסייע בידינו.

לא הייתי צריך לנסוע עד אודיסה כדי לפגוש את הרב שוורצבלט, כי ברגע שנודע לו על בואי, הגיע בעצמו למוסקבה כדי לפגוש אותי, טסנו יחד לקייב, ביום בואינו שמה, פגשנו את נשיא ביה"כ ואת אנשי הח"ק ואלה תיארו בפנינו בפרוטרוט את מאמציהם לאיתור קברו של רבי יוזל, כאשר ספרתי להם על ההנחיות שקבלתי מהרב יפהן, השיבו כי אף הן קבלו אותן הנחיות ממנו באמצעות הדואר, וע"פ הם פעלו, אבל למרות זאת לא הצליחו לאתר את הקבר... וכך התחלנו לחפש... ביום השני לחיפוש הצטרף ר' אלטר מזירר, אשר הגיע מעיירתו קייב, אך גם הוא לא הצליח למצוא את הקבר. בתום היום השלישי חשתי לא מעט יאוש עד כי חשבתי להפסיק את החיפוש, אלא שלמחרת בבוקר, לאחר שסיימתי תפילת שחרית, ניגש אלי יהודי ישיש ושאל אותי, האם אני הוא המחפש את קברו של רבי יוזל, משהשבתי לו בחיוב, אמר לי כי הוא יודע את מקומו המדויק של קבר הצדיק, כיון שהוא מבקר שם מידי שנה.

ישיש זה היה גיסו של הרב ביאליק מתלמידיו המובהקים של רבי יוזל, יום אחד בהיותו בן עשרים בעודו מהלך ברחוב ולולב בידו נדרס למוות ב'תאונה' שהיתה מאורגנת ע"י המשטרה הסובייטית החשאית, לפני מותו ביקש הרב ביאליק ליקבר ליד קבר רבו רבי יוזל מנובהרדוק. מידי שנה מבקר הישיש בקבר גיסו, הנמצא בדיוק ליד קבר הצדיק, לדבריו ניזוק הקבר ע"י פגז בימי המלחמה אך חלקו נותר בעינו ועליו רשום תאריך פטירתו י"ז כסלו, יצאנו שוב לביה"ק והפעם בלווית הישיש, ושם הגענו הישר לקברו של הצדיק... עד מהרה החלו אנשי הח"ק לחפור במקום, ומשראה ר' אלטר מזירר בסימנים מובהקים פרץ מיד בקריאה "אוי, הייליקער רבי!", והתעלף. שני רופאים רוסיים ששהו במקום לבדוק הקבר השיבו לו את הכרתו, אנשי הח"ק הכניסו את העצמות לארון עץ קטן יחד עם האדמה, בעובי ג' אצבעות אשר כיסתה את הגופה והיתה של הנפטר לפי דיני ישראל, עד הצהריים הושלמה המלאכה ואמרנו קדיש ותפילת קל מלא רחמים, וכך התכוננו לצעד הבא.

אלא שכאן סוכני הק.ג.ב. החלו להצר צעדי, בתחילה כשנסעתי בלית ברירה ברכבת למוסקבה, ולא בטיסה לאחר שנטען כביכול שאין מקום, זאת למרות מאמציה של הגב' בארג, ואף אחר עלייתי למטוס אחר שהפקדתי את מזוודותי

בדרכי לפריז, עלו שני סוכני ק.ג.ב. ובקשוני להתלוות אליהם, הם הודיעו כי העברת עצמות אדם מחוץ לגבולות המדינה הינה עבירה חמורה ונזקק אני לאישור מיוחד לכך, לאחר תחנוני קבעו לי הסוכנים סכום קנס גדול ומכופל שהגיע לכדי 3000 דולרים, וסכום זה לא היה ברשותי, אחר ששלחתי בקשה זו לרב יפהן כשנאלצתי לוותר על הנסיעה והשתכנתי בבית מלון, שם לא יכולי לירדם לנוכח היות עצמות רבי יוזל בחדרי, הגיע למחרת הסכום לבנק במוסקבה, אחר ששלמתי את הכסף ואת הקנס הותר לי להוציא את העצמות אל מחוץ לגבולות המדינה, רכשתי מקום בטיסה הקרובה לפריז והודעתי לרב מונק מפריז על שעת בואי המשוערת, בערך בשעה 3 אחה"צ הגעתי לפריז ולהפתעתי ציפה קהל רב לבואי. הגה"צ רבי גרשון ליבמן אשר ייסד רשת ישיבות בית יוסף בצרפת, הגיע יחד עם מאות תלמידים להקביל פני הארון. נוכחות הממון עוררה סקרנות עד כי המשטרה עלתה על כך ומשנודע להם על הבאת עצמות אדם לא איפשרו לי להכניס זאת לרחבי צרפת, ללא היתרים ואישורי בריאות, אחר דו"ד עם הגר"ג ליבמן סוכס כי מנין בחורים ישארו עם הארון בבי' ימי חג השבועות לצד הארון, ובצאת החג אחר מילוי טפסים לרוב קיבלנו את ההיתר המיוחל. יצאתי במטוס 'אל על' לישראל בערב שבת, בנמל התעופה המתינו לנו מאות מתלמידי נובהרדוק, לאחר הנחיתה הועבר הארון מיד לישיבת "בית יוסף" של הגר"ה ויטקינד בתל אביב שם אמרו כל העת תהלים במשמרות, לילה ויום, מסביב לארון. בהתיעצות קצרה הוחלט לקיים את ההלויה ביום ב' שלאחר מכן וזאת כדי לאפשר לבני המשפחה להגיע מחו"ל.

סיפר הגר"מ מן שליט"א: "סבא ר' הלל ביקשני לומר תהלים ליד מיטתו של הסבא, וכך במשך השבת כולה ישבתי עם הגאון רבי חיים זאב פינקל זצ"ל משגיח דישיבת מיר ליד מיטתו, ואמרנו כל אותם שעות תהלים בדביקות רבה".

אחר חג השבועות בשנת תשכ"ה הובא הארון לישיבת בית יוסף בירושלים ונערכה הלוויה רבת משתתפים, את דברי ההספד נשאו: חתנו הגר"א יפהן, הגר"ה ויטקינד, הגר"ש כהנמן והגרבי"צ ברוק, הכל דיברו על אובדן המנהיג והגדול שהיטווה דרך בחיי האדם והפריח את שממון הערים כולן, הוטמן הארון בחלקת הרבנים בהר המנוחות בירושלים עיר הקודש.

על מצבתו נחרט בר"ת שמו:
יחיד היה בדורו יסד ישיבות והרבה חיים
והאציל העולם מאורו ועשה לתורה אזנים
ספרים הרבה במדרגת האדם זכה וזיכה את הרבים במאור תורתו
פתח דרך השלימות נמצא בס. לאורו נהרו רבים ושאו מחכמתו.

הה! נפלה עטרת ראשו
ושקעה החמה מישיבותינו
רכב ישראל ופרשיו
וי לספינה שאיבדה קברניטה
צערנו גדול מאד, על פטירת אדוננו מורנו ורבנו הגאון החסיד
רבן של כל הישיבות דנובהרדוק, מרן ר' יוסף יוזל בהרה"ג ר' שלמה זלמן הורוץ זצ"ל נפטר בשנת תר"פ י"ז כסלו
ת.נ.צ.ב.ה.

פתגמי החכמה מרבי יוסף יוזל הורוויץ זצ"ל

הסבא מנובהרדוק

[מחוברות "אור המוסר" פיעטריקוב, משנת תרפ"ב ועוד]

ר' הלל ויטקינד אהב לצטט מה שאמר לו רבו ר' יוזל: - "אמיגיט דיר כבוד וער ניט צושמולצן, און אמיגיט דיר בזיונות וער ניט צו קראכען".

א]אם האדם, היה טורח בשביל הרבים, אך במידה, שהוא טורח, לצורך בן אחד, היה עושה לו, בניס, לאלפים.

ב]יתרון דרך הגבורה, על דרך הוותרנות, כיתרון, הנוסע במסילת הברזל [רכבת], על הנוסע, בסוסים, נוסע בזול, בלי נדודי מסע, ומגיע בהקדם, למטרה.

ג]בתחילה חשבת, אעבוד כל כך, על תיקון הנפש, עד שאגיע לזה, שמעצמי, אחשוב טוב, ומעצמי, אעשה טוב, עכשיו, נוכחתי, שתמיד, צריך האדם, להתחזק, שיחשוב טוב, וצריך להתחזק, שיעשה טוב.

ד]השכל הכי גדול, הוא, "ואני בתומי אלך".

ה]רחמנות במקום רחמנות, זה אמת, בצורת אמת, אכזריות במקום רחמנות, זה שקר, בצורת שקר, רחמנות במקום אכזריות, זה שקר, בצורת אמת, אכזריות במקום אכזריות, אמת, בצורת שקר.

ו]אילו בא עני, לעשיר קמצן, ואכזרי, והיה משתטח לפניו, שלא יקבל שום פרוטה, משום אדם, בשום אופן, חוץ ממנו, והעשיר רואה, שמקיים מאמרו, בפועל, יכמרו רחמיו עליו, על אחת כמה וכמה, אם יעשה כן, הנברא, לבוראו, שירחם עליו.

ז]אם יסע, אחד, בספינה, ההולכת, ממזרח למערב, ובאמצע הדרך, יתחרט מנסיעתו, ויחזיר פניו, ממערב למזרח, בתוך הספינה, לא תועיל חזרתו, כן, המתקן, איזה ממעשיו, הרעים, ועצם, האדם שלו, מחובר, לחברת פועלי און.

ח]אדמו"ר ז"ל אמר, לאחד, בימי המלחמה, שהיה מפחד, מי סברת, שהאדם, הוא, אור, או, דוחן, שמבשלים אותו, בקדירה, ואוכלים אותו? הלא, הכל בידים שמים.

ט]אדמו"ר ז"ל אמר, על אחד מגדולי הישיבה, "דער הימל ליגט איהם אויפן קאפ" שהיה דבוק מאוד, בדרכי השגחה ובטחון.

י]עבודת הרבים, צריך להיות, כמו מלבוש, שיוכל, ללבושו, ולפושטו, לפי הצורך.

יא]הבירור על האמת האנושי, הוא, הצדק, הנשקף מן השמים, כי רק אז, כשימסור, לרצון ה', יהיה בטוח שהשיג האמת.

יב]כל שיראתו קודמת לחכמתו, חכמתו מתקיימת, כי יסוד המילי דעלמא, הנכונה, כשנבנית, על מילי דשמיא.

יג]כלי זכוכית, שנשבר, אם הוא בבית, אין לו תקנה, אם הוא, בבתי החרושת, יש לו תקנה, גם לעשותו, בצורה נכבדת, כן, "בבית המוסר" יש תקנה, לכל החסרונות.

יד]אם ימצא האדם, ב"מקום עבירה", לא יועיל לו, גם אם, יראה הגיהנום, מחלון אחד, והגן עדן, מחלון שני.

טו]הפילוסופים בכשרונם, וכוחם, דומים, למי שיש בידו, אוצר רב, ונכנס, לחנות של מלח, הנה, אין לו, "מה" לקנות. ויש מאנשי התורה, שדומים, למי שנכנס, לחנות של כלי זהב, ואבנים טובות, ובידו מטבע קטנה, הנה, אין לו, "במה" לקנות.

טז]מעולם לא חשבת, אם יוכל אני לעשות, אלא, אם צריך אני, לעשות.

יז]ביקורת העולם, דומה, לרופא, שיוכל לעשות הניתוח, ולא האיחוי, שמביא, לאבד עצמו לדעת, אבל, מוסר התורה, דומה, לרופא, שיוכל לעשות הניתוח, וגם האיחוי, והאדם העוסק בה, מרגיש חסרונו, וגם רפואתו.

יח]העולם דומה, למפה קצרה, על שולחן רחב, וכל אחד, מושך, לעצמו.

יט]העולם, דומה, לאכסניא, מי שיושב בחדרו, מביאים אליו, ומי שהולך בעצמו, לבית הכיריים, זה עונשו, שלוקח בעצמו, כן, מי שיש לו בטחון, מושיטין אליו, והרוץ אחר ההשתדלות, זה עונשו, שצריך להשתדל.

כ]הרוצה לעשות נצחון, על חברו, נעשה בזה, מנוצח מעצמו, ולבסוף, יהיה מנוצח, גם מחבירו.

כא]כעס, הוא, כף-מבשל, של זהב, וצריך האדם, להתבונן, באיזה תבשיל, לערב.

כב]יש מי שמרחיק עצמו, מלקבל חנופה, כדי להגדיל, החנופה.

כג]המחשבה האמיתית, דומה, אצל המתחיל, כציפור, האחוזה ביד, אם יצמצם את היד, יקצר נשימתה, ואם מרחיב, פרוח תפרח.

כד]התפילה, בהתפעלות, היא הבחינה, על מצבו המוסרי. ועל עבודת המידות, הבחינה, מהנהגתו, בבית המדרש.

כה]הגזר דין, היותר קשה, לאדם, הוא, שישאר, על טבעו הפראי.

כו]מי שלא עבד, על תיקון, ובירור מידותיו, הרי הוא, כסומא, שלא ראה, אורות מימיו.

כז]אילו ידעתי, שיש במדינת הים, איש, אשר, יכל לברר לי האמת, הייתי עוזב, את כל אשר לי, כדי להתלמד ממנו.

כח]בתיקון המידות, יש שני דרכים, או, שיעבוד ברצון חזק, להשיג פועל אמיתי, או, לחנך את עצמו, בבירור מידותיו, בהדרגה, על ידי, רשימת פעולותיו, בכתב.

כט]הנותן, מקבל, יותר מהמקבל, כי זה, מקבל כסף, וזה מקבל לב טוב.

ל]תמיד חפשתי במעשי שלילת השקר, ועל חיוב האמת, התפללתי, "גל עיני" משוחד כל דהו.

לא]דעתו של אדם, כמו, אכסניא של הפקר, כל מי שרוצה, בא אצלו, ומתנהג, כבעל הבית.

לב]קשה לסבול בזיון, ויותר קשה, אם אינו יודע, מפני מה, הוא סובל.

לג]יום של חיי עוני, אי אפשר להשיג, בעד, כל הון דעלמא, כי, אם יש לו כסף, הוא מחוייב להוציאם.

לד]מי שקשה לו, לעלות מעלה, מפני הרגליו, הרי הוא דומה, לאיכר-כפרי, שקשה לו, לנסוע, במדרגה הראשונה, בעגלת המכונה, מפני הזהירות, מכיחו וניעו.

לה]האדם צריך, ליתן, כל ימי המחר, בשביל, ה"יום", כדי, שלא יתן, כל ימי ה"היום", בשביל מחר אחד.

לו]האדם דומה, לתרנגול, בפשתן, שהוא, מוכרח, להשאיר, רגל אחת, לעמוד עליו, כדי, להוציא רגלו השני, כן שובר מידה אחת, ומניח אחרת, לעמוד עליו.

לז]אם היסוד הוא עקום, אז, כל מה שישתדל, שמהיסוד, והלאה, יהיה ישר, יהיה יותר עקום.

לח]ברוחניות, צריך האדם, להיות, או חס, או קר, אבל לא פושר.

לט]מתון מתון ד' מאות זוז, שויא, והקנאי, יקר, מכל הון.

מ]ההתפעלות, גם כשנתקרב, הוא דומה, כברק, באישון לילה, גם אחר הכיבוי, ראה כבר, את הדרך.

מא]לשעבר, אמרו חז"ל, "אין אדם עובר עבירה, אלא, אם כן, נכנס בו, רוח שטות", ועכשיו, אין אדם עושה מצוה, אלא, אם כן, נכנס בו, רוח טהרה.

מב]לא עבר עלי, שבוע, וכמעט יום אחד, שלא חשבתי דרכי, אם לא החטאתי, את מטרת האמת.

מג]הגזר דין, היותר נורא, על האדם, הוא, שישאר, על טבעו הישן.

מד]הרמב"ם ז"ל בהלכות תשובה, פסק, "עד שיעיד עליו, יודע תעלומות, שלא ישוב לזה החטא לעולם", ואם כן, צריך האדם, על עצמו, להעיד בתחילה, שלא ישוב לחטאו.

מה]האדם, המרבה, בהשתדלות המעשים, ומסייעו, להקב"ה, המנהיגו, דומה, להנוסע, בעגלת הקיטור, ודוחק באצבעו, את העגלה, למהר הליכתה.

אוצר יראה והחכמה מהאדמו"ר הסבא קדישא

מחברות "חיי המוסר" [תשרי תרצ"ו-תרצ"ט]

א אדמו"ר זצ"ל אמר, אחר יום הכפורים, הנני מרגיש שירד אבן מלבי.
ב "רבי" צריך להיות כמו מלבוש, שיהיה ביכולת האדם ללבושו ולפושטו.
ג "ואנוכי פניתי הבית" (בראשית כ"ד ל"א) ופירש רש"י (שם), מעבודת כוכבים, לבן ראה שיוכל להשיג מעות, גירש העבודה זרה שלו.
ד "ויאמר יעקב לא תתן לי מאומה, אם תעשה לי הדבר הזה, אשובה ארעה צאנך אשמור" (בראשית ל' ל"א), לא רצה לצמצם עצמו בסיבה מסויימת, אלא, ממוצא דבר ה', פעם פחות ופעם יותר.
ה אם אומר האדם על חלק רוחניות, זה אינו עבורו, לא אוכל זאת, כבר עבר השקפת התורה, וצריך בדיקה בהכלל שלו.
ו הלומד תורה, ואינו מבקש ממנה, רק למלאות שאלות הבטן והרצון, הרי הוא דומה להנחש, אשר גם אם אוכל מעדני עולם, אינו מרגיש אלא, טעם עפר, ולא ידע שיש חוץ מזה, מה.
ז אם בורח האדם מן הכבוד באמת, רודף הכבוד אחריו, באמת. ואם בורח האדם מן הכבוד, לפניו, רודף הכבוד אחריו, לפניו.
ח המסרב מלקבל אחריות בעבודת הרבים, סובר שלהקל מצבו הוא מתכוין. אבל תמיד יראה שנשאר טפול, ולא יוכל לישא כלל, וכמאמר המדרש, שבשביל שנאמר "איכה אשא לבדי" לפיכך בא העונש של "איכה ישבה בדד".
ט גם קין לא בא אל רגש הרציחה בפעם אחת, אלא על ידי פתח כשר.
י אם יש לך בטחון באמת, הרי אתה עשיר באמת, ואם רק אומרים עליך, שיש לך בטחון, הרי הוא שרק אומרים עליך, שאתה עשיר.
יא אם עושה האדם דבר, בחשבון, שיש בזה כבוד התורה, צריך לדקדק שלא לפגוע ולגרוע מהתורה עצמה.
יב הלשמה של תפילין, אינו משנה המציאות, מכפי מה שהוא. מה שאין כן, הלשמה של לימוד התורה, ועבודה משנה כל המציאות, ללמוד ולעבוד באופן אחר.
יג "ויחר ליעקב וירב בלבן" (בראשית ל"א ל"ו), ודרשו רז"ל, יפה קפדנותן של אבות, מענוותנותן של בניו. אבל אף על פי כן, הלא קפדנות יש כאן והוא כי על לבן אין להקפיד שלא יתחלף כבר לתקן חסרונו, מכפי מה שהוא.
יד ספרו על אחד מגדולי הדורות הקודמים, שנתן העולם הבא שלו, למי אשר יתקן מצוה דרבים, ואמר אחד, גם אני הייתי יכול ליתן חלק מהעולם הבא שלי, בשביל מצוה דרבים. ושאל לו, האם גם חלק מהעולם הזה שלך, היית יכול ליתן, בשביל מצוה דרבים!?
טו מי שלא עמל על תיקון וביורור מידותיו, הרי הוא כסומא שלא ראה אור, מימיו.
טז מעולם לא חשבתי בדבר, אם יכול אני לעשותו, אם לאו. אלא, אם צריך אני לעשותו, אם לאו. ואם צריך, הרי כבר יהיה יכולת, בעזרת ה' יתברך.
יז בה"י מידות "ארץ אפים ורב חסד וכו' ונקא לא ינקה", בעת שנקא לא ינקה, אף על פי כן, אינו מפריע זאת, למידת "ארץ אפים ורב חסד".
יח הכבוד, מסבב את האדם אל העולם, והבטחון באלוקים, מוציאו ממצודת העולם.
יט השתוות, מוציא את האדם מן העולם השפל, והבטחון מכניסו אל החבורה הגבוהה.
כ העושה טובה לרבים, והמזכה את הרבים, זה הזכות ישאר בידו, שהוא לא יאבד מן הרבים.
כא אין פעולה נערכת לפי הכמות, אלא, לפי השלמת כל החלקים שבה.
כב צריכים להיות האמיץ היותר גדול, להכנע במקום שצריך.
כג אם לא יתחלף האדם, ברגע זה, שוב לא יתחלף לעולם.
כד חיוב על האדם, לזרוע בכל מקום. ולשום עין, ביותר, במקום שצומח.
כה דרכו של היצר הרע, למנוע הדבר טוב, לעשות. וכשאינו עולה בידו, הרי הוא מזרז הדבר, בכמה חשבונות. בראשונה, רוצה לבטל הדבר. ובשניה, רוצה הלשמה של הדבר.
כו יתרון התשובה על כל המסחרים, שגם ההפסד עצמו, מתהפך לרווחים.
כז בני חת הזכירו כמה פעמים לאברהם אבינו ע"ה, "אדוניי", (בראשית כ"ג ו' ו"א ט"ו), ואברהם לא השיב אף פעם אחת "אדוניי", אם כי צריך להודות על בשורה טובה, זה קיים במילואו, "וישתחו אברהם", (בראשית כ"ג י"ב), אבל "אדוניי" לא הגיד, אין אדון לאברהם, אלא, הקב"ה.
כח השכל הכי גדול הוא, "ואני בתומי אלך".
כט אדמו"ר זצ"ל אמר, לאחד החופשים, שבא לשאול מה, לדברך מין אתה, ואסור לדבר עמך, אבל אני מדבר לך, שאינך מין, אלא, בעל רצון.
ל מי שאין לו מעצור לתאוותו וכעסו ילך למדבר, (רמב"ם), כמה יראת שמים צריך להיות לו, שיציית לדברי הרמב"ם, וילך למדבר, אף על פי כן, ירא שמים כזה, אין עצה עבורו, רק שילך למדבר.
לא "אעשה לו עזר כנגדו" זכה עזר, לא זכה, כנגדו. אחד עושה מהעזר, כנגדו. ואחד עושה מהכנגדו, עזר.
לב אילו הייתי עומד ביום האחרון של האלף השישי, ומשיח לא בא, אף על פי כן, לא תפול אמונתי ממני, שבטח יבוא.

לג[אדמו"ר זצ"ל, דיבר עם בעל הבית אחד, שישב ללמוד בפרישות, ושאלו, ומה יהיה עם פרנסה, וכי יזרקו משמים? וענה, כן זורקים מן השמים, אבל אין מי שיקח.

לד[עבודת הרבים אינה רק בשביל הרבים, אלא, גם בשביל עצמו, שצריך לברוא לעצמו עולם מיוחד.

לה[צורכי החומר, אף שנצרכים, ובלעדי זה אי אפשר לחיות, אבל לדבר מזה, אין צרכים, הכל יודעים וכו', אלא, שכל המנבל את פיו וכו', (שבת ל"ג א').

לן[אדמו"ר זצ"ל אמר על הגר"י סלנטר זצ"ל, שבתלת שעה קמיתא של ראש השנה, היה נראה עליו, שהוא מבוהל במידה מרובה.

לז[אם צריך תלמיד חכם להזהר, שלא יהיה רבב על בגדו, כמה צריך להזהר שלא יהיה רבב על לבו.

לח[אמרו לאדמו"ר זצ"ל על תלמיד אחד משיבתו, ער איז צו פרום, וענה, זאל סטייען אויף אפפאלין.

לט[שאלוהו למה ללמוד מוסר, יקיימו מה שכתוב בשולחן ערוך, ודי. ואמר, איך תקיים הסימן הראשון שבשולחן ערוך "ואל יתבייש מפני המלעיגים עליו" בלי לימוד המוסר.

מ[הוא היה אומר, בגשמיות אין צריך האדם כל העשירות על תענוג אחד, אלא, כל תענוג לפי ערכו, מה שאין כן ברוחניות, לעמוד בנסיון אחד, צריך כל הרוחניות וכל הרגשותיו.

מא[מי שאיסטניס גדול בכבודו, לא ישיג גבוהות.

מב[ואמר, קשה לסבול בזיון, ויותר קשה, אם אינו יודע למה סובל.

מג[מי שקשה לו לעלות מעלה, מפני הרגיליו. דומה, לאיכר כפרי, שקשה לו לנסוע במדרגה הראשונה בעגלת המכונה, מפני שאינו יכול להיזהר מכיחו וניעו.

מד[התפעלות המוסר גם כשנתקרה, דומה, לברק באישון לילה, גם אחר הכיבוי ראה כבר את הדרך.

מה[שאהו בחיקך כאשר ישא האומן את היונק" ואם היה טורח האדם בשביל הרבים, במידה שהוא טורח עבור בן אחד, היה עושה לו בנים לאלפים.

מו[כשהיה לו ספק, אם לילך לבית המדרש, או למקום אחר, מקודם, היה הולך לפתח בית המדרש, להסיר נגיעת העצלות, ואחר כך חשב, איך לעשות.

מז[מרגלא בפומיה, איך מביטים עלינו בשמים?

מח[אמר, אינני יודע האמת, אבל הנני בורח מן השקר.

מט[הרבה מדברים אודות האמת, ומעטים המה, המשמרים אותו.

נ[אמר, האדם מאמין בעצמו וחוקר בבורא יתברך, ובאמת, צריך להיות מאמין בבורא יתברך, וחוקר בעצמו.

נא[בהערת השכל, נקל לעשות, ונקל שלא לעשות. בהערת התורה, קשה לעשות, וקשה שלא לעשות. בהערת השכל והתורה, נקל לעשות, וקשה שלא לעשות.

נב[האדם צריך להסתיר מעשיו, אבל, שהוא ידעם.

נג[אמר, לחנך צעירים, צריכים ליותר חכם, ויותר מעמיק.

* * *

פתגמים מהסבא קדישא רבי יוסף יוזל הורוויץ זצוק"ל

א[רבי שמחה זיסל מקעלם זצ"ל, האט גיזאגט אויף רבי יוזל זצ"ל, ער וועט מצליח זיין, ווייל ער וויל גוט.

ב[ניט איך ווייס דעם אמת, איך אנטלויף פון שקר.

ג[אז מ'קען ניט פארמאכן, טאר מען ניט עפענען.

ד[איך קלער קיינמאל ניט צו מען קען, נאר צו מען דארף.

ה[דו שטייסט אין גאס און שרייסט קאלט.

ו[א ליכט פאר אלעמען לייכט זי, אליין געהט זי אויס.

ז[א קאמפאס אין פאדעשווע, שכל אין רצון.

ח[א קורצע בייטש דערלאנגט ניט, א לאנגע שמייסט אריבער.

ט[טראגן זאמד אין קאפאטע, שכל אין תאוה.

י[אז מ'וויל געבן א ריכטיגע מאס, מוז מער אריבערגיסן.

יא[מ'דארף זיך קענען צען מאל אטאג בייטן.

יב[פיל לויבן דעם אמת, אבער ווייניק היטן אים.

יג[זייען דארף מען אומעטום, פולנעווען אוואו עס וואקסט.

יד[דער גרעסטער גזר דין אויפן מענטשן איז, אז ער זאל בלייבן ביי זיין ווילדן צושטאנד.

טו[נס איז טבע, טבע איז נס.

טז[דעם שונאס' הארמאטן אויף א וויארסט ווייטער, אלעס פערשפילט.

יז[ס'דוכט זיך גראם, פרוביר ארויס גיין ?

יח[קייין פארעווע איז בא שלימות ניטא, ניט מילכיגס, ניט פליישיגס.

יט[אז עס ווערט פארפוילט די אלטע קערנדלאך, דאן וואקסט נייע.

כ[דער מענטש וויל זיין א מאמין, אין זיך און א חוקר אין בורא, און מ'דארף זיין א חוקר אין זיך און א מאמין אין בורא.

כא[פיל האבן גיקענט צוקומען צו די העכסטע, ווען זיי זאלן ניט מורא האבן פארן קישעלע און טעפעלע.

כב[די צייט איז ווי א פאדים, אז מען דרייט אפ קען מען שוין צוריק ניט פארדרייען.

כג[יענער גייט אין בלאטע, אפשר האט ער קאלאשן.

כד[געקויפט ביליג, איז דאס פאלשע סחורה.

כה[פאר טאג, און פאר נאכט, ביידע טונקל, דאס גייט צו טאג, און דאס גייט צו נאכט.

כו["ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים" די מאס מיט וואס מ'מעסט.

כז[ס'איז דא א טעם פון אמת, און אמת פון טעם.

כח[ווי דער קאזאק אראפ גיפלאן פון פערד, און גלייך ארויף. [א מענטש דארף זיין ווי א קאזאק אראפגעפאלן אין רוחניות, דארף ער זיך גלייך מחזק זיין, און ווייטיר געשמיסן].

כט[קייין נאכגימאכט ברויט קען מען ניט עסן.

ל[דאס בעסטע בעהאלטן, איז העלפן זוכן.

לא] די פאמוניציע אין זאל, דאס מעבל אין קיד.

לב] מיט דער בריאה קען מען זיך ניט דינגען.

לג] אלטע ארעסטאנטן גלוסט זיך ניט פארלאזן די טורמע.

לד]וואס מער דער קרעפעסט איז ניט קענטיק, אלץ שטארקער איז ער.

לה] מ'דארף קענען באהאלטן, אבער ניט פון זיך.

לו] עס איז דיר מיט אמאל גיווארן גראם, אפשא ביסטו אראפ פון וועג.

לז] מיט שכל איז גרינג צו טאן, ס'איז אבער גרינג ניט צו טאן, מיט תורה איז שווער צו טאן, ס'איז אבער שווער ניט צו טאן, מיט תורה און שכל איז גרינג צו טאן און שווער ניט צו טאן.

לח] עס איז אנגלייגט וועג, אבער דעם טייך אויסגעמיטן.

לט] דער מענטש דארף קענען שלעפן דעם פערד, אויב ניט שלעפט דער פערד אים. [ה"פערד" כאן, הוא כנוי לתאוות גופו, ושאר חולשותיו].

מ]דורך דעם פענסטער זעט מעןענעם, דורך דעם שפיגל זיך.

מא] וואלקינס אן רעגן, רוח אן למעשה.

מב]דער גנב האט אויך שכל, נאר אויף צום גנבענען.

מג]אז מען לייזט, און עס פעלט אין קאסע, איז דא א הויז גנב.

מד] גערעשעט צו פארן, איז גלייך ווי געפארן.

מה]געקומען פון דעם יריד, מיט דער בייטש.

מו] אז מען פירט א גרויסן פארמעגן, איז ניט שווער צו פארן אין שמאטעס.

מז]דו פארסט אין שיף, און גייסט צוריק.

מח] די תורה פירט אדורך, נאר ניט אראפ גיין אין מיטן.

מט] א קינד בעט עסן, דאס ניט, או דאס ניט, נאר עסן.

נא]אז א פויער זאגט אז עס וואקסט, מעג מען רעזיקירן.

נב] א זייגער אן גיווער, ווי מען וויל שטעלט מען אים.

נב] אפגעליענע חתונה, נאר ביז איבער די חתונה.

נג]דער באן געגענט זיך מיט קיינעם ניט אן.

נד]נוח לאבדה ככלי זכוכית, אין דער הוטע גיסט מען גלייך אויס א צווייטע, מוסר איז די הוטע.

נה] שטופ ניט דעם באן מיט'ן פינגער.

נו] אז מ'צאלט א חוב מיט א תירוץ מאנט מען נאך אמאל.

נז] אז עס פעלט דיר, פעלט אין דיר.

נח]יעדער זאך אויף זיין וואג, גאלד אויף דער וואג פון שטיינער?

נט]אלע ווערן איבעראשט, דער טויבער קוקט אן.

ס]גאווה איז אסדום בעטל, יענעם פארקירצט, זיך אויסגיציגן.

סא] אז מ'גייט א' דריי אין מרכז פון ראד איז אסאך איבערגעדרייט.

סב] מיט דער טרובע פערלעשט מען ניט דעם פייער.

סג] די צניעות פון חתול אין קאלאש.

סד] דער בלינדער וואלט קענען נאכגען נאכן גלאק, נאר ס'איז אבער דא אסך גלעקער.

סה] בעהאלטן ענוה אין גאווה איז גוט, אבער ניט אויף לאנג.

סו] א תפלה און א ציבור, איידער א ציבור און א תפלה.

סז] די גרעסטע מטרה איז זוכה א מטרה.

סח] שלעפ ניט דעם זיידענעם בגד אויף דינע שמאטעס.

סט] דעם אמת דארף מען זוכן, מיט און אמת אויף און אמת.

עו] ווען עס זאל דעם מענטשן שטעהן אנגעשריבן אויפ'ן שטערן וואס ער טראכט וואלט ער זיך שעמען אויפן גאס ארויסגיין.

עא] אז מ'שיסט מיט א הארמאט אויף א פליג, דאן ווען מען דארף פעלט אויס.

עב] מער דארף מען וויסן וואס ניט צו ריידן, ווי וואס יא צו ריידן.

עג] אז מען איז פרום לערנט מען מוסר, אז מען לערנט מוסר איז מען פרום.

עד] אומעטום איז דא גוטע און שלעכטע, מען דארף אבער זעהן, וואס רופט מען גוט.

עה] דעם ניט האבען קען מען פאר קיין געלט ניט קריגן.

עו] איידעלקייט און געוויסן ביז'ן נסיון, יראת השם אין נסיון אויך.

עז] א רביס קען אויף קיין קרומע זאך ניט מסכים זיין.

עח] עס איז ניטא קיין מעשה הרע, ביים אמת'ן מענטשן איז אלעס אמת, ביים פאלשן אלעס פאלש.

עט] "וישכם אברהם בבוקר" - זריזין מקדימין למצוות, אבער א גאנצע נאכט גישלאפן.

פא] איך דערקען א בחור מיט וועמען ער קלעפט זיך.

פא] אז עס ניטא קיין שאלות, איז א טריפה קיך.

פב] מ'קען אגאנצן טאג זיין צופרידן, ווייל מ'האט זיך צוגעדעקט מיט א ווארימע קאלדרע, און א גאנצן טאג זיין אומעטיק ווייל מ'איז ניט אויסגעשלאפן.

פג] דעם מענטשען'ס קאפיטאל איז א דרייער, און ער זשאלעוועט איהם אויך אויסצוגעבן.

פד] יעדער מענטש איז אליין די קשיא און אליין דער תירוץ.

פה] יעדער מענטשן גיפעלט דער היפוך פון זיך.

פז] אז מ'איז א מענטש איז מען העכער ווי א מלאך, און אז מען וויל ווערן א מלאך, איז מען קיין מענטש אויך ניט.

פז] דעם גאנצן כח קען דער מענטש אריין לייגן אין א חוט השערה, נאר ניט אין זיך.

פח] אז מען רייבט זיך ארום רוחניות, ווערט מען גאר איין אנדערער.

פט] נאך ווייטער ווי פון ניט וויסן ביז וויסן, איז פון וויסן ביז טאן.

צא] די שאלה איז קיין שאלה ניט, נאר אז מען פרעגט איר איז דאס א שאלה.

צא] "עם הארץ חסיד אל תדור בשכונתו" ביי אן ארימאן אז מען קויפט א זייגער פאר ביליג, איז נאך אלץ איבערגיצאלט מער די ווערדע, ביי א סוחר בעצאלט מען טייער איז עס אבער וואלוועל.

צב] החכם הולך, והכסיל מטייל, ווייל ער איז צוגעבונדן.

צג] א גאנצן לעבן דארף מען זיך פירן אין חדר.

צד] ניט קענען איז ניטא, ניט וועלן איז פאראן.

צה] א קלענערע קראם אין שטאט איידער א גרויסע חוץ איר.

צו] א טאפ מיט א לאך, א זייער אן א לאך.

צז] די גבורה איז ווערט מער ווי די תשלומין [פאר איר].

צח] איידער איך האב גילערנט מוסר, האב איך גימיינט, אז אלע זיינען שולדיק נאר איך ניט, דערנאך אלע זיינען שולדיק און איך אויך, לסוף שולדיק ביך איך, און אלע בין איך דן לכף זכות.

צט] ארץ ישראל, ארץ הצבי, מה צבי אין עורו מחזיק את בשרו וכו', רוחניות, איז אויך אזוי, טוט מען איז ברייט, טוט מען ניט איז שמאל.

ק] דער וואס לאזט דורך דעם הווה, דארף וויסן אז דער עתיד וועט אויך זיין א הווה.

קא] "וירא מנוחה כי טוב, ויט שכמו לסבול", דאס איז די אמת'ע מנוחה.

קב] "הוי מתפלל בשלומה של מלכות, שאלמלא מוראה, איש את רעהו חיים בלעו, והראיה פון זיי אליין, זיי האבן ניט ווער עס זאל אויף זיי רעגירן, רייסן זיי זיך.

קג] די וועלט מיינט, אז עולם הזה איז פאר די וואס זיינען אין דער וועלט, און עולם הבא איז פאר די וואס זיינען אין בית המדרש, מוסר איז מברר, אז ניט אלע וואס זיינען אין דער וועלט, האבן עולם הזה, און ניט אלע וואס אין בית המדרש האבן עולם הבא.

קד] מען דארף ניט קיין מלחמה, נאר זיין גרייט דערצו.

קה] דער וואס גייט טאן אויף בטחון, דארף פריער גוט אפעסן.

קו] אם הרב דומה למלאך ה' יבקו תורה מפיהו, ער זאל ניט מיינען זיין אייגענעם תועלת.

קז] פישפש ולא מצא, יתלה בביטול תורה, אז קיין קיום התורה, איז ביטול התורה.

קח] "מי שאין לו מעצור לרוחו ותאותו, ילך למדבר" ווי פרום דארף מען זיין, מען זאל קענען גיין אין מדבר, און דאך דארף מען געהן.

קט] אז מען בינדט איין בעסער דעם בעזים פאלן במילא אראפ די פריהערדיקע שטריקלעך.

קי] אין דייטשלאנד האט דער חומר אזוי פערנומען דעם פלאץ אז ער האט ניט איבערגעלאזט קיין ארט פאר העכערס.

קיב] מען קען דערקענען דעם מענטש אין קיד, מער ווי אין ביהמ"ד.

קיג] קיין ליגן טאר מען ניט זאגן, דעם אמת בין איך ניט מחוייב צו זאגן.

קיז] זיי ניט צו ווייך, זאלסט ניט צוגיין, זיי ניט צו הארט, זאלסט ניט בלייבן ליגן ווי א שטיין.

קיד] דאס וואס דער גבור קען אויפטאן מיט זיין גבורה, קען דער שוואכער אויפטאן מיט זיין שמירה.

קטו] דאס וואס א גבור קען אויפטאן מיט אמאל, קען א שוואכער אויפטאן צו ביסלאך.

קטז] די וועלט זאגט אז מען קען ניט אריבער מוז מען ארונטער, רבי יוזל זצ"ל, פלעגט זאגן אז מען קען ניט אריבער, מוז מען אריבער.

קיצ] דער וואס האט ניט געפרובט, מיינט אז עס איז גאר גרינג, דער וואס האט גיפרובט און גיווארפן מיינט אז מען קען גאר ניט, דער וואס גיט זיך איבער דער זאך, דער זעהט אז עס איז ניט אזוי שווער.

קיח] אי דער גילדן, דער גילדן, ער קען פארפירן אונטער די הרי חושך.

קיט] מיין קאפ איז ניט קהלישע גאסטיניציע.

קכ] "כאשר ישא האומן את היונק" מען זאל היטן יענעמיס קינד ווי א אייגינס, וואלט מען גיהאט 100 קינדער.

קכא] "כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה" אויף וואסזשע האט ער תשובה גיטאן? אויף דעם כל האומר.

קכב] זיך אויסקערן און יענעם איינקערן בין איך ניט מחוייב.

קכג] ווי מען וויל קוקט מען, ווי מען קוקט זעהט מען.

קכד] "שני גויים בבטנך" ניט קיין הפכפך

קכה] דער גנב זיצענדיק אין טורמע שלעפט פון איין קעשענע אין דער צווייטער, די מלאכה ניט פארגעסן.

קכו] פטור ביסטו, אבער א נפטר בלייבסטו.

קכז] א נאר דעם ערשטן מאל פארבינדט מען אים אין זאק, דעם צווייטן מאל אויפן בוידעם.

קכח] "כצפור נודדת מקנה, כן איש נודד ממקומו", אזוי איז אז דער מענטש, האט פארלוירן זיין ארט.

קכט] אויב עס איז ניטא קיין וועג, וועל איך זי באשאפן.

קל] הונגער איז א גרויסע מחלה, און א קליינע רפואה.

קלא] "שכר מצוה בהאי עלמא ליכא" אין א קליין שטעטל איז ניטא קיין גרויסע אסיגנאציע אוואו אויסצובייטן.

קלב] גיין אין מרחץ, איז גוט, אבער ניט אויף א גאנצן טאג, דאס גלייכן די וועלט.

קלג] דער וואס וויל זיך לערנען שווימען, מוז זיך אפלאזן, אויפן וואסער.

קלד] חייב אדם לומר, מתי יגיעו מעשי למעשה אבותי (תנא דבי אליהו), א סאלדאט וואס וויל ניט ווערן קיין גענעראל, איז קיין סאלדאט ניט.

קלה] געקומען אויפן יריד עסן א גוטן מיטאג.

קלו] דאס וואס עס איז ניטא קיין ריכטיגע, איז ניטא קיין פאלשע, וואו עס איז ניטא קיין פאלשע איז ניטא קיין ריכטיגע.

קלז] די קאפ איז ניט קיין אייזערנע כלי, מ'קען זי ניט קוועטשען.

קלח] אמאל איז גיווען "אין אדם עובר עבירה, אלא אם כן, נכנסה בו רוח שטות", היינט איז, אין אדם עושה מצוה, אלא א"כ נכנס בו רוח שטות, נגיעה.

קלט] "עתה ידעתי כי ירא אלוקים אתה" פון דעם בינסטו גיווארן.

קמ] איינער האט גיפרעגט, רבי יוזל זצ"ל מנובהרדוק, אויפן בית המוסר, וואס איז דא, א משוגעים הויז?! יא -זאגט רבי יוזל זצ"ל- מען גייט אריין משוגע, און מען קומט ארויס קלאר.

קמא] איך גרייט זיך קיינמאל ניט וואס יענעם צו זאגן, נאר פון יענעם אליין זעה וואס כ'דארף איהם זאגן.

קמב] ויקחו לי תרומה, ובחז"ל לוי- לשמי, גיגעבן איז גענומען [אויב מ'גיט אויף אן אמת] גענומען איז גיגעבן.

קמג] רבי יוזל זצ"ל מנובהרדוק, האט גיזאגט אויף א מיטגליד פון א פארטיי ער איז אזעלכער ווער עס כאפט אים אריין דער ערשטער דער האט אים.

קמד] רבי יוזל זצ"ל מנובהרדוק, האט גיזאגט אויף איינעם פון זיינע תלמידים, ער איז ווייך ווי פוטער, און דער הימל ליגט אים איבערן קאפ און דערשטיקט אים ניט.

קמה] פיר מענטשן האט ער גיקענט, און האט גיזאגט אויף זיי, דער וואס האט גיוואלט געלט און כבוד, האט ניט געהאט, ניט קיין געלט און ניט קיין כבוד, דער וואס האט ניט גיוואלט ניט קיין געלט און ניט קיין כבוד, האט גיהאט אי געלט אי כבוד, דער וואס האט גיוואלט געלט און ניט קיין און ניט קיין כבוד, האט גיהאט כבוד, און ניט קיין געלט, דער וואס האט גיוואלט כבוד, און ניט קיין געלט, האט גיהאט געלט, און ניט קיין כבוד.

קמו] רבי שמחה זיסל מקעלם זצ"ל, האט מיר גיהאלטן, פאר א הפכפך, אין אמת'ן איז דאס גיווען פון ביקוש.

קמז] מיט א גראז פון תחיית המתים, האט ער דעם לייב לעבדיק גימאכט, דער נאך האט ער אים אליין אויפגיגעסן אזוי, איז אויך גאוה, פריער לעבט דאס אים אויף, דערנאך עסט דאס אים אויף.

קמח]מען גיט צוגאב, וויל איך ניט.

קמט] מען עסט ניט, און מען זוכט רפואות.

קנא]זוי ווי דער מענטש האלט פון זיך, האלט ער פון יענעם.

קנא]ירוצו ולא יעפו ולא יגעו, לויפן לערנט מען אויס א קינד גיכער ווי גיין.

קנב]"ושונא מתנות יחיה" מען צאלט מיטן קאפ.

קנב]עס איז ניטא קיין רחמנות, און אכזריות, נאר ריכטיג און ניט ריכטיג.

קנה]לא עבדו ישראל עבודה זרה, אלא כדי להתיר להם עריות בפרהסיא, עס איז ניט קיין דעות, נאר מדות. ע"כ (כת"י)

קנו]דעתו של אדם, היא כאכסניא של הפקר, כל הרוצה נכנס בה, ומתנהג כבעל הבית.

קנז]אילו היה איש במדינת הים, שיברר לי האמת, הייתי עוזב, כל אשר לי, והייתי הולך אצלו, ללמוד ממנו.

קנח]מוסר בהתפעלות, היא כמו ברק, באישון לילה, אף שנעלם מיד, אבל, כבר ראה את הדרך.

קנט]בעסער דער ערגסטער הווה, "ווי דער בעסטער עתיד".

קס]אז דו קענסט לויפן איז קיין ראייה אז דו קענסט גיין.

קסא]איינער קען זיין הויך נאר ער איז אויסגעדרייט אויף אראפ איז ער אין דער נידער, און איינער קען זיין נידריק, נאר ער איז מיטן פנים אויף ארויף איז ער הויך.

קסב]וואס דאגה'סטו אויפן "רבב על בגדו", מער ווי אויפן רבב על לבו.

קסג]אויב עס איז שווער צו פארן מיט א גלייכן וואגן, איז דאך מיט א איבערגיידרייטן געוויס.

קסד]אז מען ווייסט די שלאפקייט, איז גרינג צופאסן די רפואה.

קסה] "ובטן רשעים תחסר" עס פעלט בויך.

קסו]כינור וכו' למעלה ממיטתו של דוד, מען מעג וויסן און פער-שטעהן, דאך מוז מען זיך אויפוועקן.

קסז]"כהדא תרנגולא דמתנערא מן קטירא", ווען די הון טוט זיך אליין א שאקל איז בעסער ווי מיט צען שטעקענס.

קסח]דער מקנא זאגט אלץ איז גוט דארט וואו איך בין ניטא.

קסט] "על כן אברים שפלת בנו", מיט זיינע פראדוקטן.

קע]פון קיין טינטער טינט ווערט ניט קיין שיינער בריוו.

קעא]קרומ'ס פאסט זיך בעסער מיט קרומ'ס ווי מיט גלייכ'ס.

קעב]"כקטן שנולד, שאין בו לא זכות ולא חובה", אויב דער זכות האט ניט גיקענט איבערוועגן דעם חוב איז עס קיין זכות ניט.

קעג]אויב מען דארף, דארף מען לכתחילה, קיין דיעבד איז ניטא.

קעד]רבי יוזל זצ"ל מנובהרדוק פלעגט שטענדיג מער קלערן "פארוואס" יענער קלערט, ווי "וואס" יענער קלערט.

קעה]די קריטיקע ניט פון דער תורה, איז ווי גימאכט איין אפעראציע און ניט פארנייט, ביקור פון תורה פארנייט אויך.

קעו]מילי דעלמא, איז מילי דשמיא, מילי דשמיא איז מילי דעלמא.

קעז]רבי יוזל זצ"ל מנובהרדוק, האט גיזאגט צו אגרויסן גביר, איר זעהט דאך קיינמאל ניט דעם אמת, אלע חנפיענען דאך אייך.

קעח]לא עבר עלי שבוע, וכמעט יום אחד, שלא חשבתי דרכי, אם לא החטאתי את מטרת ה"אמת".

קעט] הרמב"ם בהל' תשובה כתב "עד שיעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב" וכו', וא"כ, צריך האדם להעיד על עצמו תחילה, שלא ישוב לחטאו.

קפ] כאן במילי דעלמא, כאן דמילי דשמיא, בעבלעך צו לאקשן, איז מילי דשמיא, פארפעל צו לאקשן, איז מילי דעלמא.

קפא] ווען דו טרעפסט א בעל עגלה זאלסטו מיט אים אנהויבן רעדן, כדי ער זאל מיט דיר ניט אנהויבן רעדן.

קפב] אין פוך איז גוט און ווייך, זאל ער אבער פרובן ארויסגעהן.

קפג] המונע לעבוד על השלימות, מפני מפריעי עולם הזה, ומדות, דומה לאיכר כפרי שמונע מליסע על עגלת מכונה, מפני שאינו יכול להזהר מכיחו וניעו.

קפד] חזור בך, ואני ואתה ובן ישי, נטייל בגן עדן. ולכאורה, הלא הבורא ית' אמר מקודם ואתה ואחר כך ובן ישי! נשמע מזה, ב' דברים, א. כי הבעל מידות רוצה שידברו מכבודו, ולכך שאל. ב. שהבעל מידות רצונו אבד גם הכבוד שיש לו.

קפה] לעבודת הרבים, צריך להיות כמו מלבוש, שיוכלו ללבשו ולפשטו לפי הצורך.

קפז] הבירור על האמת האנושי, הוא הצדק הנשקף מן השמים מן השמים, כי רק אז כשימסור לרצון ה', יהיה בטוח שהשיג האמת.

קפז] כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו, חכמתו מתקיימת. כי יסוד כל המילי דעלמא הנכונה היא, כשנבנית על מילי דשמיא.

קפח] נוהגים לחשוב, שדיני תגר, ומלמד, וחתונה, הם קלים ביותר, להיפך, דיני התגר קשים, מצד זהירות דאונאה וגזילה, דיני המלמד קשים, מצד חינוך התלמידים, לענין החתונה, קשה, מצד חינוך הבנים.

* * *

מאורעות שסיפרו תלמידיו ודברי תורה משמו

הגאון רבי אפרים נ. בורודיאנסקי זצ"ל (נלב"ע ליל כ"ו שבט תש"ן) יליד קיוב, המכונה "ר' אפרים קיובער" התייתם מאמו ע"ה ובלדותו כשנתיים לפני הבר מצוה, התחיל ללמוד בישיבת נובהרדוק בקיוב שברוסיא, וכשהתקבלה ההחלטה שישבות נובהרדוק ראשיה ומנהליה, יעזבו את רוסיא ויעברו לפולניה, בשנת תרפ"ב, החליט גם הוא להצטרף בבריחת הגבולות ללמוד תורה בנובהרדוק שבפולין, ובשעת לילה מאוחרת, נפרד מאביו האהוב, מאחיו ואחיותיו, שהיו קשורים ללבו, וחמק בשמחה יחד עם רבותיו ובני הישיבה, וגלה למקום תורה, בלא קרוב ומודע, בנובהרדוק רוח הישיבה סוחפת ומושכת לעולמה של תורה, וחשש שאם ישאר ברוסיא ישאר ח"ו עם הארץ, ואין זה חיים, ללא תורה ויראה, כך הרגיש בילדותו קודם בר מצוה, ומסירות נפש והקרבה רבה, להפרד ממשפחתו, ולהסתכן בגבולות רוסיה, ולגלות למקום תורה בפולניה, והגיעו למעזריטש הנובהרדוקאית, גלות, עוני כל יתואר, מיטה לישון היה ספסל בעזרת נשים של ביהכנ"ס, אוכל לאכול, משיירי סעודה של בעלי בתים שונים בעיר מעזריטש, בגדים פשוטים כבגדיהם של בעלי הבטחון בנובהרדוק, המעט כסף שקיבל תמורת לימודו עם צעירים בישיבה, מוקדש למטרה אחרת, למשפחתו לאביו אחיו ואחיותיו שברוסיה, שחיו בעניות גדולה, וחייהם האהובים קודמים לחיך הגשמיים, אך כל זה לא הפריע לו, לעליה מתמדת בתורה, ולחדוותא דשמעתתא, ודאגתו המופלאה לכל נזקק למילה טובה, וסבר פנים יפות ומאירות, של בחור חשוב לצעירי התלמידים "תורת חסד על לשונה" וכך למד תורה ומוסר במעזריטש עד שנת תרפ"ז, ואח"כ עבר לישיבת מיר המפורסמת בליטא.

[ספר בנין אפרים ח"א עמ' ש"ז-ש"ח]

* *

סיפור מתקופת לימודו של הגאון רבי אפרים נ. בורודיאנסקי זצ"ל, בנובהרדוק שבמעזריטש, פעם הפסיק מלבוא ולסעוד אצל הבעל הבית שנתן לו סעודת יומו, כנהוג היה בישיבות הקדו' לאכול "ימים", ובפרט בישיבות נובהרדוק, וכששאלוהו לפשר מעשהו, והמנעותו, גילה לבבו, באומרו, ראיתי איך שמחתם לקראת סטודנט שנכנס לביתכם, ש"מ שהרגשתכם מכבדת מוצלח זה, ומאידך הסעודה לבן תורה, אתם נותנים כדי לזכות לעולם הבא! אם כך יוצא, שאני מזכיר לכם את המות! בן תורה משמש סמל לחיים, ולא זכרון למוות, "כי היא חיך ואורך ימיד, ללמוד תורה ולחיות" (רש"י פסחים מ"ט ב').

[ספר "בנין אפרים" ח"א עמ' ש"ח]

* *

בכל אומנות, שרוצה האדם להתלמד, הוא נותן עבור הלימוד, יגיעה של שנים, וכסף, בעת תקופת התלמודות האומנות, ואם הוא רוצה להגיע לאומנות יותר חשובה, אז הוא צריך לתת יותר עמל וזמן.

שמעתי מרבינו רבי דוד בלאכער זצ"ל המנהל רוחני ד"בית יוסף" מעזריטש, שאמר, סבל, משתכר כסף תיכף בלי התלמודות, אבל הוא נשאר כל החיים, סבל עני ועייף, לעומת זאת, פרופסור, צריך ללמוד הרבה שנים, ויגיעה רבה, עד שהוא מתחיל להרוויח כסף, אבל אח"כ הוא מאושר במשכורתו כל ימי חייו.

כמו כן בדיעת התורה, וקיום המצוות, ולקנות בנפשו מידות טובות, ולהרחיק את המידות הרעות, ככל שקשה יותר להשיג, אז הרווח יותר גדול, אינו דומה מי שמקיים את התורה ע"י "מלומדה", למי שמקיים את התורה, ע"י שעמל ויגע בהלכה, מגפ"ת וראשונים ואחרונים.

[מבקשי השלימות" להרה"צ רבי משה טשינגל זצ"ל "הכנה לעבודת ה"י עמ' ר"א]

* *

י[רבי משה מרדכי שולזינגר שליט"א, שמע מדודו רבי זאב צ'צ'יק זצ"ל, ששמע מרבי בן ציון ברוק זצ"ל, שבימי חורפו של מרן הקהילות יעקב [הסטייפלער] זצ"ל, הוא היה כל כך שקוד לנטוע תורה ואמונה, ובטחון, בחבריו, ותלמידיו, בנובהרדוק, בכל דרך אפשרית, ואפילו בצורה מקורית ביותר, של עיתון קיר לפורים, שחיבר בלומדו בישיבה בנובהרדוק, באחת השנים חיבר "מסכת פורים" המסכת היתה ערוכה דוגמת "משנה" "גמרא" "רש"י" "תוס"י", והיה הכל מלא וספוג מוסר, ובטחון ואמונה, ויראת שמים, על דרך החריפות והפלפול.

והמשנה הראשונה התחילה, "אין בוטחין לא בנכסים שאין להן אחריות, ולא בנכסים שיש להם אחריות, אלא, במי שאמר והיה העולם", ע"כ המשנה.

"גמרא" תנן אין בוטחין וכו' אמר רבי נובהרדוקא, אחריות- טעות כופר...וברש"י, אחריות- מי שכן נותן ושם אחריותו על הנכסים- הרי הוא כופר!.

[פניני רבינו הקהלות יעקב ח"א עמ' י"ח]

יא] מרן הקהילות יעקב [רבינו הסטייפלער] זצ"ל, [מחניכי ביאליסטוק, ואח"כ ר"מ בישיבה המרכזית "בית יוסף" בפינסק] סיפר על רבו, הסבא קדישא רבי יוזל זצ"ל מנובהרדוק, שבשעה שהיה מחלק, לפני חג הפסח, מצות לבני הישיבה דנובהרדוק, לא היה לו צורך במשקל, אלא לקח בידו איזה כמות, ושיער לפי הכובד, ואמר, כאן יש כך וכך, וכאן יש כך וכך, וכששקלו אח"כ, ראו שכך היה, כדבריו.
[פניני רבינו הקה"י ח"א עמ' קי"ד]

יב] מרן הקהילות יעקב [רבינו הסטייפלער] זצ"ל, סיפר מרבו הסבא רבי יוזל זצ"ל מנובהרדוק, שבא פעם אחת לביתו, קודם חג הפסח, ולא היה כלום מצרכי החג, מחוסר אמצעים, וכמובן, שהיתה אשתו הרבנית ע"ה בדאגה, ואמר לה הסבא רבי יוזל זצ"ל, מה את דואגת? עוד שבוע כבר עבר הפסח...
[פניני רבינו הקה"י, ח"א עמ' קי"ד]

יג] סיפר מרן הקהילות יעקב [רבינו הסטייפלער] זצ"ל, לתלמידו רבי אברהם הורביץ שליט"א, שהסבא רבי יוזל זצ"ל מנובהרדוק, בזקנותו, כשהיה בעיר הומל-גומל, בערב שבת קודש, לא הלך למקוה הצבורי, והסביר מרן הקה"י, כי לא היה זה בשבילו שילך למרחץ הצבורי, ונוסף לכך, היה גם עסוק, והוסיף מרן הקה"י זצ"ל, שכשהסבא רבי יוזל זצ"ל היה בעיר קיוב, הלך למקוה הצבורי, והסבא רבי יוזל זצ"ל ביקש בעש"ק, לאחר חצות היום, בשעה שלוש בערך, שיביאו לו כוס תה, אף פעם לא ביקש, רק בעש"ק, ושתה מקצת תה, ובנשאר רחץ ידיו ופניו, לקיים דין, רחיצה בחמין בערב שבת קודש, והוסיף הקה"י זצ"ל, שאלה הסובבים אותו, לא ידעו מה הסיבה שמבקש כוס תה, והלא אין דרכו לבקש, והקה"י ידע, שזה לרחיצה בחמין לכבוד שבת קודש.

ובהזמנות אחרת אמר מרן הקה"י זצ"ל, על רבו הסבא רבי יוזל מנובהרדוק זצ"ל, שגם אלה שחלקו על שיטתו של הסבא זצ"ל, הודו, שכוונתו לשם שמים.
[ארחות רבנו בעל הקה"י חלק א' עמ' ק"ג]

יד] הגה"צ רבי אברהם יעקב גורדון זצ"ל, מנהל רוחני דישיבת "תורת חסד" בבריסק, בראשות הגאון "אמרי משה" סוקולובסקי זצ"ל, בספרו "נפש חיה" [יצא לראשונה טבת תרצ"ט, בבריסק] על בראשית, בהקדמתו, כותב וז"ל "ואני מכיר טובה, לנשמת מורי ורבי הצדיק הגי' המייסד ישיבת נאווארידאק, כעת נמצאים במדינתנו, בערך, שלושים ישיבות, הנקראים, ישיבות "בית יוסף", ישיבות נאווארידאק, שזכיתי להיות בביתו, באמצע המלחמה העולמית [הראשונה], שמו מהרה"ג הצדיק רבי יוזל זצ"ל, בגן עדן נשמתו, והייתי בביתו, שלוש שנים! ואי אפשר לשער, גודל ערך, מה שקבלתי ממנו, מדברי קודשו, שהיה כוח נורא בדבריו, ולהפוך דעת האיש, מקצה אל קצה" עכ"ל הגרא"י גורדון זצ"ל מבריסק, ומלפנים אב"ד דק"ק פונסק פלך סוואלק.

טו] רבינו רבי דוד בלאכער זצ"ל ממעזריטש, אמר בשיחה מוסרית "משכנות הרועים" שרבו הסבא רבי יוזל זצ"ל אמר, בשיחת התעוררות, שאחרי הקבלה, צריכים החברים להשתנות, במידה כזו, שלא יכירו זה את זה, זהו ריחוק, הנובע מתוך קירוב, כי כל אחד משתנה, ונהפך לאיש אחר בדיעות ובמידות.

המקור להשתנות ולהתעלות כזו, יכול האדם לשאוב, דוקא מעצמו לבד, מהצעד הנכון שלו, מהרגע האמיתי, שהיה לו בעבר, אם נצליח להנציח, את הרגעים הטובים שלנו, אפשר להרכיב מזה חיים שלמים.

והסבא רבי יוזל זצ"ל אמר פעם, בהיותו עם חבורה, בבית הבדידות, יתכן שהביקתא הזאת, תתן אותותיה, בהיות המתבודד, זמן רב, אי שם באפריקה.
[י"דברי בינה ומוסר" (נובהרדוק) עמ' רכ"ב]

רבינו רבי דוד בלאכער זצ"ל ממעזריטש, אמר, באסיפת תלמידי ישיבות "בית יוסף" נובהרדוק, שהסבא רבי יוזל זצ"ל היה אומר, אל לנו להתחשב עם העולם כלל, כי מי יודע, אילו עמדו הם על מקומינו, אחר כל הסייעתא דשמיא, והתקרבו בע"ה, לעולם מיוחד גדול, יתכן שהיו הרבה יותר טובים ממנו.
[י"דברי בינה ומוסר" (נובהרדוק) עמ' רנ"ה]

רבינו רבי דוד בלאכער זצ"ל בשיחתו המוסרית, הביא, שיסוד מוסד, היה בעיני הסבא רבי יוזל זצ"ל מאמרם ז"ל "אין כבוד אלא תורה" [אבות פ"ו מ"ג], שהרי כל עניינו של הכבוד, אינו אלא, דבר מוסכם בין הבריות, ולמה ידרוש אדם כבוד, ממי שאינו רוצה להיות כמותו?! כלום יבקש מחבר ספר, "הסכמה" ממי שקטן ממנו?! אין לו איפוא לאדם, אלא להסתופף, במוסכמותיהם של אנשי המעלה, כגון חובות הלבבות, הרמב"ם, הגר"א, וכו'.

[דברי בינה ומוסר עמ' ר"ז]

* *

רבי יעקב גלינסקי שליט"א [חניך "בית יוסף" ביאליסטוק], מתאר במכתב: זכורני, סיפור קטן, אבל מאוד מעניין, בחורף שנת ת"ש [בתחילת המלחמה העולמית], כשעברה עיר ווילנא, לליטא העצמאית, בעיר ווילנא, אז, היו הרבה פליטים, ממש האינטליגנציה, של פולין, רופאים, עורכי דין, מהנדסים, פרופסורים, וכו', [כמובן, שמדובר על יהודים], וגם כל הישיבות. **והגויינט**, קיבל את האחריות, לפרנס את הפליטים, שברחו מפולין, לליטא, גם באוכל, וגם בבגדים.

אבל, כפי הנראה, היה קיפוח גדול, לגבי תלמידי הישיבות הקדו', זאת אומרת, שהישיבות לפי מספר התלמידים, קיבלו בהרבה פחות, ממה שקיבלו הפליטים הרגילים.

כמובן, ראשי הישיבות, דיברו איתם, וכפי הנראה לא הועיל, ומרן הגאון רבי אהרון קוטלר זצ"ל ראש ישיבת קלצק, אירגן עצרת מחאה, נגד הגויינט, ואירגן זאת, בבית כנסת גדול, בוויילנא, והיה ציבור עצום, והרבנים דיברו, והסבירו את העוול והפשע של מנהלי הגויינט.

ופתאום, נעשה רעש, מפה לאוזן שמענו, שהגיע הרב מפוניבז' [הגאון ר' יוסף שלמה כהנמן] זצ"ל, לוויילנא לעצרת הזאת. **אגב**, לא היה קל, לאזרח ליטאי, להגיע לוויילנא, היה צריך רשיון מיוחד, וטיפול עצום, אבל הרב מפוניבז' זצ"ל, הצליח להגיע לוויילנא.

נעשה קצת שמחה, שלא רק הרבנים, שהם בעצמם נוגעים בדבר, מדברים, אלא, גם ידבר, רב מליטא, ובאמת כך היה.

אחרי זמן קצר, כיבדו את הרב מפוניבז' זצ"ל שידבר, אנשי הגויינט, קצת פחדו ממנו, יען שהוא היה חבר כנסת, וגם אישיות חשובה בשלטונות, וכולנו חשבנו, תיכף יהיה "אש"... הוא יתן להם על הראש, למה מקפחים את בני הישיבות הפליטים, וכו', והנה התחיל הרב מפוניבז' בדרשה, ואמר לציבור: אני חושב שהגויינט צודק, כי אלו המלומדים, כמו רופאים, עורכי דין, מהנדסים, עבדו כל החיים, ועכשיו איבדו הכל, ולא נשאר להם כלום, לא מן הרכוש, ולא מן הידע, לכן, לצערנו, הגויינט צודק בזה, להם מגיע לכל הפחות, פיצוי, אבל אתם בני הישיבות, בני התורה, אתם באתם עם כל הרכוש שהיה לכם, הסטנדר והגמרא, היה לכם לפני המלחמה, וזה יש לכם גם עכשיו, אתם העשירים האמיתיים, שהצלתם להביא לכאן, את כל הרכוש שלכם, הנה מגיע לכם פחות ממה.

ודבר זה הרגשנו, בהיותנו במקומות הנידחים, במחנה הסגר שלנו, היו שם, גם כל העשירים, והאינטליגנציה של ליטא, כגון: שרי ממשלה, עורכי דינים, פריצים, גויים, ולהבדיל, יהודים, מכל השכבות.

ביניהם היה שם שר החינוך של ליטא, שידע 18 שפות, אבל הגיעו למחנה הסגר, ריקים ומסכנים, בלי כלום, וכל הידע שלהם, לא עזר להם בחיים כלום, ונעשו כמו, פשוטים שבפשוטים, בגניבה וגזילה, וכו', ואנחנו בני הישיבות, בני התורה, היחידים שהבאנו איתנו, את הרכוש שרכשנו במקומות התורה, ובהרגשה הזאת חיזקנו אחד את השני, וזה נתן לנו את הכוח לעבור את הזמנים והמצבים הקשים.

[יקרן ליצהר-צהר ליוסף, תשנ"ב, עמ' 6-7]

* *

אחד, מבני הישיבות - שלא הצליח כל כך, לעמוד בנסיון, בזמנים הקשים בצוק העתים, של המלחמה העולמית - התבטא, כי הוא מקנא בחניכי ישיבות נוברדוק, שהנכס שקיבלו בנוברדוק, הוא הנותן להם כוח, לעמוד ולהתגבר בכל המצבים, אם במצב עוני, או עושר, מצב שלום, או מלחמה.

סיפר רבי יעקב גלינסקי שליט"א, שבהיותו בסיביר, שאל אותו שר החינוך הליטאי, שהיה מלומד גדול, וידע הרבה שפות זרות, והוא היה גם בגלות שם, מנין לכם הכוח והאומץ הנפשי, לעמוד איתן, בכל מסכת היסורים, ענה לו רבי יעקב גלינסקי שליט"א, אומנם אותכם לימדו באוניברסיטאות, איך לדבר, ואיך לנאום בכמה שפות, אבל אותנו לימדו בישיבה, היאך לשתוק..., ונכס זה, אי אפשר לקחת אותו מאיתנו.

[יקרן ליצהר-צהר ליוסף, בהקדמה עמ' 3-4]

* *

רבי יצחק שינקר זצ"ל [חניך ישיבת בית יוסף המרכזית בביאליסטוק] שמע מרבינו רבי דוד בלאכער זצ"ל ממעזריטש, שפעם עמד הסבא קדישא רבי יוזל זצ"ל, עם אורח, ועמד שם גם רבי דוד בלאכער [אומענער] זצ"ל, עמו, וראה, שאחד הלך ללמוד מוסר, ואמר הסבא רבי יוזל זצ"ל, להאורח, בזה הלשון: פין גאנצאן כדור הארץ גייט מער נישט ווי דער זיכען דעם אמת.

ורבינו רבי דוד בלאכער זצ"ל, הדגיש בזה, איך שהבא רבי יוזל זצ"ל, הרגיש מעלת לימוד המוסר.

[ספר "נר ליצהר-צהר ליוסף" עמ' 8]

* *

רבי יצחק שינקר זצ"ל מביאליסטוק, שמע מרבינו רבי דוד בלאכער זצ"ל ממעזריץ', שסיפר על החפץ חיים זצ"ל בענין זה, שלפני שנסע בפעם הראשונה, למאסקווא, עבור חיזוק הישיבה בראדן, הוא הסתפק בזה, חצי שנה, ואח"כ כשנסע למוסקבה, הלך לרב שם, ואמר, מיר פארין אודות החזקת הישיבה, אם מבטיחכם אז איר וועט קענען מאכין אזא סכום, טוב, ואם לאו, אנו נוסעים עם הרכבת הראשונה, והלכו לאחד, ואמרו לו, בזה הלשון: מיר זאנען 2 אינגעלייט וואס מיר פארן פאר, ראדינער ישיבה, [כמדומה, שנסע החפץ חיים עם רבי צבי זצ"ל], ונתן 25 רוי"כ, ולא חפצו לקחת, ונתן 50 רוי"כ, וגוי"כ לא חפצו לקחת, ואמרו, דלא פחות מ-300 רוי"כ, ונתן 100 רוי"כ, ולא לקחו, והלכו להם.

והגביר, התפעל מאוד מזה, וחשב, אם היה אמת, שהם משולחים, איך לא חפצו לקחת סכום כזה, של 100 רוי"כ, ושאל בטלפון להרב שם, וסיפר לו, שזה החפץ חיים, וקראו אותם בחזרה, והגביר נתן להם, את כל הסכום.

["נר ליצהר-צהר ליוסף" פנקס הקבלות והוועדים דנובהרדוק עמ' 8]

* *

רבי יצחק שינקר זצ"ל שמע מרבינו הגה"צ רבי דוד בלאכער זצ"ל ממעזריטש, אודות החפץ חיים זצ"ל, שהיה לו גדר, שלא ליקח ממחללי שבתות, כסף, עבור חיזוק הישיבה, והיה שם גביר גדול במוסקבה, ושמו, ראזנצווייג, שהיה לו כשלושים חנויות, במוסקבה, והיו פתוחות בשבת ע"י עכו"ם, והיה בעל צדקה גדול, והלך אליו החפץ חיים, ולקח את ידו של הגביר, ראזנצווייג, והתחיל לבכות, בדמעות שליש, עד שהדמעות, נשרו על ידיו של הגביר, ואמר החפץ חיים זצ"ל, להגביר "אזא גאלדענא האנט, זאל זיך פרעגלען אין גיהנום, פאר חילול שבת", ונתעורר הגביר מדבריו מאוד, ואמר להחפץ חיים זצ"ל, שיתן לו שני שבתות, כדי להתבונן בדבר, וענה לו החפץ חיים זצ"ל, אם היה השבת שלי, היה לי רשות לתת לך, אבל השבת הלא של הקב"ה.

והגביר השתכנע, וסגר כל החנויות שלו באותו שבת, ואמר הגביר, שהיה חפץ לראות את הגן עדן, שיהיה להחפץ חיים, פאר זיין היטן שבת, וסיים רבינו רבי דוד בלאכער [אומענער] זצ"ל, שאם מרגישים כל כך, אויפטאן, יכולים לנסוע עבור החזקת הישיבה.

["נר ליצהר-צהר ליוסף" פנקס הקבלות דנובהרדוק עמ' 8]

* *

הצדיק רבי שלמה זלמן בלוך זצ"ל, תלמידו של החפץ חיים זצ"ל, סיפר פעם, שמחלל שבת אחד, רצה ליתן להחפץ חיים זצ"ל, כסף עבור צדקה, אז בכה החפץ חיים זצ"ל, ואמר לגביר, "ידיים שישרפו בגיהנום, אקח מהם כסף?!"

והגביר, נתעורר מדברי החפץ חיים, וסגר חנותו בשבת.

["הצדיק רבי שלמה" עמ' ק"ג]

* *

הגאון רבי אברהם יפהן זצ"ל ראש ומנהל הישיבה המרכזית "בית יוסף" ביאליסטוק, בשיחתו המוסרית באלול, אמר:

ובאמת היה מרגלא בפומי דהסבא רבי יוזל זצ"ל מנובהרדוק, כי גשמיות, אינה ענין שכדאי לחשוב על זה.

[המוסר והדעת, -אלול יוהכ"פ- ח"ב עמ' צ"ב]

* *

הגה"צ רבי אברהם יפהן זצ"ל רוי"מ דביאליסטוק, בשיחה מוסרית בראש השנה, אמר, שהסבא רבי יוזל זצ"ל, היה אומר,

כי בראש השנה יוצא גזר דין גם על רוחניות, דהיינו, כמה וכמה סייעתא דשמיא, תינתן לאדם.

["המוסר והדעת" -אלול יוהכ"פ-, ח"ב עמ' קס"ט]

* *

הגה"צ רבי אברהם יפהן זצ"ל חתנא דבי נשיאה של הסבא קדישא רבי יוזל מנובהרדוק זצ"ל, ורו"מ דביאליסטוק, בשיחתו המוסרית, בעשרת ימי תשובה, הביא, שחותנו הסבא רבי יוזל זצ"ל, היה אומר, כי יסוד עבודת ראש השנה, מבוסס על חידוש מעשה האדם, כלומר, חידוש מעשי הטובים הישנים, שכן טבע האדם הוא, כי כל דבר, מתיישן אצלו, מתוך הרגילות, וזה גם לגבי דברים טובים, ולגבי עבודת אלוקים, עבודת התפלה, טהרת המידות, ולימוד המוסר, ועל זה, בא ראש השנה, לעורר "זה היום תחילת מעשיך", להיות בעיני האדם, המעשים כחדשים, והתעוררות זו, היא בגדר של תרופה, המועילה נגד יצרו של האדם, המתחדש עליו בכל יום כדאי בגמ' קידושין (ל' ב').

["המוסר והדעת" -אלול יוהכ"פ- ח"ב, עמ' קצ"ו]

* *

הגה"צ רבי אברהם יפהן זצ"ל בשיחתו המוסרית, בכינוס ז' אלול תש"ך, הביא שחותנו הסבא רבי יוזל זצ"ל היה אומר: כי המלאך נברא בצלם ובדמות עשיית המצוה, ואם עשה האדם את המצוה, בעצלות ידיים, או רגליים, נוצר המלאך ברגליים כושלות, או בידיים רועדות, ובודאי, יתבייש האדם, בראותו את סניגורו, צנום וחלש, אמנם, במקרה זה, המלאך הוא עכ"פ מלאך, אבל, גרוע וחמור יותר, המקרה, שהמלאך הוא בלי ראש, בלי מוח, ובלי לב, מלאך כזה, לא יתכן בכלל, שהרי הוא חסר קיום לגמרי, הריהו כגולם, ללא הרגשה, וללא דעת.

וכן גם במעשינו, בכל ימות השנה, אף הטובים שבהם, הם רק כגולמים, וכאין וכאפס.

[י"המוסר והדעת" -אלול יוהכ"פ- חלק ב' עמ' ל"ט]

* *

רבי שלמה וולבה שליט"א מנהל רוחני דבאר יעקב, בספרו עלי שור כותב "על טוב ייזכר כאן, הגה"צ רבי דוד בודניק זללה"ה הי"ד, ממנו, שהיה מגדולי הנוברדקאים, שמעתי, הפעם הראשונה בחיי, שיחה מוסרית, והיא, שסיבבה את ביאתי למחיצת אדמו"ר המשגיח רבי ירוחם זצ"ל דישיבת מיר, הוא אמר אז, שמישהו שאל אותו, מהי יראת שמים? והוא ענה לו, ואקוה, שאין זכרוני מטעה אותי, כי חמשים שנה עברו, מאז שמעתי זאת, "יראת שמים, הוא דבר, שלא כל שומר מצוות זכה לזה, ולא כל חילוני, ריק ממנו, לפעמים, אדם חילוני, גדור מעבירות ידועות, מפני שיראת אבותיו, עוד מושרשת בקרבו, במידת מה, ויש שומר מצוות, הפרוץ בעבירות מסויימות, מפני שלא הגיע עדיין, ליראה", זוהי היראה הבסיסית, שאנו מדברים עליה כאן" עכ"ל חתן ה"תורת אברהם" מסלבודקה.

[עלי שור ח"ב עמ' ל"ט]

* *

הגאון רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל בעל ה"חזון יחזקאל", היה מספר, בהתפעלות ובערגה, ובהתרגשות מיוחדת, על בחור אחד שלמדו בזמנו בישיבת נאוההרדאק, שהיה מופלג בשקידת התורה, וגם בגבורה גופנית, והיה לומד, בכל יממה, שש שעות, ועוד שש שעות, ועוד שש שעות, וכולו היה שקוע, באהבת תורה, עד בלי די!, ונאנח הגר"י אברמסקי זצ"ל, ואמר, מי יודע איפה הוא? הוא נעלם ברוסיה הגדולה...

[פניני רבנו יחזקאל" חלק ב' עמ' נ"א]

* *

פעם אחת, דיבר רבינו הגאון רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל, בעל החזון יחזקאל, ופתח, בגנות הבזבוז, וסיים, בשבח מידת ההסתפקות במועט, וסיפר בהתרגשות רבה, שכאשר הוא הא, בשנת תרס"ג, [בהיותו בן שבע עשרה שנים], לנאוההרדאק, להתקבל לשיבתו של הסבא קדישא רבי יוזל זצ"ל, ונכנס לביתו של הסבא זצ"ל, ולא היה בביתו, כסא שלם, להושיב עליו את הבחור שנכנס... וסיפר הגר"י אברמסקי זצ"ל, שאמר חידושי תורה, לפני הסבא רבי יוזל זצ"ל, ונשאו הדברים חן בעיני רבי יוזל זצ"ל, ואמר לנכד שלו, שהיה בבית, הבחור הזה אמר חידושי תורה נפלאים, כמו למדן גדול, וצריך לכבד כזה למדן, בכוס תה מתוק, וא"כ, לך אל החנות מכולת, ותקנה בהקפה קוביה אחת של סוכר, כדי שיהיה במה להמתיק את התה...

[פניני רבנו יחזקאל" ח"ב עמ' נ"ב-נ"ג]

* *

לד [הגאון רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל, היה אומר, מסופק אני, אם אני לומד תורה לשמה, כי הרי כל מה שאני לומד ומחדש, הנני מכוון בשביל לכתוב, ואולי, אין זה תורה לשמה... והמשיך הגר"י אברמסקי זצ"ל, ואמר, אמנם מורי ורבי הסבא קדישא רבי יוזל מנאוההרדאק זצ"ל, שלמדתי אצלו בנאוההרדאק, בנעוריי, כבר הרגיש בזה, ואמר לי, שצריך אני, לאיזו נקודה של "שלא לשמה", ואולי, היינו, ללמוד על מנת לכתוב...

[פניני רבנו יחזקאל" ח"ב עמ' ל"ז]

* *

הסבא קדישא רבי יוזל זצ"ל מנובהרדוק, היה טוען, שאם אדם לא הגיע למדריגה, לקיים את התורה לשמה, ממש, עליו למצוא תכסיסים ואמצעים, שלא לשמה, שיקשרו אותו, לכל ימי חייו לתורה, והיה מפרש את מאמר חז"ל: לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה, בה לשמה, (פסחים נ' ב'), כלומר, יש לאדם לחפש דרך, אפילו שלא לשמה, שתניע אותו, ותקשור אותו, לעולם, לעסוק בתורה ובמצוות, והגר"י אברמסקי זצ"ל, אמר, שהסבא רבי יוזל זצ"ל, הודריך אותו, בתקופת לימודו בנובהרדוק, בדרך זו, והוסיף הגר"י אברמסקי שהודות לעצתו והדרכתו זו, נשאר קשור לתורה, כל ימי חייו.

[י"תנועת המוסר" ח"ד עמ' 347]

* *

הגאון רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל בעל ה"חזון יחזקאל", היה מספר, בהתעוררות רבה, ובחרדת קודש, שהסבא קדישא רבי יוזל מנאוההרדאק זצוק"ל, שלמד אצלו בצעירותו, אמר לו פעם, דע לך! במה תוכל לעבור היטב, את כל החיים כרצון ה'!- אך ורק ע"י שתדע, שאין מציאות בעולם, מלבד האמור בתורה, מה שכתוב בתורה -אך ורק- זוהי מציאות אמיתית,

ואפס זולתה!... והראה לי, הסבא הקדוש מנובהרדוק זצ"ל, דוגמא נפלאה, ליסוד הנורא הזה, מגמרא גיטין (נ"ו סוע"א) כי מטא להתם [כאשר בא, רבן יוחנן בן זכאי, לפני אספסיינוס, כאשר יצא מחומת ירושלים, על מנת להפגש אתו] אמר, שלמא עלך מלכא! שלמא עלך מלכא! אמר ליה [אספסיינוס], מיחייבת תרי קטלא, חדא, דלאו מלכא אנא, וקא קרית לי מלכא, ותו, אי מלכא אנא, עד האידנא אמאי לא אתית לגבאי?, אמר ליה, דקאמרת, לאו מלכא אנא, איברא, מלכא את [מלך אתה עתיד להיות, רש"י], דאי לאו מלכא את, לא מימסרא ירושלים בידך, דכתיב, והלבנון באדיר יפול, ואין אדיר אלא מלך, דכתיב, והיה אדירו ממנו וגו', ואין לבנון אלא בית המקדש, שנאמר, ההר הטוב הזה והלבנון... אדהכא, אתי פריסתקא עלי מרומי, אמר לי, קום, דמית לי קיסר, ואמרי הנהו חשיבי דרומי, לאותיבך ברישא...", והרי הדבר מבהיל, אספסיינוס אמר לו לר"י בן זכאי שהוא מחוייב מיתה, על שהוא קורא לו מלך, בזמן, שלא מלכא הוא, ובודאי ידע ר"י בן זכאי, את חומרת הדבר, שמי שקורא מלך, למי שאינו מלך, הרי הוא בן מוות, וא"כ, כשקרא לאספסיינוס, בשם, מלך, הלא זוהי שאלת מוות וחיים, ועל מה שמך ר"י בן זכאי, לקראו מלך? על פסוק בתורה! אי לאו מלכא את, לא מימסרא ירושלים בידך, דכתיב, והלבנון באדיר יפול, ואין אדיר אלא מלך... ואין לבנון, אלא בית המקדש...", הרי לנו פסוק מפורש, שלא יתכן שתימסר ירושלים, אלא רק ביד מלך, וממילא עתיד אספסיינוס, להיות מלך, ולכן, יכול ר"י בן זכאי, לקורא "מלך" בבטחון גמור, שאין הוא מסכן את חייו בזה, וכמו שאמר לאספסיינוס "איברא מלכא את" וכפרש"י "מלך אתה עתיד להיות!", כי פסוק בתורה, הוא הוא המציאות, והוא לבדו המציאות, ואפס זולתו, ועל מה שכתוב בפסוק, יכולים אנו להיות בטוחים בהחלט, ללא שיור כלל, אפילו בנידון של מוות וחיים, כי זו היא המציאות האמיתית, כך ביאר לי הסבא הקדוש מנאוהרדאק זצ"ל, ואמר לי, שרק כך, תוכל לעבור היטב, את כל החיים, כרצון ה', [יעוין ספר "מדרגת האדם" מאמר "חשבון הצדק" ח"ב עמ' פ"ו-צ"ו].

והמשיך הגר"י אברמסקי זצ"ל, רק מה שכתוב בתורה, הוא בלבד מציאות, בשבילי, ובתורה, הנני רואה חזות הכל, ועל כל שאלה, אני לוקח עצה מן התורה, ורק מן התורה, וכמו שכתוב [תהלים קי"ט, כ"ד] "גם עדותיך שעשועי אנשי עצתי", כלומר, ממי שואל אני עצה? מי הם אנשי עצתי, רק עדותיך! רק האמור בתורה הקדו' הוא לי ליועץ, ולא כמי שכותב עליו הרמב"ם [בהקדמתו לפיהמ"ש] שנסע משכל אמו, לשכל אשתו. אלא עדותיך בלבד, הן הן "אנשי עצתי"!!!... עכ"ד הגר"י אברמסקי זצ"ל.

[פניני רבנו יחזקאל"י ח"ב עמ' ל"ז-מ']

* *

הגאון רבי אברהם יפהן זצ"ל רו"מ הישיבה המרכזית "בית יוסף" בביאליסטוק, בשיחתו המוסרית: שחותנו הסבא רבי יוזל זצ"ל, היה משבח מאוד, את מי שראה בו "רוח חיים".

ולא ירדתי אז, אל סוף דעתו, להבין, עד היכן הדברים מגיעים.

אח"כ מצאתי בהרע"ב בפ"ד דאבות מ"ב, על המשנה, שכר מצוה מצוה, ובברטנורא וז"ל: "שכל מה שאדם משתכר ומתענג, בעשיית המצוה, נחשב לו למצוה בפני עצמה, ונוטל שכר על המצוה שעשה, ועל העונג וההנאה, שנהנה בעשייתה" עכ"ל הרע"ב.

כשמעשה האדם ברוח חיים, אז נאמר, שאין אתה יודע מתן שכרן של מצוות [אבות פ"ב מ"א].

[א.ה. יו. יעוין דברי הימים אי"א כ"ב, וברש"י, הביא משמואל ב' כ"ג כ' "בן איש חי" כי כן מנהג בני אדם, כשרואים אדם זריז, אומרים, זה כולו חי"]

[ספר "המוסר והדעת" פרש' אמור עמ' קצ"ד-קצ"ה]

* *

הגה"צ רבי אברהם יפהן זצ"ל חתנא דבי נשיאה, ורו"מ דביאליסטוק, בשיחתו המוסרית, בענין, נושא בעול עם חבירו, הביא, שיש להזכיר, מה שהיה רגיל, הסבא רבי יוזל זצ"ל, לספר כמעט בכל חג פסח.

פעם אחת, בהיות הסבא רבי יוזל זצ"ל, עוסק בתורה בפרישות, היה דחוק לו השעה, והנה מנהגו של הסבא רבי יוזל זצ"ל, היה, להדר לאפות מצות מצוה, בערב פסח אחר חצות היום, אבל באותה שנה, לא עלה בידו, מחמת הוצאות.

כמה צער היה לו, לסבא זצ"ל, שלא עלתה בידו, לקיים מנהגו, וגם היה בוש מבני העיר, שפרוש כמוהו, לא מהדר בזה, בשעה שבעלי בתים פשוטים, עשו הידור זה.

והיה הסבא זצ"ל אומר, שאילו היה אחד מאנשי העיר, נותן דעתו על מצבו, והיה בא לעזרתו, כמה צער ובושה, היה יכול למנוע ממנו, אבל, לא היה שם איש, המסוגל להרגיש ללב זולתו, ולהשתתף בצערו.

[ספר "המוסר והדעת" פרש' בחוקותי עמ' ר"א]

* *

הגה"צ רבי אברהם יפהן זצ"ל, חתנא דבי נשיאה, ורו"מ דביאליסטוק, הביא בשיחתו המוסרית: מרגלא בפומי דחותנו הסבא רבי יוזל זצ"ל, שאילו התמסרו אנשים, לפעול לטובת הנוער, כמו שפועלים, בעד, בן אחד שלהם, אז היו יכולים להעמיד על הרגלים, מאה נערים, באותה הטירחא.

[י"המוסר והדעת" פרשי משפטים עמ' צ"ה]

* *

הגר"א יפהן זצ"ל חתדב"י ורו"מ בהומל-גומל-ביאליסטוק, בשיחתו המוסרית, הביא מחותנו, וכמדומני, שהסבא רבי יוזל זצ"ל היה אומר, מה ששנה ופירש, קשה מכולם [פסחים מ"ט ב'], לאו דוקא, פירש לגמרי, אלא, אפילו אם רק פירש ממדריגה מסויימת, קשה מכולן, משום שאינו רוצה להודות, שנפל ממדרגתו, ובמקום זה, נוטה, לבטל, את עצם המדריגה ההיא, זאת אומרת, כאילו משיג עכשיו בהשגתו, שאין ההשגה ההיא, נכונה כלל, וככה מחליש דעתם של אחרים.

[י"המוסר והדעת" פרשי בהעלותך עמ' ט"ז-י"ז]

* *

הגר"י סלנטר זצ"ל באור ישראל, כתב, שהעובד ה' צריך, להגדיל היראה, ולהקטין הנסיון.

ואמר הסבא רבי יוזל זצ"ל מנובהרדוק, שלפעמים, אדם הרוצה לגרש מלבו, הרהורי שטות, ע"י מחשבה גדולה, של עונשי שמים, על כך, הוא דומה, לאדם היורה חיצים, ובליסטראות, כדי להרוג זבוב.

[הגר"א יפהן זצ"ל ב"המוסר והדעת" פרשי שלח, עמ' ל"א]

* *

הגה"צ רבי אברהם יפהן זצ"ל רו"מ דביאליסטוק, אמר: הגר"י סלנטר זצ"ל, בעצמו, ידע, מתי להיות קשה כאבן, ומתי רך כחמאה, ואילו חותנו הסבא קדישא רבי יוזל זצ"ל מנובהרדוק, היה מתנהג תמיד, בבחינה "תפלה לעני כי יעטוף", אבל, כשנזקק לעמוד בפרץ, לא היה חת בפני כל.

[י"המוסר והדעת" פרשי קורח, עמ' מ"ח]

* *

הגר"א יפהן זצ"ל מביאליסטוק, בשיחתו המוסרית, מספר, שהסבא רבי יוזל זצ"ל מנובהרדוק, כאשר עמד על הפרק, ענין צבורי נחוץ, תרם עבור זה סכום גדול, בשעה שהיה שקוע בחובות, של הישיבה דנובהרדוק, והיה הדבר לפלא.

וידעתי אני -ממשיך חתנו הגר"א יפהן זצ"ל- שהדחקות היתה אז, כל כך גדולה, עד כדי כך, שהיו יושבים בחושך, מפני חוסר פרוטות, לקנות נפט, מאחר, שכבר סירב החנווני להקיף.

[י"המוסר והדעת" פרשי חוקת עמ' נ"ט]

* *

הגה"צ רבי יהודה סגל זצ"ל ראש ישיבת מאנטשעסטער-אנגליה, בספרו "יראה ודעת", כותב, אודות אביו הגאון הצדיק רבי משה יצחק סגל זצ"ל [נלב"ע י"ב חשוון תש"ח], שפעל גדולות ונצורות, בהרבצת תורה ויראת שמים, במדינת ענגלאנד-אנגליה, ובפרט בעיר מנציסטער, ומייסד הישיבה הקדו' דמנציסטר, וז"ל: "אבי מורי זכרונו לברכה, הלך בדרכו של אברהם אבינו ע"ה, הוא בא לענגלאנד, שהיתה אז "מדבר", אמנם, היו שם כמה יהודים, יראי שמים, אבל, ישיבות לילדיהם, לא היו, הוא הגיע אז, מנאוהרדאק, עם "האש" של הסבא רבי יוזל זצ"ל, וקם ויסד ישיבה. מישיבה זו, נתהוו ישיבות נוספות, כיום, ישנם ב"ה, כאן, כוללים ומוסדות, מקומות תורה עם יראת שמים, ומזה יש ללמוד, שצריכים להרגיש אחריות, לא רק בשביל עצמו, אלא, גם עבור אחרים, החיוב של בן תורה הוא, להיות מזכה את הרבים, וכך נהגו כל מרביצי התורה, מקודם למדו לעצמם, ואח"כ, יצאו אל העולם, ונעשים "טופח על מנת להטפוח".

[י"יראה ודעת" מאמר חוקות החיים, עמ' ס']

* *

הצדיק רבי שלמה זלמן בלוך זצ"ל [תלמיד מובהק של החפץ חיים, והסבא רבי יוזל זצ"ל מנובהרדוק] התבטא פעם: דער רבי אין אמונה, איז געווען דער חפץ חיים. אבער דער רבי אין בטחון, איז געווען, דער אלטער פון נובהרדוק [הרבי באמונה, היה החפץ חיים, אבל הרבי בבטחון, היה הסבא מנובהרדוק].

[ספר "הצדיק רבי שלמה" שנת תש"נ, קלמנוביץ, עמ' ט']

* *

מו"ר רבי שלמה בלוך זצ"ל, תלמידו של הסבא קדישא מנובהרדוק, סיפר על רבו על רבו רבי יוזל זצ"ל, דער אלטער פון נובהרדוק, "ער איז געווען, א מאדנער בעל בטחון" [רבי יוזל זצ"ל, היה בעל בטחון משונה], "ששה שנות התבודדות, ביער,

יעידו על הפלגת בטחוננו, ועל כוחותיו, הבלתי טבעיים", "עס איז געווען א מלאך!" [זה היה מלאך!], והוסיף רבי שלמה בלוך זצ"ל, ששמע מהסבא רבי יוזל זצ"ל, על נסיעותיו, בלא פרוטה בכיס, אפילו על נסיעות של עשרים וחמש רובל, והי הצליח דרכו.

[הצדיק רבי שלמה" שנת תש"ן, עמ' י']

* *

רבי שלמה בלוך זצ"ל, סיפר, על הערכת בעל הערוך השולחן, הגאב"ד דנובהרדוק זצ"ל, להסבא רבי יוזל זצ"ל מנובהרדוק, והעריכו מאוד על פקחותו המופלגת, ואמר הערוה"ש על רבי יוזל זצ"ל, "עס איז ניט דא נאך אזא חכם, ווי ער, אין די גאנצע וועלט".

[הצדיק רבי שלמה" שנת תש"ן, עמ' י']

* *

הצדיק רבי שלמה בלוך זצ"ל, סיפר, איך שהיה רבו הסבא קדישא מנובהרדוק זצ"ל, שואג כארי ממש, בשיחותיו המוסריות, ובדברי התעוררות, ומרגלא בפומיה דרבו, הסבא רבי יוזל זצ"ל, "די וועלט איז משוגע" [העולם משוגע], "די המון, זענען קעלבענע קעפלאך" [כעגלים ראשם], אין ממי להתפעל.

[הצדיק רבי שלמה" שנת תש"ן, עמ' י']

* *

מט [רבי שלמה בלוך זצ"ל, סיפר, שרבו הסבא רבי יוזל זצ"ל, אף פעם לא זרק בחור מכותלי הישיבה, בכל סיבה שיהיה, [ורק אחד יצא מכלל זה, הידוע לשימצה, לייבלי טרוצקי, באשר, כוחו בפה, ולחובתו נזקף, הקמת שלטון הכפירה, הקומוניסטית].

אולי מקור הנהגתו זו, בקודש, מדברי חז"ל "לכל אדם ישנה, שהרבה פושעים, היו בהם בישראל, ונתקרו לתלמוד תורה, ויצאו מהם, צדיקים וחסידים וכשרים" [אבות דר' נתן פ"ב מ"ט, ועיין לקט יושר ח"ב עמ' ל"ט].

[הצדיק רבי שלמה" עמ' י"א]

* *

רבי שלמה זלמן בלוך זצ"ל, כיבד את רבו הסבא רבי יוזל זצ"ל מנובהרדוק, מאוד, והיה הולך, לאסיפות תלמידי נובהרדוק, ביום היארצייט [י"ז כסלו] של הסבא מנובהרדוק זצ"ל, לבוש בכובע המיוחד לשבת קודש, [רבי שלמה בלוך זצ"ל, הקפיד מאוד, לא להשתמש בבגדי שבת, רק בעתות ומאורעות מיוחדים].

[הצדיק רבי שלמה" עמ' י"א]

* *

סיפר רבי שלמה בלוך זצ"ל, על אהבת תורה מיוחדת, שהיתה לרבו הסבא קדישא רבי יוזל זצ"ל מנובהרדוק, ובעת שיעץ, לאחד ממתנגדי המוסר, שלמד בישיבה הקדו' בנובהרדוק, שלטובתו, למצוא מקום לרוחו.

ואמר לו הסבא רבי יוזל זצ"ל, "פאר א איידם וויל איך דיר, אבער ניט בא מיר אין ישיבה", הבחור הנ"ל, היה בעל כשרון נדיר.

[הצדיק רבי שלמה" עמ' י"א]

* *

בשם הגאון רבי אברהם יפהן זצ"ל רו"מ דביאליסטוק, אומרים, שחותנו הסבא קדישא רבי יוזל זצ"ל מנובהרדוק זצ"ל, חיבב מאוד, את תלמידו, הצדיק רבי שלמה בלוך זצ"ל.

גם הצדיק רבי שלמה בלוך זצ"ל, עצמו, סיפר, שהסבא רבי יוזל מנובהרדוק זצ"ל, "ער האט מיר שטארק מקרב געווען, ער האט געמיינט, מאכן פון מיר א מענטש, אבער, איך געווארן א טערק" [הוא חשב להעמידני כבן אדם, אבל למעשה, אחרת יצא].

הצדיק רבי שלמה בלוך זצ"ל למד בישיבת נובהרדוק, מגיל חמש עשרה, ולסירוגין, למד תקופות, בישיבת ראדיו, אצל החפץ חיים זצ"ל.

[הצדיק רבי שלמה" עמ' י']

* *

סיפר רבי אברהם רפפורט זצ"ל, ראש כולל עטרת יוסף, תל אביב, [חניך הישיבה דמעזריטש] שרבינו הגה"צ רבי דוד בלאכער הי"ד, זצ"ל, רוי"מ הישיבה המרכזית במעזריטש, שהיה נחשב ליורשו הרוחני של רבו הסבא קדישא רבי יוזל מנובהרדוק זצ"ל, ונעקד על קדוש השם, הוא, ורעייתו הרבנית, וילדיו, בשנה האחרונה למלחמת העולם השנייה, אחרי שחיות הטרף, הנאצים, גילו את הבונקער, אשר בו הסתתרו, רבינו רבי דוד בלאכער זצ"ל, וחלק מתלמידיו.

באורח פלא, ניצלה בת אחת, של רבי דוד בלאכער זצ"ל, וכששמע זאת, בארץ ישראל, הגאון רבי חזקיהו יוסף מישקובסקי זצ"ל רבה של העיירה קרינקי, על הצלתה, ושבחמלת ה', נשאר שריד וזכר, לצדיק רבי דוד בלאכער זצ"ל, פרץ מרוב התרגשות, בבכי של שמחה, על חסדי השם.

בתו זו, של רבינו רבי דוד בלאכער זצ"ל, עברו עליה כל מוראות השואה, והיתה זקוקה לטיפול רפואי דחוף, בשווייץ, בגדר פיקוח נפש ממש.

שלטונות ההגירה בשווייץ, סירבו לתת לה אשרת כניסה, מחשש, שלאחר גמר הטיפול הרפואי, לא תעזוב את המדינה, והסכימו לתת לה, להכנס למדינה זו, בתנאי, שתציג סרטיפיקט לארץ ישראל.

רבי אברהם רפפורט זצ"ל, תלמיד רבינו רבי דוד זצ"ל, עלה מתל אביב לעיה"ק ירושלים, לביתו של הגאון רבי איסר זלמן מלצר זצ"ל ראש ישיבת עץ חיים, על מנת לטכס עצה, כיצד אפשר לעזור?

באותו זמן, התארח בבית רבי איסר זלמן מלצר זצ"ל, חתנו, הגאון רבי אהרון קוטלר זצ"ל, שהיה ראש "וועד ההצלה" בארה"ב, להצלת שארית הפליטה, משרידי יהדות אירופה, ושלושתם התייעצו בענין.

לאחר שדנו בדבר, סיכמו, שרבי אברהם רפפורט, ילך לבית הגרי"ז הרב מבריסק זצ"ל, כדי לשמוע גם את חוות דעתו.

הרב מבריסק זצ"ל שלח את רבי אברהם רפפורט, להרב משה בלוי ז"ל, מנהיגה של אגודת ישראל, לדבר עמו בנושא, הואיל והיתה למפלגה זו זכות, להעניק מספר מסויים של סרטיפיקטים.

לאחר כל זאת, סוכם, לשלוח מברק, ל"אגודת ישראל" בשווייץ, שיעניקו הם, את הסרטיפיקט, מתוך מכסת הסרטיפיקטים שבידם.

הגאון רבי אהרון קוטלר זצ"ל אמר, שעל המברק לשווייץ, יהיו חתומים, הגאון רבי איסר זלמן מלצר זצ"ל, בעל "אבן האזל", הגרי"ז הרב מבריסק זצ"ל, והוא עצמו, הגרי"א קוטלר זצ"ל, ראש "וועד ההצלה".

מאיידך, הגאון רבי איסר זלמן מלצר זצ"ל, ברוב ענוותנותו, תמה על כך, ואמר, כאשר הגרי"א קוטלר זצ"ל והרב מבריסק, חתומים על המברק, הדבר עושה רושם, הואיל ושמעו עליכם, בכל מקום, אבל חתימה שלי, הרי אינה מעלה, ואינה מורידה, שכן עלי, בודאי לא שמעו, במדינה זו...

[יבדרך עץ החיים" על מרן הגרא"ז מלצר זצ"ל, תשמ"ו, ח"ב עמ' 370]

* *

נד **סיפר** רבי יוסף סלנט זצ"ל בעל ה"באר יוסף", מנקיי הדעת שבירושלים, שבזמן שהגאון רבי איסר זלמן מלצר זצ"ל, הספיד את הגה"צ רבי לייב חסמן זצ"ל בעל ה"אור יהל", מסטוצין-חברון, סיפר הגרא"ז מלצר, על מידת האמת והישר, שהיתה בו ברבי לייב חסמן זצ"ל, וסיפר הגרא"ז בעת הספדו עליו, שעובדא הוי, שהספדתי את הסבא קדישא רבי יוזל מנובהרדוק זצ"ל, בנוכחות רבי לייב חסמן זצ"ל, ואחר ההספד, שאלתי את רבי לייב חסמן זצ"ל, האם דברי ההספד שאמרתי על הסבא רבי יוזל זצ"ל, היו בסדר? השיב רבי לייב חסמן זצ"ל, לא, והוסיף, ששאל אותו, מה לא היה בסדר בדבריי, ענה ואמר, רבי לייב חסמן זצ"ל להגרא"ז זצ"ל, "והיכן ההדגשה, על היותו של רבי יוזל זצ"ל תלמיד חכם מופלג", כל זה, סיפר בענוותנותו ותמימותו, הגרא"ז מלצר זצ"ל, עצמו, בפני הקהל הרב, בהספדו על רבי לייב חסמן זצ"ל, מנהלה הרוחני של ישיבת חברון, ור"מ בישיבת סטוצין.

[יבדרך עץ חיים ח"ב עמ' 418-417]

* *

רבי יהושע זליג רוך זצ"ל, שמע מפי הגאון רבי איסר זלמן מלצר זצ"ל, שהתבטא פעם, אומרים, שלחסידי יש רבי, ולמתנגדים אין רבי, אולם, באמת אין הדבר כן, גם למתנגדים יש רבי, הלא הוא הסבא קדישא רבי יוזל מנובהרדוק זצ"ל.

[יבדרך עץ החיים" ח"ב עמ' 511, מהרב נפתלי שפירא ששמע מר"ז רוך זצ"ל]

* *

רבי אליעזר בלוך ז"ל, אביו של הצדיק רבי שלמה, סיפר לבנו רבי שלמה זצ"ל, שראה בעיניו, בעיר נובהרדוק, איך שחזיר מסתובב ברחובות קריה, ושר, לכה דודי, באותו ניגון וקול, של חזן אחד, שהיה ידוע לבעל עבירה, רחמי"ל. וראה לשון מהר"ש ויטאל זצ"ל "כל זה למזכרת, לבאים אחרונה, למען ידעו, כי יש אלוקים בישראל".
[הצדיק רבי שלמה, עמ' מ']

* *

נח **סיפר** הצדיק רבי שלמה זלמן בלוך זצ"ל, שפעם בתקופת לימודו בראדן, אצל החפץ חיים זצ"ל, קיבל מכתב מחבירו, שלמד בישיבת נובהרדוק [בחיי הסבא קדישא רבי יוזל זצ"ל דער אלטער מנובהרדוק], בבקשה ממנו, שיכנס להחפץ חיים זצ"ל, ולהציע לפניו את שאלתו ובקשתו.

היות והוא בחור בן 26, וזקנו גדול מאוד, ובסיבתו, נראה הוא כבן 40, וקיבל מכתב מאביו, שגוזר עליו בגזירת כיבוד אב, להתגלח.

מה דינו, האם מחוייב לשמוע בזה לאביו?, ראשית, שאל החפץ חיים, "ער איז א נארמאלער", ותלמידו רבי שלמה בלוך זצ"ל, ענה בחיוב.

התחיל החפץ חיים, להתאונן, ולומר, "אזעלכע שווערע קייטן א טאטא לייגט אויף א קינד", והוסיף החפץ חיים זצ"ל, להלכה, קען איך דיר נישט ענטפערן, דארפסט פרעגן הגאון רבי חיים בריסקער, אבער א עצה קען איך דיר געבן, שיכתוב הבחור, לאביו, הרי כוונתך, בשביל שידוך, הנה אני רוצה כזה שידוך, שרוצה בחור עם זקן, ואם אגלח, כבר לא אוכל להשיג השידוך שאני רוצה.

ועצת החפץ חיים זצ"ל, באמת הצליחה, וגם לא עבר הרבה זמן, עד שקיבל שידוך כרצונו, והיה רב באיזה עיירה.
[הצדיק רבי שלמה" עמ' מ'-מ"א]

* *

אם נבוא לספר מעשיהם, יכלה הזמן, והם לא יכלו, דומה, כי על מעשיו של כל תלמיד, אפשר לחבר ספר שלם.

אך עוד לא קם הסופר, אשר ישכיל להעלות על הכתב, בהיקף מלא, את מפעלותיהם הגדולים, רשמנו קוים מעטים לדמותם, שאינם אלא כטיפה מן הים הגדול, למען יהיו לתועלת צבור בני תורה, ובעיקר לאנ"ש תלמידי ישיבות "בית יוסף" נובהרדוק, שניזכר בצור מחצבתנו, ונתעורר לחדש ימינו כקדם, ולהחזיר את העטרה ליושנה.
[דברי בינה ומוסר"]

* *

חוברות שונות הופיעו בדפוס, ובאקטוגרפיה, במרכזי ישיבות בית יוסף נובהרדוק, כגון, "אור המוסר", "חיי המוסר" "הד המוסר" "הבוטח" "אל המבקש" ועוד ועוד, אשר יצאו לאור בישיבות הגדולות דנובהרדוק, בביאליסטוק, במעזריטש, וורשא, אוסטרווה, מזיביציק, אוסטרווה, ועוד.
[דברי בינה ומוסר"]

* *

מאמר הערכה על ספר שיחותיו ודמותו של רבינו הגה"צ רבי דוד בלאכער זצ"ל רוי"מ הישיבה המרכזית במעזריץ', מהגה"צ רבי אברהם יפהן זצ"ל חתנא דבי נשיאה הסבא קדישא מנובהרדוק זצ"ל, "המאמרים והשיחות הללו, שנאמרו בשעתן, לפני מאות חברים גדולי תורה מבקשי שלימות, מצאו בהם סיפוק נפשי, והתעוררו להתמסר, לעבודת המוסר, כי ראו ויווכחו, תמורה עודפת, בחיי גבוה, עפ"י דרך התורה והמוסר... והנה, אף שמהראוי לכתוב, הערכה מפורטת, על דבר גדלותו וצדקתו, והשפעתו המוסרית, הכי גדולה, בישיבות "בית יוסף".

אבל, לדעתי היא בכלל "דברים שבעל פה, אי אתה רשאי לכותבן" ומפרשים, שכן הוא גם המציאות, שענינים עמוקים, ומושגים דקים... לא ניתן לכתוב, וגדולה וקשה מזו, להעריך בכתב, מעלת ומושג של אדם המעולה.

כי כמה שנתאמץ לצייר גובה קומתו הרוחני, התוצאה יהיה מושג של הגשמה, בתור, לשבר את האוזן, אבל, המושג האמיתי, בעצם, לא ניתן לכתוב... האם יתכן ליתן הערכה, אף בפה, ומכל שכן בכתב, על האנשים מבני עליה, שהיה מציאותם, ומהלכם, בסוג "בכל דרכיך דעהו", והוא הסוג של אדמו"ר הסבא ז"ל מנובהרדוק.

ודכירנא שבשנת תר"פ, השנה הראשונה, אחר פטירת הסבא ז"ל, התחילו בעלי בתים, דעיר קאנאטאפ, כמדומני, להתנגד להישיבה דשם, שהיתה מיסוד "בית יוסף", ולא הניחו אותם ללמוד בבית המדרש, וכמדומה, ונתגלגל הדבר, למרן החפץ

חיים זצ"ל, וכתב מכתב לעיר הנ"ל, "הזהרו בתלמידי "בית יוסף" כי ידעתי לרבים ז"ל, שכל מעשיו היו לשם שמים" [מכתב זה, היה מונח מצולם, אצל מוה"ר דוד בלאכער ז"ל].

ודמות דיוקנו של הסבא ז"ל, היה תלמידו המובהק מוה"ר דוד זצ"ל, ועל כן, עד כמה שנייגע עצמנו, להסביר, אי אפשר, מפני שהצילום של אדם, אינו רק על איברים של אדם, אבל לא תועיל, להורות על הנשמה שלו.

מצאתי לנכון, להודיע, מה היה תחילתו של רבי דוד ז"ל, שהוא מעניין, הוא בא משיבת סלבודקה לנאווארידאק, כמדומני בגיל עשרים.

היתה לו מבוכה, בהפרשת דרכים של סלבודקה-נאווארידאק, וכשנה תמימה, היה עדיין נבוכ בשאלת-לאן?.

אך בינתיים, התחיל לחקות דרך אדמו"ר הסבא זצ"ל, והתחיל לילך לבית המוסר, ואז הציץ עליו הסבא ז"ל, והתחיל לקרבו בשתי ידים, ולהאציל עליו מרוחו הטהור, עד שחשקה נפשו, בתורת המוסר, כפי מושג של הסבא זצ"ל, והסכים להתמסר לעבוד על שלימות כל ימיו.

וכה התחיל, בעבודת הבטחון, שזהו יסוד של האמונה השלימה... הבחינה על האמונה, הוא, איך שהוא בוטח בה'.

וזה היה היסוד העיקרי, שהסבא זצ"ל, העמיק, הרחיב, ברוח ובדעת, ולמעשה. ומהו הסתעף יתר המקצועות, כמו אמיצות, היינו "ויגבה לבו בדרכי ה'", להאמין, שאם אך יתאמץ להתמסר, לדרך הגבוהה, יזכה בעצמו, ויזכה העולם כולו, בצירוף לזה, היסוד, של הקטנת הנסיון, היינו להבין פחיתות העולם, ותרמית היצר.

וכשנעניין במאמריו של רבי דוד זצ"ל, שנדפסו בהקובצים, נמצא, שכה היה סדר עבודתו, בקנייני מקצועות הנ"ל.

בקובץ "אור המוסר" הראשון, נכתב ממנו, מאמר ארוך, בענין בטחון, עפ"י יסודות אדמו"ר הסבא זצ"ל, אבל הוסיף להשמיע חדשות, עם ציורים מפליאים, שכל זה מורה, שגם הגירסא דינקותא שלו, וגם ימי חורפו, וגם בהיותו כבר עומד בראש, לנהל מוסד, לא זו מתורת רבו הסבא זצ"ל, שהשריש בתלמידיו, שגם העומד בראש, וגם כל התלמידים, יהיו מחונכים ומזויינים, בדרך של בטחון, ברוח ובלמעשה.

ובמקצוע הזה, היה רבי דוד בליאכער זצ"ל, כתלמיד מובהק ביותר, שעלה בידו, גם הוא, להשפיע על מחונכיו, שילכו בעקבותיו, וימשיכו גם המה, הדרך הלוה. ובזה, עלה בידו, לייסד על ידו, עשרות ישיבות, בערי קונגרס-פולין, שזה נתן טל של תחיה, אף על בעלי בתים, שהמצב המאויים של יהודי פולין, שהיו רובם אז, מקופחי פרנסה, וגזירות שונות, שחייהם היו תלויים מנגד.

אבל, בראותם את הני גבורי רוח, אבירי לב, בשלימות הבטחון, נתחזקו בעצמם, והרגישו, שאמנם, המציא להם הקב"ה, דרך ושביל, להציל בניהם מייאוש, ע"י זה שיכנסו לכותלי הישיבה, ללמוד תורה ומוסר, וכה נתרבה מספר תלמידי "בית יוסף" למאות ולאלפים.

ואם בעוונותינו הרבים, נגדעו הארזים הללו, יחד עם הכלל ישראל, בימי השואה, אבל בחסד ה', נשאו אודים מוצלים מאש... והנה לעולמנו חניכי "בית יוסף", הוצאת המאמרים, מתלמידו המובהק של הסבא זצ"ל, בודאי הוא יקר ערך מאוד... אבל בלי ספק, גם כל מי שטעם טעם מוסר, יתעורר מהמאמרים, להכיר ולהוקיר, מעלת דרך השלימות, עפ"י חכמת המוסר, ולהציב לו ציונים, לצאת בעקבות בני עליה, שהתמסרו כל ימיהם, ללמוד וללמד דרך טובים, ולשמור אורחות צדיקים" עכ"ל הגר"א יפהן זצ"ל רו"מ דביאליסטוק, במאמר הערכה על ספרו של רבינו רבי דוד בליאכער זצ"ל, "דברי בינה ומוסר" שנת תש"ל.

[דברי בינה ומוסר"]

* *

עם גבור שלטון הקומוניסטים ברוסיה, ושוב לא היה שום אפשרות, להרביץ תורה, עזב רבינו רבי דוד בלאכער זצ"ל, את העיר קיוב, ובא לעיר גומל-הומל, בחורף תרפ"ב, ויחד עם הגה"צ רבי אברהם יפהן זצ"ל, עבר את הגבול לפולין, כדי להיות מהראשונים, ולעמוד בראש העזרה, להעברת הישיבות מרוסיה הקומוניסטית, לפולין.

את ישיבתו הוא, קבע בעיר מעזריץ', המצב הגשמי, בכל ישיבות נובהרדוק, היה מאז ומתמיד בדוחק יותר, לעומת הישיבות האחרות, אולם, בישיבת "בית יוסף" במעזריטש, שרר מצב חמור עוד יותר, מאשר בשאר ישיבות נובהרדוק, והיו ימים שרעבו ממש לחם.

בכל זאת ידע, והצליח רבינו הגה"צ רבי דוד בליאכער זצ"ל, להחדיר רוח של תחיה, בכל תלמיד ישיבה.

ורוח התורה, היה תמיד ממלא את הישיבה, ביחד עם אורת המוסר המיוחדת שלו, ועבודת ה' בתיקון המידות, בדרך השלימות האמיתית.

מורם מעם היה רבינו רבי דוד בליאכער זצ"ל, נפלא בהליכותיו ובמעשיו, מצתבו הגשמי, אף פעם לא עניין אותו.

במעזריץ', שכר רבינו רבי דוד זצ"ל דירה רעועה, ועל תמיהתם של אנשי מעזריטש, שכיבדוהו כבוד גדול, ואהדו את הישיבה הנובהרדוקאית, כיצד הוא - רבי דוד בליאכער זצ"ל רו"מ הישיבה דמעזריץ' - מתגורר בבית עלוב כזה? ענה רבי דוד בליאכער זצ"ל, בצחות לשונו, שלכל חנות יש שלט, עליו נרשם מהותה, ומה יש בה למכירה, והואיל, וכידוע, יסודן של ישיבות נוברהרדוק, הוא "הסתפקות במועט", בטחון מוחלט, והפקירות, הרי מן הדין, שביתו של מנהל ומייסד הישיבה, ישמש שלט אמיתי, למה שכוללת הישיבה.

* *

על כל מצב קשה, שנקלע בו רבינו רבי דוד בליאכער זצ"ל רו"מ דמעזריץ', או הישיבה הקדו', היה רגיל לומר: מה לנו לדאוג, בשמים בודאי כבר עיבדו לזה תוכנית מפורטת.

* *

רבינו הגה"צ רבי דוד בליאכער זצ"ל ראש ומנהל דישיבת מעזריץ', היה מפורסם בפקחותו, וערום ביראה, ולמרות שהיה תמיד מצטנע, ומתרחק מכל זיק של כבוד, וממילי דמתא, באו אליו להתייעץ בכל עניני העיר, וגם יחידים בעניניהם הפרטיים.

שיחותיו המוסריות הרבות, ודברי התעוררות, בישיבת מעזריץ', ועם יחידים, הפליאו את שומעיהם, היה ידוע כמתאר אומן, ובשיחותיו היה מתאר את חלקי החיים, ותהפוכותיו, ומפרק לחלקים קטנים, את כל המילי דעלמא, וכל מה שראה או ששמע, הביא לדוגמא בשיחותיו, לעניני השלימות, וחיזוק התורה.

* *

סה רבינו הגה"צ רבי דוד בליאכער זצ"ל, מלבד משרתו כראש ומנהל של הישיבה הגדולה המרכזית דמעזריץ', שהפכה במשך הזמן, למרכז גדול של לימוד תורה ומוסר, בה למדו למעלה ממאתיים בחורים, וניהול הישיבות הקטנות, סביבות העיר, שהיו סניפים של הישיבה המרכזית דמעזריטש, שביזמתו הוקמו.

נוסף לזה, ראו בו למעשה, אחד מעמודי התווך של התנועה הנובהרדוקאית, ומהמכוונים את דרכה, ופעולותיה, והיה בעצמו, נוסע תכופות למרכז בביאליסטוק שבראשות הגה"צ רבי אברהם יפהן זצ"ל, ולמרכז בוורשא בראשות הגה"צ רבי אברהם זלמניס זצ"ל, המכונה, רבי אברהם מירער, ועוד ערים, ומשתתף בכינוסים, ואסיפות, של כל החבורות, ובכל מקום, רכשו לרבינו רבי דוד בליאכער זצ"ל, אימון רב, ושומעים לעצתו.

* *

כדי להמציא לפחות פת לחם, לבני הישיבה הקדו' במעזריץ', היה רבינו הגה"צ רבי דוד בליאכער זצ"ל, בעצמו, נוסע על פני העיירות, כדי לאסוף כסף, להחזקת הישיבה במעזריץ'.

ופעם, אף נאלץ לנסוע לאנגליה, בשנת תרצ"א, למען הישיבה.

* *

בשנת תרצ"א עלה רבינו הגה"צ רבי דוד בליאכער זצ"ל רו"מ דמעזריטש, לביקור בארץ הקודש, והתמהמה בארץ ישראל, מספר שבועות, ויחד עם הרה"צ רבי מתת'י שציגל זצ"ל, יסדו את הישיבה הראשונה בבני ברק, במרומי גבעת רוקח, "בית יוסף", ונשאר מספר שבועות, לשם חיזוק הישיבה הזאת, ועם שובו למעזריץ', דאג, לשלוח אליה, כמה מטובי התלמידים שבמעזריץ', לישיבה בבני ברק.

רבי מתת'הו שציגל זצ"ל, זכה להסתופף בצלו של הסבא קדישא רבי יוזל זצ"ל מנוברהרדוק, והיה עובד ה' מופלג, ובעל מידות תרומיות, עניו ושפל ברך, צנוע וסבלן, והיה ראש וועד במעזריטש, ואח"כ רו"מ ומייסד ישיבת בית יוסף בבני ברק, נלביע י"ב אדר תש"ך.

* *

הגה"צ רבי יצחק אורלנסקי [דברובער] זצ"ל, משרידי תנועת נוברהרדוק, כותב, על רבינו הגה"צ רבי דוד בליאכער זצ"ל רוי"מ דמעזריטש, "כאשר אנו רוצים, להעמיד מצבה, וזכרון דברים, מהאיש המופלא, המורס מעם, מרן הגה"צ ר' דוד זצ"ל הי"ד.

הוא היה האיש, שלא ראינו אצלו סתירה, בין פעולותיו לדבריו, כמו שדיבר בהשיבה, וביחידות, את שיחותיו המופלאים תמיד, כך חי הוא בעצמו, עפ"י דרך זה, בלי נטיה צדדית, קיים בעצמו, בכל חומר הדין, ולא היו יכולים לומר לו "פעלך סותר את דבריך", כי עמד תמיד, תחת כור הבחינה, ודקדק בפעולותיו, שלא יהיו סותרים לדבריו.

יכולים לומר עליו, בפה מלא, שהוא היה "איש המוסר", כשראינו אותו בכל מצביו, הן במצבו הפרטי, והן במצבו המשפחתי, והן במצבו הציבורי.

לא היה אצלו, שולחן ערוך אחד עבור משפחתו, ואחרת עבור תלמידי הישיבה, בעניני גשמיות.

דקדק ביותר, שיחיו בביתו, רק חיי הכרח, בכל הפרטים, במזון, בהלבשה, ובכלי ביתו, ולא נתן דין קדימה למשפחתו, ממשפחות שאר חברי ההנהלה, ולא נתן דין קדימה למזונותיו המשפחתי, למזונות בית התבשיל, עבור תלמידי הישיבה הקדו' במעזריץ'.

רבינו רבי דוד בליאכער זצ"ל, הרגיש בצערו של כל אחד ואחד, מתלמידי הישיבה, מקטון שבקטנים, ועד הגדול, הוא בעצמו טיפל בהצטרפויותיו, של כל אחד ואחד.

מי שהיה צריך לרופא גדול, הוא בעצמו טיפל בזה, ונסע עמו לוורשא, וכדומה, והשתדל עבורו, דפק בדלתות הרופאים היותר גדולים, והשתדלנים הגדולים, כמו, שהחולה הוא אחד ממשפחתו, ולא היה אצלו חשבונות, של טירחה, בריאות הגוף, וכדומה, ויכולים לעשות ע"י אחרים, רק בעצמו רץ כצבי, וגיבור כארי, "מה הוא רחום, אף אתה רחום" דקדק בעצמו, לקיים זאת.

שמע מקרה של אבילות, רץ בעיר אחרת, רחוק מסביבות מעזריץ', נסע תיכף לנחמו, וכן כשהיה שמחה לאחד, נסע תיכף, לקחת חבל בשמחתו, ולא חס על טרחתו, ולא נתן שינה לעיניו.

ודבר זה, לא נהג דוקא, עם תלמידיו המקושרים אליו, אלא אפילו עם אלו שלא היו עומדים בהתקשרות עמו, רק ידע והכיר אותם מכבר, שלמדו בנאוורדוק, התעניין במצבם, והפתיע אותם בהשתתפותו, הן בצערו עמם, בשעות המאוחרות בלילה, בא אצלו פתאום לנחמו, והן בשמחתו עמם, היה קל כנשר.

[ידברי בינה ומוסר"]

* *

סט]הרה"צ רבי יצחק אורליאנסקי זצ"ל, משרידי תלמידי הסבא מנוברהרדוק, כתב על רבינו הגה"צ רבי דוד בליאכער זצ"ל רוי"מ דמעזריץ', אחרים טעו עליו - על הגר"ד בלאכער זצ"ל - שהיה איש בלתי מסודר, אבל באמת, לא כן הדבר, הוא היה איש, שלא היה מקושר להעצמויות שלו, לחיות חיי שלווה, ומסודר, אלא התבטל עצמו, בגופו ובנפשו, בשביל אחרים, ונתן להם מזמנו, וביטל את סדרו, עבורם.

רבי דוד בלאכער זצ"ל, היה גאון המחשבה, היה רגיל להתעמק, הרבה שעות, במחשבתו, וכאשר הקיץ ממחשבתו, נתהווה לאיש חדש.

וכן היו שיחותיו המוסריות, בעמקות וגאונות, ותביעתו היתה, חזקה וחדה, שהיה יורד לחדרי ליבם, של שומעיו.

אבל עיקר גדלותו היה, שפעולותיו לא היו בסתירה, למחשבותיו ודבוריו, -נאה דורש, ונאה מקיים- שיחותיו המוסריות, היו מעיין הנובע, מרגשת לבו, ותביעתו החזקה והחדה, לעצמו. ולשומעיו, היו רק, בבחינת טופח על מנת להטפוח, חבל על דורינו, שחסר לנו האש הגדולה, שיצאה מקרב לב, איש כביר המעשים, רב פעלים, מקבציאל.

ולא ידע איש את קבורתו, רק ה' בעצמו, כביכול, טיפל בקבורתו, אילו היינו יודעים את קבורתו, היו מניחים ספר תורה על קברו, ואומרים עליו "קיים זה מה שכתוב בזה" "נאה דורש ונאה מקיים", בלי סתירה, בין פעולותיו לדבריו, ה' ינקום דמו.

[ידברי בינה ומוסר"]

* *

רבינו הגה"צ רבי דוד בלאכער זצ"ל הי"ד נולד בשנת תרנ"א, בעיר הומאן [אוקראינה], לאביו רבי ישראל, ואמו מרת חיה לאה ע"ה, אביו שימש שוחט ובודק בעיר זו.

בבחרותו, למד כשנתיים ימים, בישיבת סלבודקה, והסתופף בצלו של הסבא רבי נתן צבי פינקל זצ"ל, אשר עמד על טיבו, וכשרונותיו, וקירב אותו מאד.

עפ"י המלצת הסבא מסלבודקה, קבע אתו הגה"צ רבי אברהם גרודזנסקי זצ"ל מנהלה הרוחני של ישיבת סלבודקה בליטא, ומחבר ספר מופלא "תורת אברהם" [נולד שנת תרמ"ב- נפטר כ"ב תמוז תש"ד], שיעור מיוחד, והתרועע עמו בדידות יתירה, והאציל עליו מהודו האישי, וכל ימיו היה רבינו רבי דוד בלאכער זצ"ל, מפליג בשבחו של רבי אברהם גרודזנסקי זצ"ל מסלבודקה, ומספר, על התועלת הרוחנית המרובה, שהפיק אז ממנו.

מאוחר יותר, נמשך לבו ונפשו, אחרי הסבא קדישא רבי יוזל זצ"ל מנובהרדוק, מרבו זה, קבל את רוב חכמתו, את דרכו בחיים, ובעבודת הבורא ית', את שיטתו המוסרית, ואת רגש האחריות הציבורית, והערבות הכלל ישראלית.

אמרו עליו, על רבינו רבי דוד בלאכער זצ"ל, בשעתו, כי זיו איקונין הרוחניים של הסבא רבי יוזל זצ"ל, נסוך עליו.
[ידברי בינה ומוסר"]

* *

כאשר הגיעה, בשורה מזעזעת, על פטירת רבן של ישראל, הגאון רבי חיים סלובייציק זצ"ל, מבריסק, [נלב"ע כ"א אב תרע"ט], הסבא קדישא רבי יוזל זצ"ל מנובהרדוק, התאבל אז מרה, כי היה מקורב אליו מאוד, ומפרק לפרק נהג לנסוע אליו, ולשוחח עמו בענינים נשגבים.

הסבא רבי יוזל זצ"ל, התבטא בפטירתו, "כמעט לא נותר לי עכשיו, ממי לקבל עצה".

הסבא רבי יוזל זצ"ל, שלח פעם את תלמידו המובהק רבינו הגה"צ רבי דוד בלאכער זצ"ל, לעיר בריסק, כדי שיסתופף בצילו של הגר"ח סלובייציק זצ"ל מבריסק, וילמד מדרכיו, ואכן השתהה רבי דוד בלאכער זצ"ל, אצלו כחודש ומחצה, והיה מספר, הרבה דברים מופלאים, שראה אצל הגר"ח מבריסק, באותם הימים.
[ידברי בינה ומוסר"]

* *

רבי אברהם רפפורט ז"ל ראש כולל "עטרת יוסף" תל אביב, מחניכי ישיבת מעזריץ', שמע מפי הגה"צ רבי אברהם יפהן זצ"ל רו"מ דביאליסטוק, וחתנא דבי נשיאה, של הסבא רבי יוזל זצ"ל, על דו-שיח, שהתנהל, בהזדמנות מסוימת, בין הסבא רבי יוזל זצ"ל מנובהרדוק, והגאון ר' חיים סלובייציק זצ"ל מבריסק, בנוגע לדרך המוסר.

בתוך הדברים, העיר הגר"ח מבריסק זצ"ל, בלשון זו: אלמלי נמצא בחור הלומד מוסר, מתוך ספר "ראשית חכמה" שש שעות ביום, גם אני, לא היה בכוחי, להפריע לו!, ועל כך השיב לו, הסבא רבי יוזל זצ"ל: מי שלומד מוסר, בהפלגה כזאת, אמנם כדאי למנוע אותו, מדרך זו!.

[ידברי בינה ומוסר"]

* *

הגה"צ רבי אברהם יפהן זצ"ל רו"מ דביאליסטוק, אמר בכינוס תלמידי וחניכי ישיבות בית יוסף [כ"א אלול תשכ"ד], פעם נפגש חותנו, הסבא קדישא רבי יוזל זצ"ל מנובהרדוק, עם הגאון ר' חיים סלובייציק זצ"ל מבריסק, ודיברו בענין התשובה, אמר לו הסבא רבי יוזל זצ"ל להגר"ח, שכל זמן שלא ימצא האדם עצה, ותחבולה, בהסכמה חזקה, עד שיהיה ברור לו, כי יוכל לתת ערבות של כסף, שבודאי לא ישוב לחטא זה, לעולם, אין זו תשובה אמיתית!

והשיב לו הגר"ח סלובייציק מבריסק זצ"ל, שכן הוא האמת, ושהרמב"ם פ"ב מהלכות תשובה ה"ב, מוסיף עוד יותר, ואומר, "ויעיד עליו, יודע תעלומות, שלא ישוב לזה החטא, לעולם!"

[המוסר והדעת" ח"ב, אלול-יוהכ"פ, עמ' ב']

* *

חיבה יתירה היה לסבא קדישא רבי יוסף יוזל הורביץ זצ"ל מנובהרדוק, לדרך גאוני בריסק, ואחרי שהושפע מדרך המוסר של הגאון ר' ישראל סלנטר זצ"ל, ועזב מסחרו ועסקיו, חשב רבי יוזל זצ"ל לעזוב את ביתו, ולנסוע לעיר וורשא, לשמוע את שיעוריו של הגאון ר' יוסף בער סלובייציק זצ"ל בעל הבית הלוי. אך כשנתייעץ עם רבו הגר"ח סלנטר זצ"ל, המליץ לו הגר"ח, שעדיף לו יותר, להתיישב בעיר קובנה, במחיצתם של תלמידיו הגאון ר' איצלה בלאזער זצ"ל, הג"ר נפתלי אמסטרדם זצ"ל, והג"ר אברהם שינקר זצ"ל, ועוד, ואכן עזב רבי יוזל זצ"ל ביתו ונסע לעיר קובנה, כעצת רבו הגר"ח זצ"ל.

[תנועת המוסר ח"ד עמ' 183-184]

כאשר ייסד הסבא רבי יוזל זצ"ל את ישיבתו הקדוה, לא מינה בתחילה ר"מ מיוחד, ותחילה חשב, לשמש בעצמו כראש הישיבה ור"מ בשיעורים, וכבר החל למסור שיעורים וחינוכי תורה בישיבה, ולשם התמחות בזה, שהה זמן ידוע, במחיצתו של הגאון רבי חיים סולובייציק זצ"ל מבריסק, כדי לקלוט את שיטת לימודו.

אולם, מתוך הנסיון, נוכח, שאין בכוחו למלא את שני התפקידים כאחד, לשמש גם כמנהל רוחני, וגם כר"מ בשיעורים כסדרן, והסתלק מרעיון זה, אך חילק את הישיבה, לחבורות, בהתאם לגיל, ולדרגת הלימוד, והעמיד בראש כל חבורה, אברך גדול בתורה, או מבחירי תלמידיו שבישיבה הקדוה.

[תנועת המוסר ח"ד עמ' 197-198]

אחרי שנים, שלח הסבא קדישא רבי יוזל מנובהרדוק זצ"ל, את תלמידו המובהק רבינו רבי דוד בלאכער זצ"ל, לשהות במחיצתו של הגר"ח מבריסק זצ"ל, כחודש וחצי, הסתופף בצילו, והיה מספר, הרבה דברים מופלאים, שראה אצל הגר"ח מבריסק זצ"ל, והסבא רבי יוזל זצ"ל, היה מקורב להגר"ח מבריסק מאוד, ומפרק לפרק, נהג לנסוע אליו, ולשוחח עמו, בעניינים נשגבים, ולהתייעץ עמו.

רבינו הגה"צ רבי דוד בלאכער זצ"ל יליד אומן, היה עניו מאוד, וכידוע, שלא פעם הרכין עצמו לקבל עצות, ממי שקטן ממנו.

וכשנסתפק בענין כלשהו, ובמיוחד בענייני הכלל, היה נוהג לשחר את פניהם של גדולי הדור, החפץ חיים זצ"ל, הגאון רבי חיים עוזר זצ"ל מווילנא, בעל ה"אחיעזר", הגאון רבי יצחק זאב סולובייציק זצ"ל, הגאב"ד דבריסק, ועוד, ולשאול את חוות דעתם.

לאור הערצה המופלגת, בישיבות נובהרדוק במרכזיה וסניפיה, הרבים, לגאוני בריסק זצ"ל, וגדולי הרמ"ם דישיבות ליטא, התפשטו שמועות רבות בחידו"ת, וגם בתורת המוסר, מגאוני ליטא, בישיבות בית יוסף, בנותן טעם, לאסוף חלק מהפנינים מוסריים, בדרכי עבודת ה'.

1] המהרי"ל דיסקין זצ"ל מבריסק-ירושלים, אמר: כדאי להחזיק מאה בחורים, בשביל אחד מצויין. [אור המוסר ח"ב עמ' קמ"ג]

2] הגאון רבי יוסף בער סולובייציק זצ"ל מבריסק, בעל ה"בית הלוי": נסיון העקידה, מתייחס לאברהם אבינו, יותר מליצחק אבינו, מפני, שזה מסר נפשו למיתה, וזה מסר נפשו בחיים, וקשה יותר, לסבול את החיים, מלסבול את המוות. [חיי המוסר, ח"ב עמ' ל"ו]

3] הגאון רבי יוסף בער סולובייציק זצ"ל בעל בית הלוי: כשהיה יוצא מן הסוכה, היה מנשק כותליה. [חיי המוסר, א' עמ' ר"ז]

4] הגרי"ד סולובייציק זצ"ל מבריסק, אמר: מתחילה הייתי חושב, אז חזקה איז די שטארקסטע. כשהתחלתי ללמוד מוסר, ראיתי, "אז כעס איז די שטארקסטע", ואחר כך, ראיתי, שלא זה ולא זה, אלא, איז מען א מוחזק דארף מען ניט זיין, אין כעס איז מען ניט קיין מוחזק העלפט ניט קיין כעס. [חיי המוסר ח"ב עמ' קע"ה]

5] הגרי"ד מבריסק זצ"ל בעל הבית הלוי, היה עומד בפלצות [פחד] בעת תקיעת שופר, חוץ מטעם הרגש יום הדין, חשש ופחד, שמא אינו יוצא כראוי, מצות תקיעת שופר. [חיי המוסר, ח"ב עמ' קע"ה]

6] הגרי"ד סולובייציק "הבית הלוי" מבריסק אמר: כל ימי נצטערתי שלא אצטרך לבוא לזכותים של "ברא מזכה אבא". [חיי המוסר ב' עמ' ר']

7] הגרי"ד זצ"ל "בית הלוי", כשיצאה הגזירה ברוסיה, שילבשו ישראל מלבושים קצרים, כדרך האשכנזים [אנשי אשכנז-גרמניה], אמר הגרי"ד זצ"ל בעצמו, כי יש כאן דין, של ערקתא דמסאני, וצריך מסירות נפש, ורצה לנסוע לעיר בראד, ושמה יתלבש כמנהגיהם, ואז יבוא בחזרה, וכשלא היה לו הוצאות הדרך, השכיר עצמו לבעל עגלה, עד שבא עד בראד. [חיי המוסר ח"ב עמ' ר']

8]הגאון רבי חיים סולובייציק זצ"ל מבריסק היה אומר: מאכל שהוא בתכלית הכשרות, עדיין יתכן שאסור לאוכלו, אם זהו בישולי עכו"ם, כמו כן, יתכן דרך שהוא כשר וישר, ועם כל זה, אסור ללכת בו, מפני שהמנהיג הוא פסול. [חיי המוסר, ח"א עמ' כ"ח]

9]הגר"ח סולובייציק זצ"ל מבריסק, אמר, משה רבינו ע"ה, שזכה למי"ט שערי בינה, ולא לשער החמישים, יתכן, כדי שלא יחסר לו מצות האמונה. [חיי המוסר ח"א עמ' כ"ח]

10]הגר"ח מבריסק זצ"ל אמרף הוכח תוכיח את עמיתך, אפילו את רבך, אולם, אם אכן זהו דבר שצריך תוכחה, תשאל קודם את רבך. [שם, שם, עמ' קטז]. 11] הגר"ח מבריסק זצ"ל אמר: יעקב אבינו שפירכס לצאת ממעי אמו, אף שלמד עם המלאך תורה, יתכן, משום "אל תתחבר לרשע" אפילו לדבר מצוה. [חיי המוסר, חלק א' עמ' קנ"ב]

12]הגר"ח מבריסק זצ"ל אמר: עבירה- אין מקורה בפה, אלא בראש [חיי המוסר ח"א עמ' קפ"ב]

13]אחד שאל את הגר"ח סולובייציק זצ"ל מבריסק, שאביו כתב לו מכתב, שיבוא אליו לבקרו, אך כיון שההלכה, שכיבוד אב משל אב, א"כ, איננו מחוייב לנסוע לאביו, מפני הוצאות מסילת הברזל [רכבת], ענה לו הגר"ח זצ"ל, אם אביך כתב לבוא, מחוייב אתה ללכת ברגל אליו, ומה שאתה נוסע ברכבת, אינו עבור אביך, אלא עבורך. [חיי המוסר ח"ב עמ' קס"א]

14]הגר"ח סולובייציק זצ"ל מבריסק, לא היו נותנים לו המשכורת, אלא לרעיתו הרבנית, כי אם באו אליו בהתאוונות, היה נותן כל אשר לו, ולא היה נשאר בביתו כלום, ועם כל זה היה לוה מעות, ומחלק למרי נפש, ולנצרכים, לגמילות חסדים. [חיי המוסר ח"ב עמ' ר"ו]

15]הגר"ח מבריסק זצ"ל אמר: בחשבונו של עולם, נמצא, שרובה חולים, ורובה עניים, ורובה סכלים, וא"כ, למה לנו להתחשב עם דעת העולם, המתנגדת אל הדת, שהוא דעת של, עני, סכל, וחולה [אקראנקער, נארישער, ארימאן]. [אור המוסר, ח"א עמ' ר"ס]

16]הגר"ח סולובייציק זצ"ל מבריסק אמר: אין מיקל בדיני התורה, כהמחמיר בפיקוח נפשות. [חיי המוסר ח"ב עמ' נ"ג]

17]הגר"ח מבריסק זצ"ל אמר: אם אתה רוצה לפרסם דבר, גלה סודך לאשה, ותזהיר אותה באזהרה חמורה, שלא תגלה לשום אדם. [אור המוסר חלק ב' עמ' ק"א]

18]הגר"ח סולובייציק זצ"ל מבריסק אמר: האדם כשבוטח בה' יתברך, שיתן לו דבר, צריך להיות בדעתו, כאילו הדבר כבר מונח בכיסו, ומה שנאמר "אז ישיר", כיון שבטחו בה', אף קודם שנבקע הים, היו צריכים לשיר, ומדוע דוקא "אז"? זהו דין בשירה, כי אין שירה רק דוקא אם רואה הדבר בעיני בשר, וזהו, "ואני בחסדך בטחתי" כבר "יגל לבי בישועתך" אע"פ כן "אשירה לה'", דוקא, "כי גמל עלי". [חיי המוסר ח"ב עמ' קס"א]

19]הגר"ח מבריסק זצ"ל: אמר פעם במסיבת גאונים, חידוש להגאון ר' איצלה בלאזער זצ"ל, והסכים הוא לדבריו, ולאחר זמן מועט, ראה הגר"ח מבריסק זצ"ל, את הספר "פרי יצחק" להגר"י בלאזער זצ"ל, וראה שמדבר מחידוש זה, ומפלפל בזה, וסותר הדבר, ומאריך בחידושים עמוקים, ונתפעל מאוד הגר"ח מבריסק, שהודה לדבריו, במקום שיש לסתור, ובמקום שיש יכולת להראות גאונותו מכבר. [חיי המוסר חלק ב' עמ' ס"א]

20]הגאון רבי נפתלי טרופ זצ"ל ראש ישיבת ראדין אמר: עה"פ "וירא אליו" [בראשית, ויגש מ"ו כ"ט] פירש רש"י, יוסף נראה אל אביו, כלומר, לא הלך לראות את אביו, למלאות הנאתו, אלא להיראות אל אביו, ויקיים בזה מצות כיבוד אב. [חיי המוסר חלק ב' עמ' קפ"ט]

21]הגאון רבי נפתלי טרופ זצ"ל ראש ישיבת ראדין אמר, אלמלא חטאו ישראל, היה מספיק להם, חמשה חומשי תורה וספר יהושע בלבד, שנאמר "כי ברוב דברים רוב כעס" משמע מזה, במקום כעס, היינו במקום חטא וחסרון, צריכים לתחבולות, "רוב דברים" לדבר הרבה אודות זה, ומזה ראייה, על התועלת היוצא מחזרת פסוק הרבה פעמים. [אור המוסר חלק ב' עמ' קפ"א].

דרכם של נוברדוקאים לאור רבם הנערץ

דרכו של רבי יוזל בהטויות מסילת ברזל היוותה דרך ובסיס לכל יחיד ויחיד להשתלם בתורה ויראה, הגבורה הרוחנית, היתה סמל ייחודם, של תלמידי נוברדוק, קשה לתאר, בעט יבשה, את כל מעלליהם המופלאים, באותה שעה, למען הצלת התורה, או, את הקורבנות האישיים שלהם, למען כבוד שמים, ובתנאים, ובאופנים על-אנושיים ממש, לא ייאמנו כי יסופרו.

קשה לספר על כך, בדור כדורינו, השטוף בחמרנות, וכבול באזיקי התאווה, איש איש שקוע באהבת עצמו, כשהמושגים משתבשים, ואפילו אלה, היושבים באהלה של תורה, כמעט נבצר משכלם, להשיג אפס-קצהו, ממחותו של האדם העליון, השואף אך לשלימות, ואין לו בעולמו, זולת, עשיית רצון קונו, אפילו מי שהיה אי פעם, מקורב להשקפה כזאת, על פי רוב, כבר נתרחק הימנה, ועומעמה אצלו, השאיפה מן הסוג האמור, העליונות הרוחנית הזאת, נעשתה לו, זרה ומוזרה.

אבל, זוהי חובתנו, לכל הפחות, להזכיר את המושגים האלו, הנשכחים והולכים, להזכיר אותם לעצמנו, ולזרענו אחרינו, ולו בקוים כלליים, שידעו עכ"פ, איך הצטיירו החיים של אבותינו ורבותינו, לפנינו, וכדברי "בעל הטורים" במאה"כ "וזכרת את כל הדרך, אשר הוליכך ה' אלוקיך" - "שתזכור הדרך שהלכו בו אבותיך, ותלך בו גם אתה".

באישיותם של תלמידי ישיבות נוברדוק, המגודלים מנעוריהם, באוירה של מסירות נפש, וקידוש השם, נתגלמו כוחות דינאמיים עצומים, שהפליאו את כל רואיהם.

* *

במה התבטא סוד הצלחתם?! בישיבות "בית יוסף" נוברדוק, השכילו לסול מסילות, ולמצוא את שביל הזהב, ללבו של כל תלמיד לחוד, היו מתחקים על נקודת-התורפה, העיקרית, שבחיי הרוחניים, ומסייעים בידו, להתגבר עליה, איש איש כנטיית נפשו, הטיפול האישי של המתנכים, היה שונה ומשונה, בכל מקרה לחוד, טיפול אינדבידואלי יסודי, וכדרך שברפואה הגשמית, נוהגים הרופאים לקבוע תחילה את הדיאגנוזה המדיצינית, לאתר את שורש המחלה, ולפי זה יכולים לטפל בה, ולהעלות לה ארוכה.

* *

הסדר שהונהג בכל ישיבות נוברדוק, קבע, שכל תלמיד נכלל ב"וועד" מיוחד, של קבוצת תלמידים, ובראשם אחד מבכירי התלמידים הקשישים, כשליצידו פועל עוד בחור, מן החבורות הבינוניות, בתור "מחזק".

אותו "מחזק" היה מעורה בחייהם של כל אחד מן ה"וועד" ויודע את מצבו הרוחני, מרבה אתו בשיחות מוסריות, ומכוון את התפתחותו, יודע כמעט, את כל צפונות לבו, והשקפותיו, ובכל דבר הקשה, התייעץ עם "ראש הוועד", שהיה דואג גם להיטיב את מצבו הכלכלי של החניך, ומשתדל שלכל הפחות, לא יחסר לו המינימום הדרוש לו למחייתו.

ראש הוועד, ומשנהו, נחשבו כמשפיעים רוחניים של חברתם, התוועדו בצוותא, אחת לשבוע, כדי לקיים "אז נדברו" בעניני מוסר וחיזוק, כשהם מרגילים את התלמידים, בהזדמנויות האלו, לפתח את כח המחשבה והדיבור, ולבסוף, הם נמנים וגומרים, להתקין תקנות מסויימות למשך השבוע, כגון, לעמול על מידה מיוחדת, ולעשות פעולות למעשה, אם בענינים שבין אדם למקום, ואם בענינים שבין אדם לחבירו, הכל כפי ראות עיני ראשי הוועד, וההצעות שנתגבשו בשיחה ההדדית של התלמידים.

גם לפני יום ה"וועד", היו החברים מתקבצים, ביחד עם ראש הוועד, לברר וללבן את פרטי עבודת הקודש, המוטלת עליהם, או כדי לערוך חשבון נפש גלוי, ומבחן עצמי, כשהאחד מבקש מרעהו, להגיד לו חסרונותיו, ומה נחוץ לו, לדעתו, שיעשה, כדי להשתפר, ולהתעלות ברוחניות, והיו החניכים נזהרים מלהגיד, איש לרעהו, חסרונות, וחולשות שיש בו, אלא אם כן, היו בטוחים בלבם, שהוא טהור ונקי מכל פניה, או קפידא ח"ו, וזאת, אחרי שלמדו מוסר, במשך שעה ארוכה, ובחנו את עצמם, בכור המצרף, לברר אם אין דעתם משוחדת, עקב סיבה כלשהיא.

* *

בירור המידות, פנימי, הדדי, כזה, נהוג היה, אפילו בקרב הרמ"ם הגדולים, ומנהלי הישיבות הקדו' דנוברדוק, שהיו מתכנסים יחדיו, כמה פעמים בשנה, לעיון והתבודדות, במשך כמה ימים, והיו מעבירים, בכור המבחן, את שטח פעולתו של כל אחד, את המצב הרוחני של ישיבתו ותלמידיו, על מנת, לברר, ולקבוע, את הטעון תיקון, ושיפור כלשהו.

בין כל הסניפים, של רשת ישיבות "בית יוסף" נובהרדוק, התקיים קשר הדדי אמיץ, והיו לומדים כולם, מסכתא אחת.

גם בין כל תלמידיהם, שררה ברית-אחוה, עילאית, והיו נוהגים איש כלפי אחיו, ביחסי כבוד וריעות נאצלים, כאילו היו בנים, למשפחה גדולה אחת.

* *

העבודה המוסרית, בישיבות נובהרדוק, התחלקה לתקופות מסוימות, החל מראש חודש אלול נפתחה **תקופת התשובה**, בעוד, שבכל ימות השנה, למדו מוסר פעמיים ביום, לפני תפילת מנחה (בסוף סדר ראשון), ולפני תפילת מעריב, התקיימה בערב ה"בורסה" "**בירז'ע**" מיסודו של הסבא רבי יוזל מנובהרדוק זצ"ל, הבחורים המבוגרים, עם הבחורים הצעירים, דיברו יחדיו, בעניני מוסר ויראת שמים, -מלבד יחידים, שהיו הולכים לבית המוסר, ולומדים שם בהתבודדות, כשעה שלימה, לפני הסדר בישיבה-, בחודש אלול, הרבו פי כמה, בלימוד המוסר, איש לא נעדר מלימוד זה, וראשי ומנהלי הישיבות הקדו', השמיעו בכל מוצאי ש"ק שיחות מוסריות, ואח"כ "התעוררות" דברי כיבושין, בחושך, ברוח הזמן, לעורר את הלבבות לתשובה שלימה, והתפילות נמשכו באריכות יתירה מן הרגיל, מתוך התלהבות עילאה, ופחד יום הדין הקרב ובא, נסוך היה על פני כל.

הדאגה העיקרית, שמילאה את הלבבות כולם, הצטמצמה, מסביב לשאלה, איך לזכות בימי הדין לתשובה שלימה, כדברי הסבא רבי יוזל זצ"ל מנובהרדוק, שהגזר דין הקשה מכל, בשביל האדם, אינו אלא כשנגזר עליו להשאר כמקודם, בטבעו ובהרגליו הישנים, ואכן, אחרי הימים נוראים, אפשר היה לראות, בישיבות נובהרדוק, תלמידים שנתהפכו לבריות חדשות ממש, עם הנהגה אחרת, לבלי היכר, בעלי תשובה גמורים לכל דבר.

* *

אחר כך, הגיעה **תקופת השמחה**, בימי חג הסוכות ושמחת תורה, הנסיון הוכיח, כי דוקא אלה, שעשו את ימי הדין מתוך מתח נפשי עצום, וכל עצמותיהם תאמרנה, פחד ורעדה מהימים הנוראים, דוקא אלה, היו שרויים עתה, בתקופת השמחה, בשמחה מופלגת.

בכלל, היתה השמחה בעיצומה, בימים האלה, בישיבות נובהרדוק, ובמיוחד, בשמחת תורה, שכל מי שלא ראה אותם בשמחתם, לא ראה שמחה מימיו.

בהקפות בשמחת תורה, היו נוהרים כל בני האוכלוסיה, שבסביבת הישיבה, להיכל הישיבה הקדו', וטובי התלמידים, היו מפליאים את הקהל, בריקודים, ושירי רגש והשתפכות הנפש, ובהשמיעת אמרי שפר, כיד הכשרון וההשראה הנעלה, לשמח אלוקים ואנשים.

במיוחד, הפליא במעזריטש רבינו הגה"צ רבי דוד בלאכער זצ"ל לשמוח בשמחת תורה, ונהג לשתות הרבה, עד כדי בסומא, ויוצא במחול, וכמו כן אמר את ההלל בסלסולי חזנות.

כמעט כל התלמידים נשאו בישיבות הקדו' דנובהרדוק, לתקופת החגים, כי שם ביתם, ומיד אחרי החג, הוחל ה"זמן" החדש, והלימודים התחילו במלוא התנופה, ההתמדה היתה גדולה מאוד, ושמו לילות כימים, בעמלה של תורה.

* *

בפרוס חנוכה, התחילה **תקופת הבטחון**, תקופה המיוחדת ללימוד והתעמקות בעניני בטחון והשגחה פרטית, כמאמר חז"ל "הכל בידי שמים", שזהו יסוד גדול לתורה וליהדות [אידישקייט], במיוחד, הפליא רבינו הגה"צ רבי דוד בלאכער זצ"ל ראש ומנהל הישיבה המרכזית דמעזריטש, בתקופה זו, להשמיע שיחות עמוקות, בצירוף משלים, ציוריים שנתייטבו על הלב.

רבי אברהם רפפורט זצ"ל ראש כולל עטרת יוסף תל אביב, חניך ישיבת מעזריץ', כותב, זכורני מן הימים שלמדתי במעזריטש, איך שהרה"ח רבי מנדל רוכמן ז"ל, מהעיר הסמוכה "לוקוב", בעל בית חשוב, מחסידי גור, ובר דעת גדול, היה בא כל שנה, לישיבתנו במעזריץ', בתקופה זו, על מנת לשמוע את דברי רבינו הגה"צ רבי דוד בלאכער זצוק"ל בענינים האמורים, והיה אומר, שעבודת ה' בישיבה דגן, היא, כעין שראה, אצל רבו האדמו"ר בעל "שפת אמת" זצוק"ל.

* *

לא עברו ימים רבים, וכבר משמשה ובאה, בפרוס חג הפורים, כפי שקראו לה בנובהרדוק, **תקופת האמיצות "לא קם ולא זע"**, בדומה למרדכי היהודי, שמחת פורים, הגיעה בישיבות "בית יוסף" נובהרדוק, לשיא, כמו בשמחת תורה, והכל לשם התעלות רוחנית, כדברי הגר"י סלנטר זצ"ל "מה שמרויח הפיקח בסעודת פורים, אין השוטה יודע להשיג, אפילו בתפילת נעילה של יום כיפור".

יש והיו המנהלים הרוחניים, טורחים להשקות יין בחור פלוני, שביקשו לעמוד על טיבו, בפנימיות, וכיון שנכנס יין יצא סוד.

כמו כן, ניצלו הזדמנות זו, להסיר טינא מלב איש על רעהו, ולהרבות ידידות במשלוח מנות, ובשאר מצוות היום.

* *

תקופת הבדידות, אחרי פורים, בימים, שעל פי רוב, מורגש בישיבות, רפיון מה, לרגל סיום ה"זמן", וההכנות לנסיעה הביתה, התחילה בישיבות "בית יוסף" נובהרדוק, תקופה מיוחדת במינה.

התלמידים התחלקו בקבוצות, ונסעו ביחד עם ראשי הוועד, לעיירות סמוכות, שם השתהו, עד לעת בדיקת חמץ באור ליי"ד ניסן.

הבחורים עם ראשי הוועד, משתכנים באחד מבתי הכנסת או בעזרת נשים, שבעיירה, וממשיכים לקיים סדרים מלאים של לימוד גמרא רש"י תוס' בעיון נמרץ, ולימוד מוסר, תמידין כסדרן, מהבוקר עד הערב.

בני המקום, תושבי העיירה, טורחים לספק להם, צרכי אכילה שתיה ולינה, ברוח נדיבה, עד שכל האוירה בעיירה, לובשת רוח ישיבתית.

הימים האלו, של קודם חג הפסח, נקראו בשם "תקופת הבדידות", בתקופה זו, נהגו התלמידים לקיים "שמירת הדיבור", נוסח אלול, כדרך שרבים נזהרו מראש חודש אלול עד אחרי יום הכפורים, מכל דיבור של חול, וכל שכן מדברים בטלים, וכשם שבערב יוהכ"פ, נהגו לקבל על עצמם "קבלות" לכל ימות החורף, כך קיבלו עליהם, עתה, ענינים שונים, לכל תקופת הקיץ עד ראש חודש אלול.

* *

בתקופת הבדידות, שאחרי פורים, היו בני הישיבה המרכזית דמעזריץ', יוצאים לעיירות הסמוכות בסביבות העיר מעזריץ', חבורות, חבורות, ומתבודדים בסביבה הפיזית של העיירות, בתקופת האביב, ובמשך כחודש, היו מכשירים עצמם, להתעמק בסוד החיים, ולחזק את השאיפה להתעלות רוחנית.

ימי "בדידות" אלו, של תקופה זו, נשארו חרותים על לוח ליבם של כל התלמידים מבקשי האמת, וכל משתתפי החבורות, כרושם עז בל יימחה, זכרון לימי אושר רוחני, והתרוממות הנפש עילאית.

רבני העיירות שבסביבות מעזריץ', היו שולחים, לא פעם, מכתבי תודה, והוקרה, להנהלת הישיבה המרכזית דמעזריטש, על האוירה התורנית, שהשפיעו התלמידים בעיירה, ועל שניתנה להם ההזדמנות הנדירה לתקופה, להכיר ולהשתעשע, בדברי תורה, ויראה, עם תלמידי חכמים יקרים, מבקשי אמת, אלה.

* *

ימי חג הפסח, עברו על תלמידי נובהרדוק, באוירה עילאית מרוממת, ה"סדרים" בשני הלילות הראשונים של פסח, נמשכו עד עלות השחר, גדולי התלמידים, היו מסובין לשולחן רבותיהם ראשי ומנהלי הישיבה הקדו', וצעירי הצאן, היו באים ומצטרפים אליהם, ככלות הסדר שלהם, ושומעים דברי אלוקים חיים, ומספרים בעניני יציאת מצרים כל הלילה.

* *

אחרי חג הפסח, התחיל שוב ה"זמן" החדש, והלימודים כסדרן. בתקופת זמן קיץ, והחום הכבד מנשוא שבעיר מעזריץ', מספר ניכר של תלמידים חלושי גו, נזקקו להבראה ולמנוחה, ואפסו האמצעים הכספיים, שבידי הנהלת הישיבה הקדו', למטרה זו, ראשי הוועדים ועמיתיהם, היו דואגים לתלמידים, ומגייסים עבורם תרומות בדרך מכובדת, ומשתדלים שישעו עמם עוד כמה תלמידים, להיות בצוותא במעון הקיץ, ואכן, גם בתקופת שהותם בנאות-דשא, מעון קיץ, ניכרו תלמידי

"בית יוסף" נובהרדוק, בהליכותיהם הנעלות, שלא נתפסו לרוח של התפרקות וכיוצ"ב, אלא הנהיגו סדר מלא, של הבראה רוחנית וגשמית, ביערות נופש אלו, זמן תורה ותפלה לחוד, וזמן מנוחה וטיול לחוד.

תלמידי ישיבות "בית יוסף" נובהרדוק, היו נוהגים כבוד גדול איש ברעהו, ולא פנה אחד לחבירו בלשון נוכח.

* *

לימוד תורה מתוך הדחק, היה לחם חוקם של בני ישיבות נובהרדוק, התנאים הכלכליים של החיים בישיבות "בית יוסף" גבלו במצוקת-אימים ממש, תנאי הלחץ והדחקות, שעלו בגורלם של תלמידי ישיבות נובהרדוק.

עליהם ניתן להמליץ מאמר חז"ל [גמ' ברכות כ"ח א'] "אי אתה יודע בצערך של תלמידי חכמים, כיצד הם חיים, וממה הם מתפרנסים", זר לא יבין זאת, ובזכות לימוד תורה, מתוך הדחק, גדלו והצליחו, ונעשו פרי הילולים קודש לה', "תורה שלמדתי באף היא עמדה לי".

* *

"כולנו יודעים, בהיותנו צעירים, בשנות תר"פ-תר"צ, בין המלחמה העולמית הראשונה, למלחמה העולמית השנייה, אז, בתקופה ההיא, היה מסירות נפש גדולה, ונסיונות, להכנס לישיבה, ובפרט לישיבות "בית יוסף" נובהרדוק, הרחוב היה תוסס, ומסור לשיטות ואידיאלים, חדשות ומבהיקות, שכל שיטה, נראתה עומדת להציל את העולם.

והסתכלו על "בן תורה", כמו על אלמנט שמפריע להתקדמות.

זכורני, כשלמדנו בישיבת "בית יוסף" נובהרדוק, בביאליסטוק, וכל בחור בישיבה, מקטן ועד גדול, התרחק מהשפעת הרחוב, כמה שיכול, והתפללות היו, אך ורק, להגיע לתכלית החיים, להגיע לרצונו יתברך, בלבד, מבלתי רצון הברואים. וכל המגמה והמחשבה היתה, אך ורק להתבונן "מה חובתו בעולמו", אבל לדאבונינו, זה היה, אך ורק, בתוך כותלי הישיבה הקדו', אבל הרחוב היה נגדנו, וסבלנו הרבה הרבה.

עברו הרבה ימים, שממש סבלו רעב, היינו צריכים לישון, בבתי כנסת שבעיר, ובמטבח היו הרבה ימים, שממש לא היה לחם, בו בזמן, שברחוב, הסתכלו עלינו, בבוז, בחורים צעירים, יכולים להסתדר בחיים, בצורה אחרת, והם בני התורה, בחרו, מרצונם הטוב, לקיים "שבתי בבית ה' כל ימי חיי", והרבה מסירות נפש, ועמידה בנסיונות, היו צריכים לזה.

אלו הם דברים, שבדור שלנו, כעת, לא יכולים לתפוס ולקלוט את זה, וגם קשה להם להבין זאת.

הרבה בחורים בישיבה, היו מאלו שברחו את הגבולות מרוסיה לפולניה, וכל המשפחה שלהם נשארה שמה ברוסיה, והגבול היה סגור ומסוגר, ואפילו קשר ע"י מכתבים, היה קשה ליצור.

ואפילו, התלמידים ילידי פולניה, היו להם עם ההורים והמשפחה, הרבה הרבה מאבקים, כי הרבה משפחות בפולניה, מצבם היה קשה ודחוק מאוד, ורצו שהבן שלהם יעזור להם בקיום החזקת המשפחה, ועברו נסיונות ותקופות קשות.

ואכן, הפעולה שהאדם עושה, במסירות נפש, נשארת חקוקה לנצח, ומקבל שכר רב על זה.

אבל, מה שלא יעשה השכל, יעשה הזמן, וזאת נוכחנו לראות, בפרוץ המלחמה העולמית השנייה, ונעשה החורבן הגדול, וכשאנחנו רואים ומסתכלים אחורנית, אז אנו נוכחים לדעת, כמה מאושרים היו הבני תורה, וכמה מסכנים היו, אלו שחשבו שהם חכמים, וקבלו אכזבה מהשיטות ואידיאלים שלהם, וחוף מהצרות והיסורין שעברו עליהם, יאוש, וכו', עוד עברו עליהם, יסורי מצפון קשים, על מה עמלו כל החיים שלהם, ואז הם היו בבחינת "רשעים מלאים חרטות".

נפגשנו בתקופת המלחמה העולמית השנייה, בימי החורבן והצרות, עם אנשים שהיו בעלי שיטות ואידיאלים, והסתכלו עלינו, בעבר, כעל בטלנים, וכדו', וחשבו על עצמם, כי הם הולכים, להציל עולם ומלואו באידיאלים שלהם.

אבל לבסוף, כשראו טעותם, איך נראה העולם בלי תורה, מדינות עם אנשי מדע, מלומדים, הגיעו לדרגות חיות טורפות, שיטות של עזרה לפועל ולנרדף, נהיו לבסוף האזכורים הכי גדולים, שיטות של קומוניזם סוציאליזם, הרגו ועינו בבתי כלא, ובמחנות הסגר, יותר מכל המדינות האזכריות בעולם.

ודבר זה, לא אשכח אף פעם, הייתי בעיצומה של המלחמה העולמית השנייה, בסיביר, במחנה הסגר, יחד עם העשירים של ליטא, כי השלטון הקומוניסטי, כשכבש את ליטא, והגלה אותנו לסיביר, הגלה גם את כל השלטון הקודם, -חברי הממשלה הקודמת-, החרימו את כל רכושם של העשירים, ואותם הגלו לארץ גזרה, לעבודת פרך.

היינו ביחד עם כל האינטליגנציה של ליטא, ושם היו גם, שני אחים יהודים, שהם היו הכי עשירים בעיר קובנא.

פעם, בשעות הערב המאוחרות, ישבתי איתם יחד, כולנו היינו שבורים ורצוצים, ובכל זאת, אני עודדתי אותם, בחיזוק אמונה ובטחון, אבל הם מסכנים, היו רחוקים מלהבין זאת, כי התחילו להסביר לי, שהרכוש שרכשו, אבות אבותיהם, משך מאות שנים ממש, וכל חייהם, הם מסרו על רכוש זה, ובפעם אחת הכל הלך לטמיון, והגלגל נהפך כמו חלום.

כמה שדברתי איתם, לנחמם, הלא הנביא אומר "מה יתאוון אדם חי" (איכה ג'), די לחי באשר הוא חי. האם כשהייתם נשארים חייו אצל היטלר ימח"ש, והיה הורג אתכם, וגם את רכושכם היה לוקח, היה יותר טוב?!

והנה פתאום, הם התחילו לבכות, ואמרו לי, "יעקב! אתה מאושר, חינכו אותך, על דרך האמונה והבטחון, וזה היה הרכוש שלך, ואת הרכוש הזה, לא יכלו לקחת ממך, ואת הרכוש הזה, גם הבאת בערבות סיביר, אבל אנחנו מסכנים, חשבנו שהחיים זה הכסף, הרצונות, והתאוות, וזה לקחו מאתנו, ונשארו ריקים, לתחליף אחר לא חינכו אותנו, אנחנו מקנאים בך, שיש לך במה להתנחם, אבל אנחנו, המסכנים, מה נשאר לנו?!

והמשיכו, העשירים היהודים מהעיר קובנא, ואמרו לי בצער וכאב עמוק, אנחנו לא נמחול אף פעם להגאון ר' אברהם דובר כהנא שפירא זצ"ל אב"ד קאוונא-ליטא, בעל ה"דבר אברהם", ולהגאון ר' יוסף שלמה כהנמן זצ"ל הרב מפוניבז', הם עשו לנו עוול.

הכרתי קצת את הרב דקאוונא ה"דבר אברהם", אך את הרב מפוניבז' זצ"ל לא הכרתי עדיין, אז, שאלתי אותם, איזה טענות יש לכם עליהם? והשיבו לי בכאב ודמעות, "יעקב! הטענות שלנו עליהם הם, למה לא באו אלינו באקדח לקחת כסף לצדקה, ולהחזיק תורה וישיבות.

כל פעם שבאו הרבנים, עד שקבענו איתם זמן לפגישה, ואחרי זה, הם עמדו וביקשו בתחנונים מרובים, הם בקשו מאתנו סכום גדול, ואנחנו התפשרנו על סכום קטן, טיפשים היינו, הקומוניסטים באו עם אקדחים, ולקחו מאתנו את הכל, אילו היינו נותנים להם, לכל הפחות, המצפון שלנו היה שקט.

השיחה הזאת, מאוד השפיעה עלי, וכמעט כל הלילה לא יכולתי להרדם.

וחשבתי, הלא לפני כמה שנים, הם היו העשירים הגדולים, ואנחנו הסובלים, אבל הקב"ה, במשך הזמן, הפך הגלגל, והראה אחרת, שאנחנו בני תורה המאושרים, יש לנו ספינות, לעבור את הים הסוער, והם, רחמנות עליהם!

וחשבתי, אי"כ יתכן, שכל מה שחשבנו פעם, על המסירות נפש, שעשינו, בהיותנו בישיבה, בגלות הולך לאיבוד, ואז נזכרתי בפסוק הזה "כה אמר ה' זכרתי לך חסד נעוריד, אהבת כלולותיך, לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה", כי אין שכחה לפני כסא כבודך, הקב"ה זוכר את ימי הבדידות, ביערות, העזרת נשים, הכל רשום, והכל זכור, ויקבלו שכר על זה, אפילו שלבסוף רואים שהכל היה לטובה, וכל מה דעביד רחמנא, לטב הוא דעביד.

אז ראינו, שיש לנו הבני תורה, חניכי "בית יוסף" נובהרדוק, רכוש פנימי, שרכשנו בישיבה, שזה יותר שוה, מכל רכוש שבעולם, שזה אף אחד, לא יכול לקחת מאתנו.

למעשה, כל בחור ישיבה, שעבר את המצבים הקשים, במלמה העולמית השנייה, וניצל כאוד מוצל מאש, יכול לחבר ספר שלם של "השגחה ובטחון", "ויהי ה' את יוסף", יוסף ראה את יד ההשגחה הפרטית, ששומרים אותו במצרים, במקום זוהמה, ונסינות, אז ההשגחה פרטית יותר חזקה, ורואים אותה בחוש.

כמה פעמים, היה מצבנו, בין החיים והמוות, עשרות חברים קברנו אותם, ונשארו שמה, ואלו שנשארו בחיים, הם הם בעצמם, מסמלים את ההשגחה הפרטית, ואת ה"עמו אנוכי בצרה", לא פעם ולא פעמיים, הרגשנו בחוש על בשרנו את הפסוק "גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע, כי אתה עמדי", ראו, כי האדם הוא אפס. [רבי יעקב גלינסקי שליט"א מביאליסטוק בספר "נר ליצהר"].

מאורעות מתלמידי

רבינו הגה"צ רבי דוד בלייכער זצ"ל, תלמידו המובהק של הסבא קדישא מנובהרדוק, תמיד עמד על המשמר ששיטת נובהרדוק, תישמר בטהרתה, לבל יסלפוה, ולבל יסטו אפילו זיו כלשהוא, בישיבות "בית יוסף" מן הדרך הסלולה, של רבם הסבא רבי יוזל זצ"ל, כפי שהתווה לתלמידיו המובהקים, בדורו, ולדורות הבאים.

ועובדא הוי, בר"מ אחד זצ"ל, שנאלץ לשנות את הנהגתו, ואת צביון ישיבתו, עקב סיבות שונות, וגורמים בלתי תלויים בו, אשר העמידו בסימן שאלה, את כל קיום הישיבה.

עם כל זאת, יצא רבינו רבי דוד בלאכער זצ"ל ממעזריץ', בהתנגדות חריפה, לשינוי זה, למרות, שידע את ההכרח שבדבר, מאחר, שראה בזה, כעין פירצה מסוכנת בשיטת הישיבות דנובהרדוק.

אמנם, כשעזבו חלק מתלמידי אותה ישיבה, את מקומם, ובאו ללמוד בישיבת מעזריץ', סירב רבינו רבי דוד בלאכער זצ"ל, לקבלם, ושילחם, שילמדו לפי שעה, מחוץ למרכז דמעזריץ', עד שיתבררו הדברים, אבל התלמידים, עמדו על רצונם, להתקבל בישיבת מעזריץ', מיד, אחרת, יעזבו את ישיבות "בית יוסף" נובהרדוק, לצמיתות.

אולם, אחרי התייעצות עם שאר הרמ"ים הגדולים דנובהרדוק, הוחלט בינתיים, להשאירם בישיבת מעזריץ'.

ומאידך, אותו ר"מ זצ"ל, לא נענה לפניית רבינו רבי דוד בלאכער זצ"ל, שיחזור בו מכוונותיו, טענת הר"מ זצ"ל, היתה, שהדבר אינו תלוי בו, ודרש לא להתיר לתלמידי העוזבים את ישיבתו, דריסת רגל בישיבה במעזריץ'.

מכיון שלא נענה, חשד הר"מ זצ"ל, ברבינו רבי דוד בלאכער זצ"ל, שהוא המעכבם מלחזור לישיבתו, ויכתוב אליו אגרת חריפה, בביטויים קשים, כמרירות לבבו, על עזיבת חלק מהתלמידים.

רבי אברהם רפפורט זצ"ל ראש כולל עטרת יוסף ת"א, חניך מעזריץ', שהיה בן בית אצל רבינו רבי דוד בלאכער זצ"ל, ועמד לימינו בכל עניינו, קיבל ראשונה את המכתב, מהר"מ זצ"ל, הנ"ל, ובקראו את הביטויים החריפים, שקל בדעתו אם לדונו לגניזה, אך לבסוף, הכריע, להניחו על השולחן, ועקב אחרי רבו רבי דוד בלאכער זצ"ל דרך סדק בדלת חדרו, כשקרא אגרת זו, סגור ומסוגר לבדו, וראה, איך למקרא הדברים החריפים, נשתנתה הבעת פניו, והחוויר.

אולם, מיד בצאתו מן החדר, פגש רבי דוד בלאכער זצ"ל, בתלמידו רבי אברהם רפפורט זצ"ל, והתחיל לפתע [אע"פ שלא ידע, כי תוכן המכתב, ידוע לתלמידו], בסיפור שבחים ותהלות על אותו ר"מ זצ"ל, במדה מופלגת, והיתה זו, עצה נפלאה, משלו, להתגבר על התעוררות טבעית, של רגזנות וכעס על מישהו.

* * *

הגה"צ רבי שמואל ויינטרויב זצ"ל מתלמידי המובהקים של הסבא קדישא רבי יוזל זצ"ל מנובהרדוק, וראש ישיבות "בית יוסף" ברוסיה, ובערי פולין, כשנתיים ימים, פעלה ישיבתו, בעיר סמיאטיץ', גדלה והצליחה ברוחניות.

אך לבסוף, התרגשה ובאה צרה חדשה, שרק חושיו החדים של רבי שמואל ויינטרויב זצ"ל, ונחישותו העזה, יכלו לאתרה, ולהסיק מסקנות חריפות כל כך.

כפי שהגדיר הגה"צ רבי יצחק וולדשיין זצ"ל "דער שערשוער", בספרו "תורת יצחק" (פרש' בא, עמ' פ"ו) "כללו של נאווארדוק, הוא קיצוניות בשלימות, כי יש קיצוני במעביר על המידות, ויש קיצוני בבטחון, וגם בזה יש שני מינים, יש קיצוני בשב ואל תעשה, שמונע עצמו מהשתדלות, ויש קיצוני בקום ועשה, שמקבל על עצמו, למשל, לרפא את החולה, ועושה הלוואות על יסוד הבטחון, כמו שעשה רבי נחום מהורודנא זצוק"ל, ויש קיצוני בפרישות מן המותרות, ויש קיצוני בהרחקה מן הכבוד... עכ"ל.

בסמיאטיץ' התמנה רב מחוגי המזרחי, ועצם מינויו, פירושו, שידם של חוגי הפשרנים גברה, בהנהלת הקהילה.

ומינויו, פירושו, רוח חדשה שתנשב בעיר, בהשקפותיה, ואולי תחדור במידת מה, גם בין כותלי הישיבה הקדוי.

ובשביל חשש זה, קם רבי שמואל ויינטרויב זצ"ל, ויצא עם ישיבתו מהעיר סמיאטיץ', לעיר פינסק-קארלין, בשנות תרפ"ז-תרפ"ח.

דרך זו, למד רבי שמואל וויינטרויב זצ"ל מרבו המובהק הסבא רבי יוזל זצ"ל, כפי שסיפר זאת, בשיחה שמסר ביום היארצייט י"ז כסליו תרפ"ו, ובה תיאר, את מסירות נפשו של רבו הסבא רבי יוזל זצ"ל, להפצת תורה, והקמת ישיבות, בעתות חירום ופרעות, רעב ומצוק.

אבל, כששמע הסבא רבי יוזל זצ"ל, שמועה, שבעיר סאראטוב, רוצים המתעסקים, והעוזרים, לתמיכת הישיבה, להתערב גם בעניינים הפנימיים, ולערבב את התורה, גם בהשכלה חופשית, אז, באותה מסירות נפש עצמה, שבנה את הישיבה הקדו', נסע לסאראטוב להרוס ולסגור את הישיבה, שלשה ימים רצופים, נסע הסבא רבי יוזל זצ"ל כדי לסגור את הישיבה, שבנה בזיעת אפו.

פחד אחזני -סיפר רבי שמואל וויינטרויב זצ"ל- בראותי, איך שהוא מאבד בדיים, בית מקדש מעט כזה, אבל הוא -הסבא רבי יוזל זצ"ל- אמר, במנוחת הנפש, כשם שקבלתי שכר על הדרישה, כך אקבל שכר על הפרישה, "מי שאינו יכול לסגור את ישיבתו, -כאשר מבחינה רוחנית ראוייה לסגירה-, אינו יכול, ואינו צריך לפתוח" כך היה פתגמו תמיד, של הסבא רבי יוזל זצ"ל, וכך חניך את תלמידיו, חניכי "בית יוסף".

כשנתיים ימים, אחרי שעברה הישיבה הקדו' מסמיאטיץ' לפינסק-קארלין, בשנת תר"צ, נפטר רבה של קארלין, הגה"צ רבי שמואל מיכל ראבינוויץ זצ"ל, שכיחן כ-15 שנה, כרבה של קארלין.

לאחר פטירתו, נתנו בני הקהילה דקרלין, את עיניהם, בראש ישיבת "בית יוסף" פינסק-קרלין, שהפך את עירם למקום תורה, ולתל תלפיות, וביקשו למנותו כרבה של קרלין.

אולם, רבי שמואל וויינטרויב זצ"ל, היסס מלקבל את הצעתם, נובהרדוק, כידוע, שללה בתכלית, כל שררה ורבנות, בעיקר, משום שאין זו שררה, אלא עבדות, כפיפות לדעת בעלי בתים, שלעתים קרובות, דעתם, היפך, דעת תורה, כפיפות לגבאים, ומושגיהם, הגבלות לפעילות, והכרח חנופה, כל אלה, זר ומנוכר, לשיטתה ורוחה של נובהרדוק.

אך מאידך, צד שני למטבע, טובת הישיבה, אם הישיבה תהיה ישיבתו של המרא דאתרא, רב העיר, ירום קרנה ביתר שאת, והקהילה תתמוך בישיבה הקדו', בני הישיבה, לא יסבלו חרפת רעב, אולי יהיה ניתן לחשוב אפילו על בניית פנימיה, לחניכי "בית יוסף", והבחורים לא ישנו עוד, על ספסלי בית המדרש, הבלתי מוסק, בלילות החורף, והשלג.

ההיסוסים, לא היו נחלת רבי שמואל וויינטרויב זצ"ל, בלבד, כל תנועת נובהרדוק געשה ורעשה, לקבל, או לדחות את הצעת הרבנות המקומית, "מותר" או "אסור", מה היה אדמו"ר הסבא קדישא רבי יוזל זצ"ל מנובהרדוק, אומר על כך, מהי הדרך הנובהרדקאית!?

הגה"צ רבי אברהם יפהן זצ"ל רו"מ הישיבה המרכזית דביאליסטוק, וחתנא דבי נשיאה של הסבא קדישא רבי יוזל זצ"ל מנובהרדוק, לא התערב להכריע בזה, וסמך על שיקול דעתו של הגה"צ רבי שמואל וויינטרויב זצ"ל רו"מ הישיבה דפינסק.

אך מאידך, רבינו הגה"צ רבי דוד בלאכער זצ"ל רו"מ הישיבה המרכזית דמעזריץ', התרגש ונסער.

הוא נסע במיוחד, לעיר פינסק, ודרש בהתלהבות, לשמור על הדרך הצרופה של שיטת נובהרדוק, ולא לשנות כמלא הנימה.

אך לבסוף החליט רבי שמואל וויינטרויב זצ"ל, אחרי התלבטויות, לקבל את הצעת הרבנות דפינסק קרלין, אך ורק למען טובת בני הישיבה הקדו' דפינסק.

יצוין, שאחרי שקיבל רבי שמואל וויינטרויב זצ"ל את משרת הרבנות דקרלין, קמה קבוצת בחורים נכבדה, ועברה למעזריץ', לישיבה המרכזית "בית יוסף" דמעזריטש בראשותו וניהולו של רבינו הגה"צ רבי דוד בלאכער זצ"ל, אולם, לאחר זמן, כשוד הסערה, שבו כמה מחשובי הבחורים, לישיבת "בית יוסף" פינסק-קרלין שבראשות הגה"צ רבי שמואל וויינטרויב זצ"ל.

צז]הג"ר שלמה טנא זצ"ל חניך נובהרדוק-מיר, ויליד העיר סעמיאטיץ', מתאר, ברשימת זכרונותיו, את הישיבה "בית יוסף" בראשות הגה"צ רבי שמואל וויינטרויב זצ"ל.

ישיבה זו היתה ידועה בשיטת הלימוד שלה, שביסודה הונח לימוד המוסר -שיטה שלא נראתה בעיני רבים...בכל זאת, התייחסו כולם לישיבה, ולעומד בראשה...ביחס של כבוד והערצה, הישיבה תפסה מקום נכבד בעיר, וכל אחד ללא יוצא מן הכלל, תמך בה, כפי יכולתו.

אפילו גויים, היו רואים בבחורי הישיבה, אנשים רמי מעלה, זכורני שקצין המשטרה, היה מבקר לעתים בבית הכנסת הישן (שהיה סמוך לבנין המשטרה), בו למדו הבחורים.

בייחוד, בשעת הלימוד בספרי המוסר, כשהקול היה בוקע, ובהשתפכות הנפש היו עושים חשבוננו של עולם, ומה חובתו של האדם בעולמו, היה אפילו הגוי מתרשם מזה, שאנשים צעירים, ומלאי כוחות נעורים, פרשו מהעולם הגשמי, ועסקו כל היום, בתיקון מידות הנפש, בדרך של ביקורת עצמית, וחשבון נפש תמידי, ושגור היה בניהם, מאמר הגר"א מווילנא בספרו "אבן שלמה": "עיקר חיות האדם, להתחזק תמיד בשבירת המידות, ואם לאו, למה לו חיים?!"

[ישמואל בקוראי שמו" עמ' מ']

* * *

שמעתי על אדמו"ר הסבא קדישא רבי יוזל זצ"ל מנובהרדוק, שדוקא בימים, שלא היה אפילו פת לחם, בביתו, היתה ניכרת, שמחה יתירה על פניו.

ומספרים, שפעם נפגש, עם רב אחד, והרב התאונן לפניו, על מצבו הגשמי הדחוק מאוד.

והתבטא, שהוא מפחד, שמא תענש העיירה שלו, על שאין מתעניינים במצבו.

אמר לו הסבא רבי יוזל זצ"ל, הרי דחקות ר"ל, היא כ"כ חשובה, שאין להשיגה בשום כסף, שבעולם, כי אם יש מעט כסף, הרי כבר אין דחקות.

ושמעתי בשם אחד הגדולים ש"עצבות, נובעת, ממידת הגאווה" והוא נפלא בכוחות הנפש, כי הרי מי שיש בו, מידת הענוה, יודע שאינו כדאי, ואיך יתרעם ויתאונן על מה שחסר לו, ואינו שמח בחלקו?!

[הגיוני מוסר" ח"ג עמ' ס"ב-ס"ג לרב"צ ברוק זצ"ל]

* * *

מה רבה היתה התועלת, בישיבות "בית יוסף" נובהרדוק, שבתקופה שבין פורים לחג הפסח, היו יוצאות חבורות שלימות, לעיירות הקטנות, הסמוכות לישיבות, ביאליסטוק, מעזריטש, ועוד, לעסוק בתורה ומוסר, בירו המצבים בתיקון המידות, וההשקפה לעתיד, והיו שוכחים לחלוטין, שהימים, לפני חג הפסח המה, וזקוקים לקנות חליפה, נעלים, כובע, והיו חוזרים, ממש, לשעת בדיקת החמץ.

כל כך היו שקועים, בהכנה הרוחנית, לביעור החמץ הפנימי, והתרוממות הנפש, שלקראת חג החירות, וידוע שבישיבות נובהרדוק, היו גם הבחורים, עוסקים בזיכוי הרבים, בהגדת שיעורים לפני צעירים, וניהול וועדים במוסר, והיו אלו הבחורים, דואגים גם לצרכיהם הגשמיים, של חניכיהם, ופעם אמר לי הגה"צ רבי אברהם יפה"ן זצ"ל ר"מ דביאליסטוק, שיש תועלת מיוחדת בזה, להמחך, וראש הוועד, משום שבזמן שהוא דואג להשיג צרכיהם של החניכים שלו, הרי בינתיים הוא מסיח דעתו, מצרכיו הפרטיים, והרי זו מדרגה נפלאה, בשלימות.

[הגיוני מוסר" ח"ג עמ' קמ"א לרב"צ ברוק זצ"ל]

* * *

הגה"צ רבי ישראל יעקב לובצ'נסקי זצ"ל מנהל רוחני דישיבת בראנוביץ', וחתנא דבי נשיאה דהסבא קדישא רבי יוזל מנובהרדוק זצ"ל, היה חולה לב, והיה נוסע לעיר קריניצי, לאמבטיות, ממעיינות המינרליים, לפי פקודת הרופאים.

מהעיר בראנוביץ', לקריניצי, נסעו שתי רכבות ביום, האחת, לפנות בוקר, והשניה, בצהרים.

פעם החליט לנסוע לקריניצי, לפנות בוקר, וכבר הכין את עצמו לנסיעה, אבל לבסוף, חזר בו, באמרו, אם מזדרזים וקמים בהשכמה, כדי לנסוע לקריניצי, בשביל רפואת הגוף, הרי יתבעו אותי, למה אינני קם תמיד בהשכמה, ללמוד תורה.

בקיץ תרפ"ט, זכיתי להיות במחיצתו, ויכולים להעיד, מה שראיתי במו עיני, שהיה מקיים את הטיפולים, לרפואת גופו, במאה אחוז לשמה, ושמעתי מפיו בזה"ל "צריך לבקש מהקב"ה, כביכול, שכן, הן טרחתני את עצמי, לנסוע דרך ארוכה,

מברנוביץ' עד קריניצי, וכל יום הטרחות ללכת אל היער לאמבטיות מעיינות מרפא, הכל בשביל שמירת הגוף", הדברים חדרו לתוך לבי, הוא זצ"ל, היה במדרגה של קדושה וטהרת הנפש, וכל מעשיו לשם שמים, ובכל זאת, חזר, ולא נסע בהשכמה, לפנות בוקר, מאימת התביעה, הנ"ל.

[הגיוני מוסר" ח"ג עמ' קנ"א, לרב"צ ברוק זצ"ל]

* *

מעשה שאירע בגאמעל [הומל] (רוסיה) שבחור ישיבה, בייש את חבירו ברבים, וכאשר העירו לו, הרי אמרו, המלבין פני חבירו ברבים, אין לו חלק לעוה"ב, אמר, שכדאי לו, לאבד את העולם הבא שלו, ובלבד שיבייש את פלוני, ולפרסם את מהותו ברבים, וכשהגיע הדבר לאדמו"ר הסבא רבי יוזל זצ"ל, אמר, צריך מקודם לדעת, אם היה המבייש, מסכים בשביל זה, לאבד אפילו חלק מהעולם הזה שלו, אבל, אם את תענוגי עולם הזה, לא ירצה לאבד, הרי מה שמכריז, שמסכים לאבד את העולם הבא שלו, אין זה, אלא משום שח"ו, העולם הבא, אינו חשוב אצלו כדבעי.

[הגיוני מוסר" ח"ג עמ' קס"ב, לרב"צ ברוק זצ"ל]

* *

הגה"צ רבי שמואל נאראוולער זצ"ל, ממעזריטש, כתיב "אחרי ה' ילכו כאריה ישאג", וצריך להבין המשל, מהאריה, אך הענין הוא, כשהאדם הולך ביער, הוא הולך לאט לאט, כדי שלא יישמעו עקבותיו, וכן החיות, מפחד חיות טורפות, אבל, כשהאריה הולך ביער, הוא הולך ושואג, ואינו מתיירא מכלום, כך האדם, שיש זמנים אצל האדם, שאינו מתיירא ומפחד מכלום, ואינו חש לנסיון, אדרבה, יבוא לנסיון, וינצח אותו, הוא עומד חזק, ואינו מתיירא מפני כל, אך יש זמנים, שמתירא להראות ראשו, וזהו, שאמר הכתוב שצריך ללכת אחרי ה' בשאגה ובבטחון, כאריה, ולא להתיירא מפני כל.

[ינר ליצהר-צהר ליוסף" עמ' כ']

* *

הגה"צ רבי שמואל נאראוולער זצ"ל, מהישיבה המרכזית דמעזריץ', כתיב "שתים רעות עשה עמי אותי עזבו מקור מים חיים, לחצוב להם בורות בורות נשברים, אשר לא יכילו המים" ומקום הטעות הוא, מפני שבמקור ובמעין, על פי רוב, אין מים במקום אחד, אלא המעט שיש בו, הוא בטוח, ונובע תמיד, אבל, מאידך, בורות נשברים, שם יש הרבה מים, במקום אחד, אבל מה התועלת מהם, כיון שלא יכילו המים, אינו יכול לסמוך על זה.

[ינר ליצהר-צהר ליוסף" עמ' כ']

* * *

יום חתונתו של רבינו הגה"צ רבי דוד בלאכער זצ"ל ז' אדר שנת תרפ"א בעיר קיוב ברוסיה, כבן 30 שנה, נשא לאשה את רעייתו הרבנית הצדקנית מרת גליקה ע"ה בת רבי יחזקאל ז"ל.

למעשה התחילו לדבר בו נכבדות, עוד הרבה שנים לפני כן, כי שמו הלך לפניו, בתור כליל המעלות, מלבד שהיה גם יפה תואר, ומקסים במראהו, אבל נפשו חשקה בתורה, ודחה את כל ההצעות, בתוכן, ממשפחות גדולי ישראל ידועים.

ובבוא העת, החליט לקבל את ההצעה הראשונה, אשר תובא לפניו.

ואכן, לא נסוג ממחשבתו הראשונה, ובטרם הסכים לשידוך, ישב ללמוד מוסר, במשך כמה שעות.

ותנאי התנה עם הכלה המשודכת המיועדת, להיות לתלמידי ישיבתו, אם רחימאית מסורה, לדאוג לצרכיהם וכו', והיא נעתרה לו.

ואכן, היתה זוגתו הרבנית גליקה ע"ה, מסורה מאוד לכל התלמידים. כמו כן, קיבלה באהבה את קשיי החיים, בביתו של רבינו רבי דוד בלאכער זצ"ל שהתנהל בדחקות גדולה, והיה פתוח לכל, כמו רשות הרבים, ולמרות שהוטל עליה כל העול, וטירדותיה בגידול הילדים וחינוכם, השלימה את תפקידה בשמחה, זיכרה לה אלוקים לטובה.

כשנה אחרי נישואיו ומגוריו בעיר קיוב, נאלץ לעזוב את רוסיה, בגלל היבסקציה העברית, שהגבירה את פעולותיה המרושעות, ואנשיה עקבו אחרי הישיבה, וזממו לחבל בה, וביקשו לאסרו, אלא שמקורביו החביאוהו, בעוד מועד, ולא מצאוהו.

רבינו רבי דוד בלאכער זצ"ל נאלץ לעזוב את העיר קיוב, כשפניו מועדות לעבר העיר מינסק הגדולה, ביחד עם גיסו בעתיד [שנשא את אחותו של רבי דוד זצ"ל] הגה"צ רבי שמואל [ידוובנא, פולין] פאניץ', שהיה מגדולי תלמידי הסבא קדישא רבי יוזל זצ"ל, והיה ראש ומנהל ישיבת בית יוסף בקיוב-עילית, בשכונת קרשצ'טק, בקייב.

רבינו רבי דוד בלאכער זצ"ל, יצא את העיר קיוב בחשאיית יתירה, כדי שלא יבחינו בו, עד שאפילו תלמידיו בישיבה בקיוב, לא ידעו על כך, במשך כמה שבועות.

בינתיים נודע, שהבולשביקים, אסרו את הגה"צ רבי אברהם יפה"ן זצ"ל, וכן שמו במאסר את הגרי"י קנייבסקי [דער סטייפלער] זצ"ל, ביחד עם עוד כמה מגדולי התלמידים של ישיבת נובהרדוק בהומל-גומל, על חטאם בהרבצת תורה.

אז נמנו וגמרו, כל גדולי נובהרדוק, לנטוש לחלוטין את אדמת רוסיא, ולהימלט לפולין.

רבינו רבי דוד בלאכער זצ"ל וגיסו הגה"צ רבי שמואל [ידובנא] פאניטש זצ"ל, והגה"צ רבי אברהם יפה"ן זצ"ל, הצליחו בסייעתא דשמיא, להגיע לפולין בדרך ליגאלית, [רעייתו של רבינו רבי דוד זצ"ל הרבנית גליקה בלאכער ע"ה, נשארה כרגע זמן קצר לאחר נשואיהם, בקיוב, לבדה, ואח"כ העבירו לפולין], ופתחו תיכף ומיד, במאמצים, להעביר אליהם, גם את בני המשפחות, ובעיקר את מאות התלמידים, שהיו נתונים לפי שעה, למשמעתם של זקני החבורה הנותרים במקום, שנתמנו ע"י רבינו רבי דוד בלאכער זצ"ל, כאחראים לניהול הזמני של הישיבות והסניפים ברוסיא.

התבלט במיוחד, הגה"צ רבי ירחמיאל [דער סלבודקער] שולמן זצ"ל, מגדולי נובהרדוק, שעמד לימין הגאון רבי אהרן ויינשטיין זצ"ל מחבר ספר "דרכי אהרון" ג' חלקים, וראש ישיבת מעזריטש.

רבי ירחמיאל סלבודקער זצ"ל נאהב על כל התלמידים, הודות לנפשו האצילה, ולנועם הליכותיו עם הבריות, חיבר ספרים נפלאים "פניני החכמה" "פניני השלימות", כל שיחה מוסרית שלו, היה תענוג רוחני.

מאוחר יותר, הגיע רבי ירחמיאל סלבודקער זצ"ל לישיבת מעזריטש, והשתתף בהנהלה הרוחנית, ולבסוף נתמנה ע"י הגה"צ רבי שמואל וויינטרויב זצ"ל כמנהל רוחני בישיבה המרכזית בפניסק-קרלין, ובימי הזעם, נהרג על קדוש השם, בליטא, ה' ינקום דמו.

* * *

הגה"צ רבי שמואל [ידובנא] פאניץ זצ"ל, נמנה על גדולי תלמידי הסבא זצ"ל, וכבר בשנת תרע"ח, בעיצומה של מלחמת העולם הראשונה, כאשר נסע הבא רבי יוזל זצ"ל מגומל-הומל, לקיוב, דרך רוגוטצ'וב, לקבוע שם מקומו, ולחזק את הישיבות שיסד, נלווה אליו הבחור שמואל ידובנא, שכבר אז היה מפורסם לאישיות מוסרית וכמשפיע מעולה.

אחרי שעברו את הגבול מרוסיא לפולין, התיישב רבי שמואל ידובנא, בישיבת מעזריטש, והיה יד ימינו של הגה"צ רבי דוד בלאכער זצ"ל, ועלה בידו לעצב את דמותה של ישיבת מעזריץ', פקח על דרכה, ושמר אותה מכל פירצה, או סטיה מדרכה הסלולה והצרופה של שיטת נובהרדוק, כפי שהבין את רוחו של רבו הגדול הסבא קדישא רבי יוזל זצ"ל מנובהרדוק.

מבחינה כלכלית, נמנה רבי שמואל [ידובנא] פאניץ, על העשירים, הוריו עברו מפולין והתגוררו בארצות הברית, והם שלחו לו הרבה כסף, וגם ביקשוהו שיבוא אליהם לארצות הברית, אבל כמובן, שהוא לא נסע אליהם לארה"ב, ואת כל כספו שקיבל, חילק בין החברים ונצרכים, שלא חסרו בישיבה. גם כאשר הדפיסו בפולין את מאמרי הסבא קדישא מנובהרדוק זצ"ל, בחוברות "מדרגת האדם" נתן רבי שמואל פאניץ סכום גדול, להוצאות הדפוס, לזיכוי הרבים.

רבינו רבי דוד בלאכער זצ"ל נתן עיניו בו, והחליט לתת לו את אחותו ע"ה בת רבי ישראל בלאכער זצ"ל, לאשה, ומאז, נכנס באופן רשמי כמנהל רוחני של ישיבת מעזריץ', רבינו רבי דוד בלאכער נתן לו חופש פעולה מלא, והשמיע שיחות מוסריות בפני כל הישיבה הקדו', הדריך וועדים, ונתחבב על כולם, ועם כל זה, ידע להצטנע, והבליט את אישיותו של רבינו רבי דוד בלאכער זצ"ל רוי"מ הישיבה המרכזית דמעזריץ', בכל הכבוד והערצה שהיה ראוי להם.

חלק נכבד מהתפתחותה של הישיבה המרכזית "בית יוסף" דמעזריץ', ובמיוחד בייסוד הרבה ישיבות קטנות "מכינה" סביב העיר מעזריץ', שקיבלו השפעתן מהמרכז במעזריטש, יש לזקוף לזכותו של רבי שמואל ידובנא פאניץ, שבאומץ לב, מצד אחד, ודברי נחת, ונוחם וענוה, מצד שני, ידע לשמור על שביל הזהב בישיבה הקדו', בכל הענינים.

* * *

קבלות והתחייבויות

בנוגע להתפתחות הישיבות הקדושות "בית יוסף" נובהרדוק, בדרך הסבא קדישא רבי יוזל זצ"ל, הוחלט להחיות את הרוח של לימוד מאמרי הסבא אדמו"ר רבי יוזל זצ"ל "מדרגת האדם" והבנתם, ונחלקו מאמריו לפי חודשי השנה.

ובכל הישיבות הנ"ל, מחוייבים ללמוד בכל חודש מאמר-קונטרס, הקבוע לאותו חודש, סדר המאמרים לפי חודשי השנה.

חודש תשרי- מאמר "בתקופות העולם" ו' פרקים.

חודש חשוון- מאמר "תקון המדות" ח' פרקים.

חודש כסלו- מאמר "ברור המדות" ט' פרקים.

חודש טבת- מאמר "ובחרת בחיים" י"ג פרקים.

חודש שבט- מאמר "דרכי הבטחון" י"ג פרקים.

חודש אדר- מאמר "יראה ואהבה" י"ח פרקים.

חודש ניסן- מאמר "בקשת השלמות" י"ז פרקים.

חודש אייר- מאמר "דרכי החיים" ח' פרקים.

חודש סיון- מאמר "נקודת האמת" י' פרקים.

חודש תמוז- מאמר "חשבון הצדק" י"ב פרקים.

חודש אב- מאמר "מזכה את הרבים" י"א פרקים.

חודש אלול- מאמר "דרכי התשובה" ח' פרקים.

* * *

סדר הלימוד לישיבות הגדולות ד"בית יוסף" נובהרדוק, כדלהלן: א.סדר ראשון, בבוקר, משעה 3-10. אחר כך חצי שעה לימוד מוסר, ותפלת מנחה. ב.סדר שני, בצהרים, משעה 9-5. אח"כ חצי שעה לימוד מוסר ותפלת מעריב. אחרי תפלת מעריב, לדבר חצי שעה בהנהגות היום, כמבואר ברבינו יונה ז"ל.

בשטח ההתפתחות העיונית, היה לעזר גדול, "דיבור במוסר" "בורסה דנובהרדוק" המכונה "נובהרדוקער בירזיע", מצד החניך, בכל אסיפה של הוועד, וכן דיבור החברים, הקבוע בסדרי הישיבה, בכל יום.

ראש הוועד, שהיה מחנך ומדריך של החבורה, היה שם לב ליחיד המסוגל, הנוטה למוסר, לקרבו ולהשפיע עליו בדרך החינוך וההדרכה.

* * *

מלבד קביעות לימוד המוסר בכל יום, ומלבד השיחות המוסריות שנאמרו בכל הישיבות הליטאיות, הוסיף ותיקן אדמו"ר הסבא קדישא רבי יוזל זצ"ל מנובהרדוק, להנהיג בישיבות נובהרדוק, קביעות בכל יום, גם לשיחות חברים ("בירזיע"- בורסה) בעניני המוסר, והנהגת היום [כמובא בתקנות משנת תרע"ח, שהודפס בריש הספר מדרגת האדם, מהדורה ישנה], שקדו על תקנה זו, על השיחות בין איש לרעהו, בהם חזרו על מה ששמעו מרבותיהם, כדי להבין דבר מתוך דבר, והתבוננות במאמרי חז"ל, ומרבותינו בעלי המוסר, להכיר תרמית היצר, ופיתוייו.

כפי ששמעתי, התעורר הסבא קדישא רבי יוזל הורוויץ זצ"ל, להנהיג את שיחות החברים במוסר (בורסה, בירז'ע) כבר בשנת תרס"ד-תרס"ה, כאשר ראה באותה תקופה, שהמהפכנים ברוסיה, עורכים אסיפות, מתוככים איש עם רעהו, ומנהלים תעמולה, בינם לבין עצמם, בשיחותיהם על שיטותיהם, ובזה, השפיעו הרבה, על הלך הרוחות, והאידיאלים.

ואמר הסבא רבי יוזל זצ"ל, שאם מועילה, תעמולה בעל פה, לגבי רעיונות ואידיאלים, והבלים שונים, שלהם, למה לא נשתמש בזה, בקשר לתורה, ויראת שמים.

ואכן, הסבא רבי יוזל זצ"ל, העריץ והוקיר מאוד, תקנה זו, וכל אחד מבני הישיבה, במצבו הפרטי, למד להתייעץ עם חברו, ועם מי שגדול ממנו, ואיש את אחיו יעזרו, בחיפוש תחבולות, נגד מפריעים, ונסיונות שונים, שהעיקר על כל אחד, ובא ללמד, ונמצא למד, פעמים שאדם מסוגל לייצג ולפתור בעיותיו, ונסיונותיו של חברו, ואילו ביצה"ר שלו, ונסיונותיו הוא, נכשל ותועה.

וחשבני, שכדאי לחקוק בספר, כי ישיבת סלוצק, מיסודו של הגאון רבי איסר זלמן מלצר זצ"ל בעל "אבן האזל", הושפעה בתקופה מסויימת, מרוחה של נובהרדוק, אחרי שלפי בקשתו, והזמנתו, של הגאון רא"ז מלצר זצ"ל, שהה הסבא רבי יוזל זצ"ל, כמה שבועות שמה, בישיבה בסלוצק, יחד עם כמה בחורים מצויינים, גדולי תורה ומוסר.

וגם אח"כ, כאשר עברה ישיבת סלוצק, לפולין, לעיר קלעצק, בראשותו של חתנו הגאון רבי אהרן קוטלר זצ"ל, עוד נשאר בישיבה שמה, כמה תקנות, מהרוח דנובהרדוק, ומהן, הזמן הקבוע לשיחות חברים, במוסר ותיקון המידות [בהשפעתם של הרה"ג ר' צבי מלצר זצ"ל, והרה"ג ר' יעקב סלוצקר ז"ל].

ושמעתי מפי קדשו של הגרא"ז מלצר זצ"ל, בזה"ל "אני בקשתי, שלא יבטלו הנהגה זו של שיחות החברים במוסר, כי תועלתה רבה"

[הגה"צ רבי'צ ברוך זצ"ל, בהקדמתו לספר "גוילי אש" משרידי נובהרדוק]

* * *

"כל שירי נובהרדוק" הודפס בפולין, לקט של שירים, בעלי תוכן מוסרי, בנעימות מוסריות מיוחדות, על פסוקים ומאמרי חז"ל, בחרוזים [גראמים], ובהשתפכות הנפש, נוסח נובהרדוק, יצא לאור ע"י א.מ.ג. פיעטריקוב, שנת תרפ"ט. כמו כן, בין שירי נובהרדוק, כגון "די ליכט" מאת הגה"צ רבי דוד [קנישין] בודניק זצ"ל רוי"מ הישיבה בדווינסק, לטביה. "דער גרעניץ" מאת רבי משה חיים מביליניץ ז"ל [ראה בספר גוילי אש עמ' רע"ח, ד"ת]. "בצאת נובהרדוק מעם אדום" מאת רבי אייזיק גרייבסקי ז"ל [ראה בספר גוילי אש עמ' קצ"ה-ר"ב, מתולדותיו, וד"ת]. "די וועלט" "נאר דער תורה לעבן", ועוד, מאת רבי ניסן צלניקר [בוברויסקער] זצ"ל. שיר מיוחד על מסירות נפש ממש, בחינת "מתי יבוא פסוק זה לידי ואקיימנו" חיבר בעיר בירז' תחת המשטר הקומוניסטי, והתאים את הניגון לפי ההימנון שלהם, בביריחתו מווילנא לבירז' במלחמת העולם השניה, בעיירה בירז' (ליטא), ושרו אותה בשמחת תורה בניגון ההימנון של הבולשביקים, והם עמדו וחרקו שן, כמו כן, נתפרסמו שירי נובהרדוק "עובדים בודדים מבקשי האמת, נלכה נא על דרך הנכון, עבדו את ה' בשמחה, על דרך הבטחון" "מה יתרון לאדם בכל עמלו" "כל העולם כולו אינו ניזון אלא בשביל חנינא בני" "אל תצר צרת מחר, כי לא תדע מה ילד יום, מחר יבוא ואיננו", "כי ישרים דרכי ה' צדיקים ילכו בס", ועוד, ועוד.

* * *

עובדא הוי, ראש הקהל דמעזריטש, היה עשיר ותיקיף גדול, חבר מועצת העיר, ומטיל מוראו על הציבור.

אך עם זאת, גילה פעילות רבה, בדאגתו לצרכי האוכלוסיה, ובהקמת מוסדות-חסד, והיה מקורב לשלטונות, עד שהכל הרכינו ראש לעומתו.

איש זה לא הצטיין באהבת-תורה יתירה, וגילה התנגדות רבה לישיבה. פעם אחת נזקקה הישיבה, לקבל אישור מסויים, מטעם הקהילה, בחתימתו של פרנס זה, דוקא, -ראש הקהל-.

ובאין ברירה, נאלץ רבינו הגה"צ רבי דוד בלאכער זצ"ל רוי"מ הישיבה המרכזית דמעזריץ', ביחד עם גיסו הגה"צ רבי שמואל [ידוובנא] פאניץ', לגשת אליו, ולבקש ממנו את האישור, אך הוא קיבל את פניהם, בזלזול מרושע, וניאץ את הישיבות בכללן, ואת ישיבת "בית יוסף" נובהרדוק-מעזריץ' בפרט. כשהוא מסרב למלא את מבוקשם.

מיד עמד רבינו רבי דוד בלאכער זצ"ל על רגליו, ונוף בו, וייסרו במילים כדרבונות, על חוצפתו, ועל שנאתו לתורה, וללומדיה, כשהוא פונה אל גיסו הגה"צ רבי שמואל ידובנא פאניץ זצ"ל, ואומר "בוא ונלך, אין לנו עסק אתו", וכל הנוכחים מסביב, נתמלאו השתוממות, על אומץ לבו, כי לא הסכימו מימיהם, לשמוע אף איש, מדבר אליו, שלא בהכנעה.

והנה דברי רבינו רבי דוד בלאכער זצ"ל, היוצאים מלבו הטהור, נקבו וחדרו בעומק לבו, של אותו תקיף, ראש הקהל דמעזריץ', עד שלבסוף שינה את טעמו, ואת יחסו כלפי הישיבה, וכשדנו במועצת הקהילה דמעזריץ', על עניני הישיבה המרכזית דמעזריטש, קם הפרנס ראש הקהל דמעזריץ', ואמר: "למרות שאני מתנגד לישיבה עצמה, אינני יכול לסרב לראש הישיבה הפיקח, שהוא אדם גדול!".

יתר על כך, אחרי זמן, כשהערימו השלטונות קשיים על תלמידי הישיבה במעזריץ', אלה מילידי רוסיה, שהבריו גבולות מרוסיה לפולין, בגין, היותם מחוסרי נתינות פולנית, עד שנתחייבו להתייזב, כפעם בפעם, במשטרה המקומית, ועד שפעם אחת, נאסרו רבים מהם, בגלל אי הבנה, של ראש השוטרים, היה זה אותו תקיף, ראש הקהל דמעזריץ', שהצטרף אל רבינו רבי דוד בלאכער זצ"ל, וילכו יחדיו, אל אנשי השלטון, להשתדל בעדם, עד שהצליחו לבטל לחלוטין, את כל המגבלות שהצרו את צעדי התלמידים.

* * *

הגאון רבי אהרן ויינשטיין זצ"ל ראש ישיבת מעזריטש [משנת תרפ"ב-תרצ"ב, ואח"כ עלה לארץ הקודש וכיהן כראש ישיבת בית יוסף בתל אביב] אמר: שהסבא קדישא רבי יוזל זצ"ל מנובהרדוק, העיד על תלמידו המובהק רבינו הגה"צ רבי דוד בלאכער זצ"ל, שכוחו גדול במידת "לשמה" בצורה שאין כדוגמתה.

* * *

הגאון רבי יוסף בער בויארסקי זצ"ל הי"ד, ראש ישיבת מעזריטש משנת תרפ"ב-תרצ"ט, היה תלמידו המובהק של הגאון רבי אלתר שמואלביץ זצ"ל מסטוצ'ין [חתנו של הסבא קדישא רבי יוזל זצ"ל מנובהרדוק], רבי יוסף בער זצ"ל הצטיין בהבנה מעמיקה ובהסברה בהירה ומשובחת, שייף עייל ושייף נפיק, גריס באורייתא תדירא, מתוך הדחק, הגיע מהעיר חרקוב ברוסיה, ביחד עם בני משפחתו, והשתקע במעזריץ', וניספו כולם על קדוש השם, במחנות ההשמדה, הי"ד.

* * *

רבי יצחק רוכלין ז"ל מהעיר וויטקה [אחיו של רבי אברהם יעקב רוכלין ז"ל דער וועטקער], סיפר, שבעיצומה של מלחמת העולם הראשונה, נזדמן לו יחד עם קבוצת בחורים, לנסוע ברכבת, לכיוון העיר חרקוב, יחד עם רבם הסבא אדמו"ר רבי יוזל זצ"ל מנובהרדוק, ובהגיעם לעיר בכמץ, עלו חיילים מהצבא האדום לרכבת, לערוך ביקורת, ומשום מה הורידו את הסבא רבי יוזל זצ"ל עם קבוצת תלמידיו, וכלאום באחד מחדרי התחנה. לרגלי התנאים ששררו אז בתקופת המלחמה העולמית, יריית בן אדם היתה דומה, להסרת פקק מעל פי צלוחית, איימה עליהם סכנת מוות, והבחורים נבהלו מאד, אולם הסבא רבי יוזל זצ"ל, לעג להם, וקרא להם, שוטים, כי האם יש בכוחם של החיילים, לעשות להם מטוב ועד רע, כשראה שדבריו לא הועילו כדבעי, פקד עליהם לערוך בורסה "בירזיע" בעניני בטחון, והבחורים הסתדרו מיד זוגות, זוגות, והחלו להתווכח ביניהם, בעניני בטחון בהשי"ת, לרגלי הרעש שהקימו, נזעקו כל אנשי הציקא, והסתכלו עליהם בתמהון, עד שחשבו אותם למשוגעים, וגרשו אותם, וניצלו מסכנת נפשות.

* * *

רבינו הגה"צ רבי דוד בלאכער זצ"ל רו"מ הישיבה המרכזית דמעזריטש, היה שומר החותמת של רבו המובהק הסבא רבי יוזל הורוויץ זצ"ל מנובהרדוק, נאמן היה לדרכו, בצורה קיצונית, ושוקל בכל מקרה, וענין, מה היה אומר רבו הסבא רבי יוזל זצ"ל על כך, והיה מסתכל ומתבונן, בעקבות פסיעותיו על כל צעד ושעל, בכל פעולה שהיא, הן ברוחניות, והן בגשמיות, וגם במצבים הקשים ביותר, לא סר אפילו זי קל, מדרך הקודש, שקיבל מרבו המובהק רבי יוזל זצ"ל וצעד בעקבותיו.

* * *

הציעו לרבינו הגה"צ רבי דוד בלאכער זצ"ל רו"מ הישיבה המרכזית "בית יוסף" דמעזריטש, לא פעם משרות רבנות חשובות, אולם הוא מיאן לקבל עליו עול רבנות, הדבר אינו תואם את רוחה ושיטתה של נובהרדוק, ששללה בתכלית כל שררה ורבנות, לא רק בגלל עטרת הכבוד וההתנשאות, אלא בעיקר מפני שאין זה שררה אלא עבדות, כפיפות לבעלי בתים פשוטי עם, ודעתם, כפיפות לגבאים ומושגיהם, גבולות לפעילות, והכרח חנופה.

ידועים דברי המהר"י ווייל בסמ"ע חו"מ הל' דיינים (סי' ג' ס"ק י"ג) שפסקי הבעלי בתים, הם ההיפך מדעת תורה.

ולכן, כהונת רבנות, היה זר ומנוכר לשיטת נובהרדוק, ודרכה בקודש, וכך נהג רבינו רבי דוד בלאכער זצ"ל שנמנע מכל הזדמנויות אלו, והתמסר כולו להרבצת תורה ויראה, וייסוד וביסוס ישיבות וסניפים.

רבינו רבי דוד בלאכער זצ"ל, היה מעמיק בשיחותיו המוסריות, פיקח מאוד, וגייס את כל כוחותיו הרוחניים, כדי להעמיק ולהרחיב שיטת רבו הסבא רבי יוזל זצ"ל, ואכן, היה ממשיך דרכו, בדיוקנות נמרצת, של רבו המובהק הסבא קדישא מנובהרדוק זצ"ל.

אמרו עליו, כי זיו איקונין הרוחניים של הסבא רבי יוזל זצ"ל, היה נסוך על תלמידו המובהק והמובחר רבינו רבי דוד בלאכער זצ"ל.

זכה הגה"צ רבי דוד בלאכער זצ"ל שעלה בידו להקים דור של תלמידים מובהקים, בתורת המוסר הנובהרדוקאית, שהשפיעו רבות על סביבתם, באישיותם והנהגתם, הרביצו תורה, במקומות הרבה, ושמשו מופת למסירות נפש, למען הרבצת תורה ויראת שמים.

בשיחותיו המוסריות, היה דורש את האמת הצרופה, ללא סייגים וללא סילופים, מוקיע בשיחותיו ובוועדים, את המפקקים באמיתותה של האמת הצרופה, שיחותיו הצטיינו בהגיון, ניתוח ופסיכולוגיה חינוכית.

הוא הוא מתבל שיחותיו המוסריות העמוקות, ודרשותיו בפני הקהל, במשלים וציורים נאים, ולעתים ממציא משליו וציוריו, בעת דרשתו ושיחתו.

היה דורש ותובע מעצמו, ומאחרים, נאה דורש ונאה מקיים, פקחותו הגדולה, עזרה לו, לרכוש תלמידים מצויינים, שהיו קשורים אליו מאוד, היה מבין את נפש תלמידיו וחניכיו, ואת צרכיהם, דואג להם, ומשפיע עליהם בצורות חינוכיות שונות.

* * *

עם פרוץ מלחמת העולם השנייה, נעתקה חלק משיבת מעזריטש, לוויילנא, בראשות גיסו הגה"צ רבי שמואל [יעדוואבנא] פאניץ זצ"ל, ואח"כ בנמציון, הסמוכה לוויילנא.

רבינו הגה"צ רבי דוד בלאכער זצ"ל, נשאר עם משפחתו, וחלק מתלמידי הישיבה הקדו' דמעזריטש, בעיר מעזריטש, אח"כ נמלט לעיר בריסק, אבל החליט לחזור לעיר מעזריץ', ואמר רבינו רבי דוד בלאכער זצ"ל, כי מוטב להיות תחת שלטון הגרמנים ימח"ש, מאשר תחת שלטון הקומוניסטים, כי "גדול המחטיאו, יותר מן ההורגו".

מספרים, שרבינו רבי דוד בלאכער זצ"ל, התחבא יותר משנה, בבונקרים שונים, ביחד עם הישיבה הקדו', ואנשים יראים במעזריץ', שנסתפחו אליו, להיות במחיצתו בתקופה זו, ומה רבו מעשי החסד שעשה עם אחרים, בהיותו הוא בעצמו, חסר כל, תשוש וחולה, על אף הכל, סיכן את נפשו, כל יום, למען כלכלתם של בני הישיבה הקדו' דמעזריץ'.

מספרים, שכאשר תפסו אותו הגרמנים ימח"ש, והובילו אותו ברכבת, למחנות-הרג, למיידנק, הלך בראש העם, ועודד את כולם, ודאגתו האחרונה היתה, שיש להתאמץ, להתפלל תפלת מנחה בציבור, קודם הריגתם על קידוש השם.

רבי יעקב גולדבלט ז"ל, שוחט ובודק דקהילת מעזריטש, תיאר, באופן מזעזע נפש, את תפלת המנחה, האחרונה, של רבינו הגה"צ רבי דוד בלאכער זצ"ל, על קרון הרכבת, שהוליכה למיידנק, והיו המוני אנשים דחוסים בתוכה, בצפיפות נוראה, ללא אפשרות להזיז יד ורגל, תפלה מחרידה, שהבקיעה שחקים, בגבורה נפשית, וקיים בנפשו, דברי החובת הלבבות "הן יקטלני, לו אייחל".

רבינו הגה"צ רבי דוד בלאכער זצ"ל, ורעייתו הרבנית הצדקנית מרת גליקה ע"ה ב"ר יחזקאל ז"ל, ובניהם, יחזקאל יוסף ז"ל, שמואל ז"ל, שלום ז"ל, יצחק ז"ל, נספו במחנה במיידנק, בקיץ שנת תש"ד.

בנותיו של רבינו רבי דוד בלאכער זצ"ל, וזוגתו הרבנית גליקה ע"ה: מינה ע"ה, שרה ע"ה, נספו בעיר טרבלינקה.

ובתם הבכורה, מרת בוניא בלאכער ע"ה, (פרלמן), ניצלה מאוד מוצל מאש, ניצלה בנס גדול, ברגע האחרון ממש, אחרי שכבר הוכנסה אל תאי הגזים, במחנה האבדון, ובדרך פלא נחלצה משם, והיא שהיתה עם אביה, רבינו רבי דוד בלאכער זצ"ל, עד יומו האחרון.

בישיבת מעזריטש, לא קבלו התלמידים מעות "חלוקה" כנהוג בישיבות אחרות, כמו כן התנדבו כמה תלמידים לגייס תרומות, לטובת הישיבה דמעזריטש, בעיירות הסמוכות, חלק מהם יצא בתקופה מסויימת, לחזר על הפתחים, ולאסוף שיירי לחש יבש, לשבור בהם את רעבון חניכי הישיבה, כי היו הימים, ימי מצוקה כלכלית קשה, וכל אותו דוחק ולחץ, לא השפיע מאומה, על רוח ההתמדה בלימוד התורה, והאווירה המוסרית הנעלה, ששררה בהיכל הישיבה הקדוה, כי היו גבורי-רוח, אלה מתחזקים במידת הבטחון בה' יתברך, ומאמינים שמזונותיהם קצובין להם, מראש השנה, עד ר"ה, איש מהם לא התאונן, על רוע מצבו הגשמי, זכור לטוב, הצדיק רבי שמחה זצ"ל, שהיה מסייע באיסוף פרוסות וככרות לחם, להשביע רעבון בני עליה, העמלים בתורה יומם ולילה.

היחס הנלבב של יהודי העיר מעזריטש, כלפי הישיבה הקדוה "בית יוסף" במעזריטש, ראוי לשבח.

הם כיסו בנדבותיהם, למעלה מחמישים אחוז, של תקציב הישיבה, שמנתה יותר ממאתיים בחורים, והכל בעין יפה מאוד, כמי שרואים זכות גדולה לעצמם, בפעלם, למען לומדי התורה.

היו מהם, בעלי בתים נדיבים, ועסקניות, נשים צדקניות, שפעלו במסירות נפש, ובכל הדרכים, בעיקר לטובת תלמידי הישיבה הקדוה דמעזריץ' החלשים, הזקוקים לריפוי.

גם חוגי האינטליגנציה, והחילונים בעיר מעזריטש, היו מכבדים את הישיבה, על ראשיה, ומנהליה הגדולים, ותלמידיה.

* * *

למרות המצוקה הכלכלית הקשה, שפגעה בחיי היהודים בפולין, כולם, לא חסכו יהודי העיר מעזריטש, את נדבתם קודש לישיבה הקדוה "בית יוסף" אשר בעירם, אולם הקומץ, לא השביע את הארי, הדחקות האיומה, נתנה אותותיה, בחיי הישיבה, כמו בכל הישיבות האחרות, במדינת פולין, ומקורבי רבינו הגה"צ רבי דוד בלאכער זצ"ל רוי"מ הישיבה המרכזית דמעזריטש, הציעו לפניו, שישע לחוץ לארץ לגייס תרומות, כדרך שעשו ראשי ישיבות אחרות, אחרי הפסקת התמיכה הקבועה של ה"סנטרל-ראליף" בארה"ב, אבל, הוא השתמט מזה, עד שנוצר מצב של משבר חמור.

רבינו הגה"צ רבי דוד בלאכער זצ"ל, נסע לראדין, להימלך בדעתו של החפץ חיים זצ"ל, איך יתכן להטיף מוסר בישיבה הקדוה, ביחס למידת הבטחון, כשמעשיו של ראש ומנהל הישיבה, יהיו סותרים את דבריו, האין זאת, -שאל רבי דוד זצ"ל- כעין המעשה המובא בחובת הלבבות (שער הבטחון) על אחד הפרושים, שהלך לארץ רחוקה, לבקש טרפו, ופגע באמגושי וכו', אמר לו "פעליך סותר את דבריך" וכו', ולא הייתי טורח, לבוא אל ארץ רחוקה כזאת.

אולם, החפץ חיים זצ"ל, שהבין את המצב, כי הוא מוכרח לנסוע, הרגיעו, כי אין בזה שום סתירה, למידת הבטחון בהשי"ת, כי הלא גם בנדודיו, יזדקק בהכרח, למידת הבטחון בה' יתברך, שיצליח, שב רבינו הגה"צ רבי דוד בלאכער זצ"ל מראדין, לעיר מעזריטש, ואמר, שהוא מסכים לנסוע לחו"ל, קנו עבורו בגדים מכובדים, עם פרווה חורפית, שהותקנה על-פי מידתו.

רבינו הגה"צ רבי דוד בלאכער זצ"ל, נעמד בראש משלחת של נציגי הישיבות הנובהרדוקאיות, ובהם תלמידו החביב רבי אברהם רפפורט זצ"ל ממעזריטש, [אח"כ דיין בבי"ד בלונדון] הגי"ר יוסף גליק זצ"ל, גיסו של הגה"צ רבי שמואל ויינטרויב זצ"ל רוי"מ הישיבה דפינסק, והר"מ ברנשטיין [אח"כ, מזכיר כולל "היכל התלמוד"] מטעם ישיבת פינסק.

ראשית דרכם היה, למדינת אנגליה, ואכן, בכל מקום בואה של המשלחת הנובהרדוקאית, היו מתקבלים בכבוד רב.

בעיר סונדרלנד, קידם את פניהם, המרא דאתרא, הרב רבינוביץ זצ"ל, וכיבד את רבינו הגה"צ רבי דוד בלאכער זצ"ל, לדרוש במקומו, את דרשת שבת הגדול, אשר, הפליאה את כל השומעים בלקחה העמוק.

כמו כן, ביקר במדינת אירלנד, והתאכסן אצל רבה הראשי הגרי"א הרצוג ז"ל, שערך לכבודו קבלת פנים מרשימה, וגם אחרי שחלפו שנים רבות, היה סח לרבי אברהם רפפורט זצ"ל ראש כולל "עטרת יוסף" תל אביב -תלמיד רבינו רבי דוד בלאכער זצ"ל במעזריטש-, בהתפעלות גדולה, על הרושם העז, שעשה ביקורו של רבינו רבי דוד בלאכער זצ"ל, בארצו אירלנד.

מאידך, מבחינה חומרית, לא הצליח המסע, בשום פנים, אם בגלל ההוצאות המרובות, של משלחת גדולה זו, ואם בשל סיבות אחרות.

בתקופה זו, שרבינו הגה"צ רבי דוד בלאכער זצ"ל נסע לחוץ לארץ, למען הישיבה הקדו', התנהלה הישיבה הקדו' במעזריטש, ע"י גיסו של רבינו רבי דוד זצ"ל, הגה"צ רבי שמואל (יעדוואבנא) פאניץ, ואתו סגל האריות שבחבורה, בני עליה מובהקים, ביניהם: הגה"צ רבי אברהם יעקב רוכלין זצ"ל "דער וועטקיר", הגה"צ רבי שמואל נארוולער זצ"ל, רבי גרשון מירער זצ"ל, רבי יונה (קיבער) גולדמן זצ"ל, רבי נחום (אוזדאער) פלישיצקי זצ"ל, ועוד כמה בחורים וותיקים, אשר נשאו בעול משאה הרוחני, והשפיעו באופן מוצלח מאד, גם על צעירי הצאן, התלמידים בני עליה דמעזריטש.

בישיבה הקדו' במעזריטש גופא, לא ידעו, כמובן, על כשלוך הנסיעה, והתחילו לחיות ביתר הרווחה, על סמך הכספים שיביא רבינו רבי דוד בלאכער זצ"ל, וכמו כן, שלחו את התלמידים החלשים למעוני קיץ.

כיון שהגיעו ימי חודש אלול, הודיע רבינו הגה"צ רבי דוד בלאכער זצ"ל רוי"מ הישיבה המרכזית דמעזריטש, לגיסו הגה"צ רבי שמואל (יעדוואבנא) פאניץ זצ"ל ממנהלי הישיבה במעזריטש, כי מפאת ההישגים המועטים, בגיוס הכספים, עד עכשיו, הריהו נאלץ, להתעכב באנגליה, עד אחרי הימים נוראים.

הידיעה, עשתה רושם מדכא, בקרב התלמידים בישיבה במעזריטש, ובשומעם, שהגורם לכך, הם החובות המרובים שנצטברו, וחוסר אמצעים לכיסוי הוצאות הנסיעה וחזרה, מיהרו להתארגן, בקבוצות של עסקנים, והתחייבו לגייס בעיירות הסמוכות, את כל הסכומים הדרושים, והעיקר שישוּב רבינו הגה"צ רבי דוד בלאכער זצ"ל למעזריטש, להיות עמהם, בתקופת ימי הסליחות והרחמים.

ואכן, רבינו רבי דוד בלאכער זצ"ל, נענה להפצרתם, והודיע על נכוונתו, לחזור למעזריטש, בתנאי, שהדבר יישמר בסוד, כדי שלא לעורר את זעמם של הנושים.

אולם, התלמידים דמעזריטש, הרגישו בחוש הריח, המחודד שלהם, את פעמיו הקרבים של רבם הנערץ והאהוב, רבינו הגה"צ רבי דוד בלאכער זצ"ל, וביום ביאתו למעזריטש, יצאו אל רציף הרכבת, לקבל את פניו בשירה ומחולות.

היה זה ביטוי זעיר שבזעיר, לאהבה רבה, שרחשו כלפיו בלב, אהבה עזה ממות, אהבה, שאינה תלויה בדבר, שאינה בטלה, לעולם, ולפי ביאור הרע"ב במס' אבות המדובר ב"אהבת צדיקים וחכמים" ברבם הגדול, שזכו להסתופף במחציתו, ואצילותו הקורנת.

* * *

הגאון רבי אפרים נ. בורודיאנסקי זצ"ל מהעיר קיוב [חניך ישיבות בית יוסף, נובהרדוק, בקיוב, ובמעזריטש], כתב ברשימותיו, "שמעתי ממרן הגרי"ז זצ"ל מבריסק, ששאל את רבינו הגה"צ רבי דוד בלאכער זצ"ל, בהזדמנות, מאיפה נקח כסף בשביל המוסד "כולל" שרצה לייסד בעיר בריסק], ענה לו רבי דוד בלאכער זצ"ל, שלישי חסר לכל מוסד, שלישי יש כל פעם, ועל שלישי, אנו מוותרים..."

[רשימת קוים משיחותיו של רבו הגה"צ רבי דוד בלאכער זצ"ל]

* * *

תלמידו הגאון רבי אפרים נ. בורודיאנסקי זצ"ל ברשימות קוים משיחותיו, כותב בשם רבינו הגה"צ רבי דוד בלאכער זצ"ל, שאמר עצה, לתקנת הדור, כידוע, הרפואה החדשה, עושה תרופות רבות, מהחידקים, הגורמים למחלה, כידוע. שמזיקים במדה ידועה לבריאה, והגוף מתגבר על זה, ומתחסן כבר נגד המחלה, כזריקת אבעבועות וכדו'. ואמר, רבי דוד בלאכער זצ"ל, שמחלות הדור, אשר הנוער לא נשמע למבוגר, ונוהג הכל, כמשל המדרש, מהנחש שזנבו הולך בראש, לתקנת המחלה, כדאי, במידה מסויימת, להזריק לצעירים, לתת להם, במידה מסויימת, עצמאות ופעילות, בתחומים מסויימים...

[רשימת קוים משיחותיו של רבו זצ"ל במעזריטש]

* * *

תלמידו הגר"א בורודיאנסקי זצ"ל, ברשימותיו "קוים משיחותיו של הגה"צ רבי דוד בלאכער זצ"ל" כותב "דכירנא, שהיה רגיל לצייר, גדולת אבותינו במצרים, וגודל בטחונם בהשי"ת, "ואכלתם אותו בחפזון, פסח הוא לה" [שמות י"ב י"א], בזמן, שמסביב, עוד לא ניכר כלום, ואוכלים פסח, בחפזון".

[רשימות הגר"א בורודיאנסקי זצ"ל]

רבי אפרים בורודיאנסקי זצ"ל חניך ישיבות "בית יוסף" בקיוב, ובמעזריטש, כותב ברשימותיו, בשם רבו הגה"צ רבי דוד בלאכער זצ"ל שאמר בשם הסבא רבי יוזל זצ"ל מנובהרדוק, מה היה העונש של נבוכדנצר, שנהפך לחיה, אם לא ידע שום דבר, הרי זה כאילו מת, אלא, שהרגיש את עצמו כבן-אדם, עם כל השכל, ועם כל כוח שלטונו, להרגיז ארץ, אך, כשרצה להוציא הגה מפיו, יצא נהמת חיה, וזהו, צער עצום, ועונש גדול.

מעין זה, עובר כל אחד מאתנו, השכל של האדם, גדול, השאיפות נעלות, אך כשבא לדבר אל חבר, יוצא נהמת-חיה, במקום להמליך חבירו בנחת, מתנפל, וטורף, וזה טרגדיא...

[רשימות הגרא"י בורודיאנסקי זצ"ל]

רבי אפרים בורודיאנסקי זצ"ל כותב ברשימותיו על רבינו רבי דוד בלאכער זצ"ל, ששמע שאמר: שיום הכפורים, כפרתו עם התשובה, כלומר, שעיקר הכפרה, ע"י התעלות, והחטא כלה מאליו, "לפני מי אתם מטהרים" - במשל, מי שהלך במדבר, צמא ועייף, אבל כל זה, לא הציק לו, כאשר בגדיו מזוהמים, ואכולי-זעה, ורפש, אך כשפגע במעיין, ראשונה, ירד לטבול, ואפילו לא שתה, אח"כ חוזר להתלבש, ואינו יכול, "פשטתי אתך כותנתי, איככה אלבשנה...רחצתי את רגלי, איככה אטנפם...", וזהו גדר תשובה, לפשוט הבגדים הצואים, ולהטהר, עד כדי, שיתגאל ויבחול נפשו, לשוב לחטא...

[רשימות תלמידו הגרא"י בורודיאנסקי זצ"ל]

הישיבה המרכזית "בית יוסף" נובהרדוק במעזריטש, מוצאה מהעיר קיוב ברוסיה, ונפתחה במעזריטש בשנת תרפ"ב (1922 למספרם), רבינו הגה"צ רבי דוד בלאכער זצ"ל ראש ומנהל ומייסד הישיבה, אירגן במעזריטש, מועצה של בעלי בתים יקרים, שתמכו בישיבה, ובראשם העסקן מר י. טוש.

במשך השנים, ניגשו לבניית בית מעון [פנימיה] לתלמידים דמעזריטש, עם מטבח, וחדר אוכל, וכבר הוחל בבנייה, אך לא היה אפשרות להמשיך בזה, מחוסר כסף.

בחודש אדר תרצ"ט [1939 למספרם], מעיד ד"ר ווישניצר, היה מצבה של הישיבה במעזריטש, בכל רע, למדו בה אז, 250 תלמידים, והיו לה שני ראשי ישיבה, משגיח, ועוד.

הגרעון בתקציב, עלה על 23,000 זהובים פולנים, ללא אמצעים כספיים, וישיבת מעזריטש, לא זכתה לראות בגמר בנינה, ולדאבונינו, פרצה המלחמה העולמית השניה, בקיץ תרצ"ט.

מאמרים חדשים מתורת הסבא רבי יוזל זיע"א

מאמר "קדש עצמך במותר לך"

מלוקט מכתבי עת שפרסמה התנועה ובה מתורת הגאון החסיד מוה"ר רבי יוסף יוזל הורוויץ זצ"ל

"דבר אל כל עדת בני ישראל ואמרת אליהם קדושים תהיו" (ויקרא י"ט ב'), ופירושו ז"ל פרושים תהיו, ובגמ' יבמות (כ' סוע"א) אמרינן קדש עצמך במותר לך, והקשה הגר"י סלנטר זצ"ל, אם הדבר המותר, ג"כ אסור, א"כ מה יאכל? האם יבלע מסמרים, ויישן על גחלי רתמים?

אכן, גדרי התורה, המה מצוה, או היפוכה עבירה, וההולך בתמימות, כעבד לפני המלך, אינו רואה לפניו, אלא שני חלקים, מצוה, או, עבירה, ותו ליכא.

אמנם, ההולך בערמימות, ורואה את עצמו, כשר לפני המלך, הוא רואה בתורה, חלק שלישי, והוא הנקרא "עבירה לשמה", שמתחכם לעשות עבירה, מפני איזה תקוות דבר גדול, שמחכה להשיג ממנה, כמו, הצלת נפשות, וכדומה, שעל זה אמרו חז"ל גדולה עבירה לשמה, ממצוה שלא לשמה.

והנה, בזמן הזה, שנתקיים בנו, "והיו חייך תלויים לך מנגד" (דברים כ"ח ס"ו), וקשה לצייר, איך יתקיימו, מצבי בני תורה, בעתיד, ואין לנו, אלא, "ההווה" בלבד, ובשביל זה, יתחלקו בני תורה, לשני סוגים.

המבקש האמיתי, שדוחק עצמו, לפני ולפנים, מקיים הכתוב "את פני מבין חכמה" (משלי י"ז כ"ד), כפי הגר"א ז"ל, שהמבין מוציא החכמה, כנגד פניו, היינו, בתוך "ההווה" שלו, ומדקדק שיהיה, ההווה, טוב וישר, ומפקיר כל הדמיונות, והחששות, שבאים לגזול ממנו, חיי ההווה.

אמנם, הבעל ערמימות, הוא מדלג על ההווה, ויש עליו טענות רבות, שאין ההווה, כדקא יאות, וכמעט שבור לרסיסים, רק הוא מתרץ לעצמו, כי הוא כמו, מקלקל על מנת לתקן, מקלקל את ההווה, כדי לתקן את העתיד, עוזב דרך הקצה, כדי שיתקיים, דרך הממוצע, וכן יעבור, על כמה פרטים מן התורה, בחשבון, שעל ידי זה, יחוזק הכלל כולו, ומבקש האמת, באמצעים בלתי אמיתיים, ומחליט בעצמו, שאין ההצלחה מונח בדקדוק המעשים, אלא רק, בחשבונות הקפיים למעט הנסיון בעתיד, וכ"ש, שדוחה הנהגות מוסריות של הווה, מפני חשבונות של עתיד.

ובנין אב, לדרך זה, הוא מה שאמרו חז"ל (גמ' נזיר כ"ג ב') גדולה עבירה לשמה וכו' מיעל אשת חבר הקני, שהתירה לעצמה, גילוי עריות, כדי להרוג את סיסרא, והצילה את ישראל, ושיבחה הכתוב שנאמר "מנשים באהל תבורך יעל אשת חבר הקני", (שופטים ה' כ"ד).

אמנם, אם נתבונן נראה, כי הוא אחד מהמצודות הגדולות, והמצוינות, שהבן תורה, נלכד בהם, וכתלמיד חכם, נדמה לו, לטהר השרץ אשר טמא יקרא.

והדרך הזה, מופרך מצד הדין, ומצד המציאות, כי על יסוד זה, שאמרו, גדולה עבירה לשמה, פרכינן בגמ' (שם) והא קא מיתהני מעבירה? והקשה הגר"י סלנטר זצ"ל, הלא מקודם, אמרו, גדולה עבירה לשמה, מיעל, וא"כ מה הקשו אח"כ, והא קא מיתהני מעבירה, ואיך התירה לעצמה, לעשות העבירה? מאי איכפת לך, אם מיתהני אם לא, הלא, גדולה עבירה לשמה? וביאר הגר"י סלנטר זצ"ל, ששאלת הגמ' הוא, כיון שכל ההיתר הוא, מחמת לשמה, וכיון שיש הנאה, אין כאן לשמה, ונמצא, שעשתה עבירה לשם עבירה, כי ענין הלשמה, צריכין לבקש בהאדם גופא, גם אם יהי לשמה, מצד הדבר, אין זה מספיק, להתיר העבירה, כי צריכין שיהיה הלשמה, מצד האדם, שלא יהנה מהעבירה, רק אז, יכולין להתיר הפעולה, בשביל התועלת, ולא כמו שמבינים העולם, שמספיק התועלת של הדבר, להכשיר העבירה, כי זה נקרא, רק, חצי לשמה, ועוד, צריכין לבקש, הלשמה, בנפש האדם, רק אז, אם יש שני התנאים, לשמה, מצד האדם, שאינו מרגיש בעצמו, שום נגיעה, והנאה, בעבירה. ועוד, שנית, לשמה, מצד הדבר, שיצא מזה, הצלת נפשות, וכדומה, רק אז, אמרו, גדולה עבירה לשמה, ולכן פריך הגמ', והא קא מיתהני מעבירה, ויחסר הלשמה, מצד האדם, ומשני, טובתן של רשעים, רעה היא, אצל צדיקים, שאצל יעל, היה כל חלקי הלשמה, בשלימות, הן מצד הדבר, והן מצד האדם.

אשר על כן, אמר הגר"י סלנטר ז"ל, על הגורם הראשון, לחבר התורה, עם ההשכלה הארוכה, כי ידע האיסור, שיש בזה, אלא, שבחר לעשות כן, מטעם, עבירה לשמה, אמנם, הלשמה, היה רק חצי לשמה, מצד הדבר, שעיי"ז יתחשבו בני ישראל יותר בעיני העמים, אבל, היה כסומא, שלא ראה האור הגדול, שטמון בשאלת הגמ' והא קא מיתהני מעבירה, שצריכין

לבקש הלשמה, גם, מלב האדם, ולכן לא בדק את עצמו, אם טעם ההשכלה, כטעם תבן, יחשב לו, או כטעם בשר חזיר, וכיון שהיה חסר הלשמה, מצד האדם, לכן יצא מזה, שגם הלשמה מצד הדבר, נהרס ונחרב, ועצתו גופא, נהפך להם, לסם המוות, שמחמת תערובותם, לקו בכפליים.

ויצא מזה, חידוש גדול, שיש הבדל גדול, בין הלשמה של המצוה, ובין הלשמה של העבירה, הלשמה של המצוה, אעפ"י שגם שם, צריכין לשמה, מצד האדם, מכל מקום, אם נתן צדקה בפרהסיא, אעפ"י שעתיד ליתן את הדין, מכל מקום למצוה יחשב לו, מצד תועלת הדבר.

אבל הלשמה של עבירה, צריכין שיהא לשמה שלם, ואם יחסר, חלק קטן, בהלשמה, מצד האדם, אז אסור כבר, לעשות העבירה, ורק יחידי סגולה, שזכו למדריגה, שטובתן של רשעים, לתועבה יחשב אצלם, רק המה, יכולים לפעמים, בשביל דבר גדול, להשתמש עם עצת, עבירה לשמה, ולא כל מי, שרוצה לקפוץ, יבוא ויקפוץ.

וראוי לדעת, כי העיקר תלוי, בהלשמה, מצד האדם, כי אם יחסר, תנאי זה, אז קרוב הדבר, שגם הלשמה, מצד הדבר, יתבטל, כמו שנוכל להבין, שלכן היתה יכולה, להרוג את סיסרא, מפני שלא היתה משוחדת, עם ההנאה, של העבירה, ואם היה חסר הלשמה, מצד נפשה, קרוב הדבר, לומר, שלא היתה יכולה, אחר כך, להתאכזר עליו, להרגו, ויתכן שהיתה נתפתה, אחר כך, ללכת אחריו, להיות מפלגשי המלך, ורק מפני שהגיעה למדריגת לשמה מצד נפשה, זכתה גם כן שהוציאה לפועל גם הלשמה מצד הדבר. על כן צריך הערום, כשבא לעשות חשבונות, לקלקל ההווה, כדי לתקן העתיד, לבדוק את עצמו, כיון שיש כאן הנאה של פריקת עול, אם כן יחסר הלשמה, מצד האדם, ואם כן קרוב הדבר, שלא ישיג הלשמה, גם מצד הדבר, כי אותו העיכוב שמעכבו היום, יעכבהו גם למחר, בשעה שנעשה המחר להיום.

וזהו שאמרו "קדושים תהיו" (קדושים י"ט ב'), פרושים תהיו, וקדש עצמך במותר לך, (יבמות כ"י סוע"א), הכוונה, על מין הנהגה של עבירה לשמה, אשר מותר רק "לך", אבל אצל התורה הוא אסור, והזהירה התורה, שיפרוש האדם מהיתרים כאלה, הבאים מחשבונות הרבים, יען, שיחסר הלשמה, מצד האדם, יסתעף מזה, שיתבטל גם הלשמה, מצד הדבר.

על כן צריך המבקש להתנהג בתמימות, ללחום מלחמת מגן, שלא להניח שליטת החשבונות, על איסורי התורה והמוסרים, למען לא יכשל במצודת עבירה לשמה.

וכל העובדים שהצליחו, הוא רק מחמת שהשיגו על עצמם, שלא יכשלו בחשבונות הרבים, וכיוצא בזה!

* * *

מאמר "כקטן שנולד"

מאת מרן אדמו"ר הגה"ח מוהרי"י הורוויץ זצ"ל
חוברת אור המוסר

כתב רבינו יונה ז"ל הבעל תשובה צריך לראות את עצמו, כאילו בו ביום נולד, שאין בו לא זכות ולא חובה, עכ"ל. גם אחר שמכיר האדם, חובת התשובה בכלל, וטובת התשובה. מכל מקום, אינו זו ממקומו, מפני פיתויי היצר. פעם מגדיל זכותו, עד שבודאי נכתב ב"ספרן של צדיקים". וגם החטאים הספורים שמודה עליהם, נדמה לו, כי מעורבין הם בזכויות רבות. ומפני זה אינו צריך להטות את עצמו, לדקדק בחובת התשובה, ולפשפש במעשיו, אולי ימצא בהן, על מה לשוב. ולפעמים מגדיל עוונותיו, עד שבודאי נכתב ב"ספרן של רשעים", רחמ"ל, ואין לו תקוה, באופן "כאשר אבדתי אבדתי", ולא יתקבל תשובתו. כי חסדו "כציץ השדה", וגם זכויותיו מעורבין בחובות גדולות. כי כל מה שעשה, לטובת עצמו עשה. והוא כסומא שלא ראה אורות מימיו. ומפני זה נופל בפח היאוש, ומחליט, שאין לו להשתדל, בחובת התשובה, כי לא יועיל לו כלום.

ולכן הורה לנו רופא הנפשות, הפותח לנו שערי תשובה רבינו יונה ז"ל, להנצל משני הפיתויים, על ידי העצה, שיראה את עצמו "כקטן שנולד", שאין לו עבר כלל, אלא, העתיד בלבד. אף על פי שכמה פסוקים מורים, שראוי האדם לזכור העבר שלו. אמנם זה החידוש הגדול של רבינו יונה ז"ל, שלעולם יהא אדם ערום בתשובה. אם מרגיש, שהזכרון של העבר שלו, מפריע אותו, ומרחיקו מן התשובה, אל יתפעל מזה, ואל יאמר, כבר אין אני שייך לתשובה.

אלא, יש לו דרך חדשה, להתחיל מן העתיד, ואחר כך לגמור עם העבר. אם אינו יכול לשוב בבחינת כגדול, שכבר נולד, להתחיל מן העבר, ולגמור עם העתיד, אל יתייאש, כי יש לו דרך שני לשוב, בבחינת כקטן שנולד, בו ביום. שאין בו לא זכות ולא לחובה. ויתחיל מן העתיד, ואחר כך שירגיש את עצמו, בריא במחשבתו, יגמור עם העבר, היינו, גדרי החרטה והיגון.

ב.

והנה שאלת המבקש, איך יראה עצמו, כאילו אין בי זכות? התשובה לזה, באופנים אלו.

א[צריך האדם להרגיש, כי הזכותים שלו, הם על דרך הדמיון, והציור בזה, כמו שר אחד ששלח שליח שיקנה בעדו סחורה, לבגד טוב, ונתן לו דוגמא. השליח היה הוא עצמו החנווני, וגם בחנותו היה נמצא סחורות רבות. כמוכן, שנכנס קודם לחנותו, לבקש אם יש דומה להדוגמא. ביקש, ולא מצא ממש כמוה, רק דומה קצת (פאחאזשע), החנווני בהיותו נוגע בדבר, להרויח ריווח גדול, לקח מחנותו והביא אליו. והשתדל בדברים רבים, לפתח את השר, כי זה דומה לזה.

והנה האדם שלחו הקב"ה בעולם הזה, לתקן את נפשו, ולזככה. ונתן לו דוגמא, זהו התורה הקדושה, שיקיימה, כמו שכתוב בה ממש. והנה האדם מתחילת ילדותו, נתרגל בקיום ולימוד התורה, לפי השגתו ולפי מדרגתו. וכשיבוא לכלל דעת, בעת שנפגש עם אנשי דעה, והורו לו דרך ה', כדקא יאות. אז נעשה נוגע בדבר המעלות שיש לו, מצד "מצות אנשים מלומדה", ונדמה לו, כי הוא משלים חובת התורה והיראה, וחובת התשובה, עד שמעלת נפשו, כמו דומה להדוגמא. ואינו מרגיש, יען, כי הוא חנווני, לכן הוא רואה כך, אבל באמת הוא רק דמיון של זכותים, ורחוקים הם מהדוגמא, כרחוק מזרח ממערב.

ב[גם כי לפעמים נדמה לאדם, שהפקיר הרבה מכבודו וממונו, בשביל הרוחניות. יצייר בנפשו, כי כל הפקרותו דומה, לפלוני שעמד על החומה וזרק אבנים. צעקו עליו שירד, ולא רצה. עד שבא איש משוגע כמוהו, ואמר לו, אם אין אתה יורד למטה, הריני חותך את החומה, ותיפול עם החומה יחד, מיד רץ למטה. כן כל עבודת האדם הוא כמו, חלופי יצר ביצר. הרבה פעמים כובש את יצרו, ומבטל לגאווה, מפני תאוה, ומבטל תאוה, מפני גאווה.

ג[גם ביום הכיפורים, כשמרגיש את עצמו קדוש וטהור, מלא תביעות על עצמו, וקבלות על העתיד. גם אז צריך לחפש כי כל הסכמותיו הוא הסכמה דמיונית. והציור בזה, כפלוני החתן, ששאל בגדים מפוארים, מאת ידידו, ונראה לכל, כי עשיר הוא. אבל אחר כך בא השואל, ולקח את שלו, ונשאר ערום מכל.

ד[כן בשעת חמימות של תפלה בצבור, והתעוררות של צבור, נתחמם גם הוא, ומקבל קבלות, ונדמה לו, כי עצמו כמו לפיד אש. אבל אחר יום הכיפורים, יחידי במצבו, אז נתהפך מעט מעט.

ה[ד]גם אם נכנס בסוג מזכה את הרבים, יצייר בעצמו, שכל זכויותיו הם דמיוניים, ויצייר בעצמו, לפלוני שעבר דרך יער ונתעה, הלך ותועה, ולא ידע דרך כמה ימים, עד שראה מרחוק איש אחד הולך, רץ אליו בשמחה עצומה, ונפל לפניו, ואמר לו בהשתפכות נפשו, הראני נא את הדרך, כי זה כמה ימים שאני תועה, ולא אדע הדרך. ענה לו האיש, אל תשמח בי, כי אני מורה דרך, כי גם אני תועה. וכמה ימים יותר ממך, רק טובים שניים מן האחד, נלך ונבקש הדרך.

ו[כן הוא זיכוי הרבים, הוא רק לפתוח הלב, להרגיש כי האדם תועה בעולמו, וגם זה זכות גדול. אבל איך יתגאה האדם, מה שיכול לברר לחבירו כי תועה כמותו? וישיב האדם ללבו, כי רחוק מאוד עומד הוא עדיין מבחינת הדוגמא, וצריך לחשוך את עצמו, אולי כל מעשיו רק חלופי יצר ביצר, וגם בחינת קדושתו הוא רק כשהוא בתוך סביבתו וחבורתו וצבורו, וכל טובותיו שעושה לזולתו הוא רק מה שמבררו כי הוא תועה כמוהו, ורק טובים השניים מן האחד, לבקש יחד. ובזה יגרש הפיתוי של המגדיל זכותו ויתעורר לבו לבקש באמת, את האמת.

ג.

אמנם איך יתגבר האדם על הנחותיו. על עצמו שכולו חוב? והנה כדי לבטל היאוש, צריך לצייר לעצמו תמיד, מאמר מהר"י סלנטר זצ"ל, כי יש יצר הרע שמגדיל עוונות. וצריך ללחום על היצר הרע הזה, כמו עם היצר הרע המגדיל הזכויות.

ויצייר בעצמו שיש שני מיני רופאים, יש רופא שיכול לעשות החיתוך אצל החולה, בשעת הניתוח. אבל אינו יכול לתפור אותו ולרפאותו. ויש רופא שיכול גם לתפור אחר הניתוח ולרפאותו.

כן יש שני מיני ביקורת, יש ביקורת שמטרתה לעשות החיתוך, לשם הניתוח, ואינו דואג להרפואה, עד שיפול ביאוש, ולא יקום. וזה דומה לרופא, שאינו יכול לעשות התפירה לאחר הניתוח. ויש ביקורת שמטרתה חיתוך לשם רפואה, ואחר הביקורת תופר את החיתוך, ומקבל על להבא, לתקן כל שהוא יותר. והכתוב אומר "יש בוטה כמדקרות חרב" (משלי י"ב י"ח), זה דרכי היצר המגדילים העוונות לשם יאוש. אבל "ולשון חכמים מרפא" (משלי שם), שכל הביקורת הוא רק לעורר הלב לתשובה, ולתיקון הנפש, להטיב מעלליו להבא. ואם מרגיש האדם בנפשו ביטול על עצמו, והביטול הולך ומתגבר, עד שמתייאש מן התשובה. זהו סימן מובהק שדרכי היצר המה בעוכריו, ורוצים לאבדו משתי העולמות, ולשרשו משני המעונות, וזה נקרא מחזיק בחסרונו בצורת מרגיש חסרונו.

ב[והשנית צריך תמיד המאמר "מאן דאמר הא אמר הא", מי שאמר שהחטא חטא, הוא אמר שהתשובה תשובה. וצריך לחזק לבו באמונת התשובה, להגדיל מעלת התשובה, כמו שאמרו חז"ל שחזקיהו ראה ברוח הקודש שיהיה לו בני דלא מעלי, ועל כן רצה למנוע את עצמו, מפירו רבו. ולכאורה קשה, הלא מנשה עשה תשובה, מדוע לא ראה ברוח הקודש תשובתו? משמע מזה, שכח התשובה הוא למעלה מרוח הקודש, עד שגם אדם כזה, שמצד רוח הקודש, אין הוא ראוי להתקבל בתשובה, מכל מקום חותרין לו תחת כסא הכבוד, ומקבלין אותו בתשובה, וחזינן מזה, גדלות כח התשובה.

ג[ואל ישאל המבקש, הלא אמרו חז"ל, דפרוש ממינות ואדוק בעבירה מייית. איך ישוב הבעל תשובה ויחיה? וכיון שהתשובה קשור עם המיתה, הלא מפני זה גופא, יכול החוטא להתייאש מן התשובה, מפני אהבת החיים. אל יחשוב כן, כי לכאורה קשה, הלוא אותו הדור של אליהו בהר הכרמל, ששבו לה' בכל ליבם, ונשארו בחיים?

וצריכין אנו לומר שיש שני מיני תשובה, יש שב מחמת הכרה, ויש שב מחמת שיש בנפשו רצון טהור, ונמשך לשמים, גם אם אינו מכיר בגנות החטא, בירור גמור.

והנה דורו של אליהו שבו מחמת הכרה, שבירר להם הנביא, בירור גמור, גנות הפוסח על שתי הסעיפים, כי הוא מופרך מיניה וביה. כמו שאמר "ואם הבעל לכו אחרינו" (מלכים א' י"ח כ"א), וכתוב "ולא ענו העם אותו דבר" (מלכים א' שם), שהבינו

כולם גנות הפוסח על שתי הסעיפים, ולכן אחר שהראה להם המופת, אמרו "ה' הוא האלוקים" (מלכים א' י"ח ל"ט), ונשאר בחיים. שלא היה בליבם שום מלחמה ועקשנות, ולא נשאר בליבם שום ספק.

אבל מי ששב מחמת הרצון טהור שנתעורר לפעמים בהחוטא הנטיה הנפשית, אבל אינו מכיר גנות העבירה, אז יש בלבו מלחמה פנימית, ומתוך שמתעקש על צד הטוב, בקצה האחרון, מחליש לבו, עד שמת מתוך תשובתו.

ויש לאדם שיש לו רצון טהור, שיתעורר מזה הלב לתשובה להתחיל לעסוק בהכרת גנות החטא, ולברר מגרעות עולם הזה. (א) שהחטא משאיר אחריו חרפה בעולם הזה, מלבד העונש בעולם הבא.

(ב) החטא הוא שטות כמו שאמרו חז"ל (סוטה ג' א'), אין אדם עובר עבירה אלא אם כן נכנס בו רוח שטות.

(ג) החוטא אינו מצליח בחטא גופא, כמו שאמרו חז"ל (עירובין י"ג סוע"ב), כל הרודף אחר הכבוד, הכבוד בורח ממנו. וכתב הגר"א ז"ל, שכן הוא בכל המידות.

(ד) החטא הוא חסרון בבריאות הגוף, כמו שאמרו חז"ל (אבות פ"ד מכ"א), הקנאה והתאוה והכבוד מוציאים את האדם מן העולם.

(ה) אין להאמין בחטא, כמו שאמרו חז"ל (אבות פ"א מ"ז), אל תתייאש מן הפורעניות.

ואחר שיתברר לאדם, בירור גמור, אז ירגיש בנפשו רפואה שלא יתפעל מן הפיתויים והמפריעים, ויאמין בתשובתו, שהתשובה נותנת חיים להשב, וה' ישימנו בין השבים אליו באמת, אמן כן יהי רצון.

* * *